

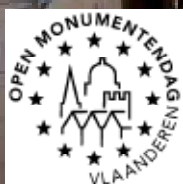
BRU
GGE

OPEN
MONUMENTEN
DAG

OPEN
MONUMENTENDAG
2016

zaterdag 10 september
zondag 11 september

STAD BRUGGE OPEN MONUMENTENDAG 2016

ZATERDAG 10 SEPTEMBER 2016
ZONDAG 11 SEPTEMBER 2016

Woord Vooraf

Onafgebroken blijft Open Monumentendag één van de belangrijkste culturele evenementen in Vlaanderen. Brugge alleen al trekt elk jaar duizenden trouwe en geïnteresseerde bezoekers tijdens het Open Monumentenweekend. Het zijn vaak Bruggelingen zelf die een weekend lang genieten van nieuwe ontdekkingen.

Herita, die in Vlaanderen de Open Monumentendagen coördineert, werkt niet meer met een vastomlijnd thema. Een beetje naar het voorbeeld van Brugge kiest men er voor een aantal categorieën van open te stellen gebouwen naar voor te schuiven.

Brugge heeft als erfgoedstad bij uitstek een traditie in een bredere programmatie voor het Open Monumentenweekend. We hebben immers een heel ruim aanbod in onze stad en de deelgemeenten. Naast de (bekende en minder bekende) monumenten is er steeds een aanbod van interessante restauratiewerven en herbestemmingsprojecten en laat men bovendien niet na de 'erfgoedliefhebber' van morgen te koesteren met een speciale jongerenactiviteit.

Op 10 en 11 september kunt u een weekend lang genieten van bezoeken aan niet minder dan 18 opengestelde monumenten of deelnemen aan een tiental activiteiten. Deelnemen aan deze 28ste editie geeft u een exclusieve en gevarieerde kijk op de onvermoede rijkdom van het Brugse erfgoed en de nooit aflatende zorg ervoor zowel van de stad zelf als van de particuliere eigenaar.

Als Schepen met monumentenzorg onder mijn bevoegdheid wil ik heel oprecht de deelnemende eigenaars, de erfgoedpartners in Brugge, de vrijwilligers en de eigen medewerkers van de Dienst Monumentenzorg van harte danken. We hopen op zoals steeds op 'monumentale' hoogdagen en een massale deelname aan ieder die Brugge een warm hart toedraagt!

Franky Demon
Schepen voor Ruimtelijke Ordening,
Monumentenzorg, Huisvesting,
Jeugd en Brugge studentenstad

Renaat Landuyt
Burgemeester

INLEIDING

Zoals gewoonlijk gaat Open Monumentendag in Vlaanderen door in het tweede weekend van september, namelijk op zondag 11 september. Naar even goede gewoonte nemen we er in Brugge ook de zaterdagnamiddag 10 september bij.

Alhoewel de feeststemming rond het Open Monumentendaggebeuren bij de Vlaamse overheid lijkt weg te deemsteren, blijft de interesse bij het publiek even groot. OMD is een vaste waarde geworden. De Stad Brugge zet met haar eigen stedelijke Monumentendienst steeds het licht op groen om tijd en middelen te reserveren voor de samenstelling van een boeiend en interessant programma. OMD blijft im-

mers vooral voor de Bruggelingen zelf een niet te missen gebeuren. Nieuwe –oude– huizen, nieuwe verhalen, onbekende plekken ontdekken of herontdekken blijft boeien.

Wel wordt het werken rond een opgelegd landelijk thema gemist. Het zorgde vaak inhoudelijk voor een grotere diepgang in de programma-tie. Herita, de vereniging die geacht wordt het draagvalk voor monumentenzorg te verbreden, tracht andere accenten in de programmatie te leggen aan de hand van een aantal vrij uit te werken categorieën, met name een familievriendelijk aanbod, exclusief, open huizen, klassiekers, herbestemming en restauratie, en het Europees thema: Erfgoedgemeenschappen.

Dit laatste thema definiëren ze volgens de Conventie van FARO (2005) die stelt dat een erfgoedgemeenschap een groep mensen is die zich engageert voor belangwekkend erfgoed en er bottom-up mee aan de slag gaat. Een erfgoedgemeenschap heeft specifiek aandacht voor de betrokkenheid van de lokale gemeenschap bij het onroerend erfgoed. Het thema Erfgoedgemeenschappen nodigt uit om de groep mensen die zich engageren voor het onroerend erfgoed in 'the picture' te zetten.

In die zin heeft Brugge al een heel parcours afgelegd. Aan de mensen achter de Marcus Gerardsstichting danken we in 'moderne tijden' de hernieuwde aandacht voor de zo verguisde oude en grauwe Brugse binnenstad. Door in 1965 aan de alarmbel te trekken en zelf initiatieven tot stadsherstel te nemen hebben ze de toenmalige politieke geesten wakker geschud en legden ze de weg open naar de oprichting van een officiële instantie in 1971 (dienst voor monumentenzorg en stadsvernieuwing) die mee de binnenstad met succes opnieuw aantrekkelijk heeft gemaakt. Daarnaast moeten we alle burgers eren die toen en nog steeds vanuit de liefde voor de stad elk hun steentje bijdragen tot het behoud van ons werelderfgoed, het zij als mondige burger maar evenzeer als betrokken en liefdevol restaurateur van de eigen woning. Brugge blijft geliefd bij inwoner en bezoeker, die jaarlijks met bijna acht miljoen het erfgoed komen bewonderen.

Tijdens de Brugse Open Monumentendagen gaan wij echter eerder focussen op die gemeenschappen die hun erfgoed van generatie op generatie zo gaaf mogelijk probeerden door te geven. We belichten dit aan de hand van de twee nog overgebleven én actieve schuttersverenigingen van de stad, de Sint-Sebastiaansgilde en de Sint-Jorisgilde.

Kerkbesturen hebben in het verleden en spelen nog steeds een belangrijke rol in het behoud en het zinvol beheer van het kerkelijk patrimonium.

Tijdens deze OMD focussen we de Sint-Gilliskerk en in het bijzonder het werk van de inventarisatieploeg die op vrijwillige basis onder leiding van de consultant religieus erfgoed van de stad de roerende bezittingen van deze en andere kerken inventariseren en catalogiseren. De vrucht van hun arbeid zal te zien zijn op de website Erfgoed in Zicht (www.erfgoedinzicht.be). Dat de zorg voor ons patrimonium veel meer is dan de bekommernis om de historische structuren en constructies proberen we duidelijk te maken aan de hand van de Gemeene Weiden in Ver-Assebroek. Hier zorgen al minstens 600 jaar de zogenaamde aanborgers of afstammelingen van oude families

voor het behoud en beheer van deze gemene gronden. Een uniek voorbeeld van gemeenschappelijk grondbeheer in onze contreien!

Traditiegetrouw informeren we, in samenwerking met de dienst voor Patrimoniumbeheer, de bezoekers over de stand van zaken van het herstel van een aantal stadseigendommen. We laten hen kennis maken met de huidige restauratiefase van het Hof van Gruuthuse en deze van de binnenrestauratie van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en tonen wat ondertussen is afgewerkt. In Dudzele belichten we het toekomstige instandhoudingswerken van de torenruïne van de Sint-Leonardskerk, een spanningsveld tussen het behoud van patine en de broodnodige instandhoudingswerken van de ruïne.

We zijn heel verheugd een private restauratie op Open Monumentendag te mogen voorstellen, met name de restauratie van het Huis Coudebrouc, één van de grootste en relatief goed bewaarde patriciërswohnungen van de stad uit de 14de eeuw! De huidige voorgevel zet u alvast op een dwaalspoor. De restauratie wordt ondersteund door de Stad via de subsidie 'Kunstige Herstellingen' en nauwgezet opgevolgd door de medewerkers van de stedelijke dienst voor Monumentenzorg. Met de kerk van Christus-Koning maken we dan weer duidelijk hoe dank zij de inspanningen van kerkbestuur en de stedelijke overheid en najarenlange werktuigelijke

en financiële inspanningen deze 20ste-eeuwse centraalbouw uiteindelijk gerestaureerd is. Tot slot denken we mee aan nevenbestemmingen voor de Ho-West, de unieke neogotische Rijksnormaalschool en tevens een van de eerste grootschalige projecten van de Brugse stadsarchitect Louis Delacenserie.

Naar aanleiding van de 100ste geboortedag van Luc Peire worden diens fresco's in de Polderhoeklaan opnieuw aan een beperkt publiek zowel poëtisch als deskundig toegelicht. Enkel op zondag kan men ten slotte de zogenaamde Elektriciteitscentrale van La Brugeoise wederom bezichtigen. De resultaten van het fotografieproject van de OMDjuniorgarde die in ware Urban Exploration stijl verlaten monumenten in beeld brengen, zullen hier te zien zijn.

Funerair erfgoed mag uiteraard niet ontbreken. Deze keer focussen we op de Centrale Begraafplaats met naast de kunsthistorische aandacht, ook een ietwat contradictorische blik op deze biotoop voor fauna en flora. Het groenbeheer van de site wordt trouwens uitvoerig uit de doeken gedaan door onze stedelijke Groendienst. Elders, in Ver-Assebroek, nemen medewerkers van de Vlaamse Landmaatschappij en van het agentschap voor Natuur en Bos u mee doorheen de Assebroekse Meersen en worden de huidige infrastructuurwerken en beheersmaatregelen uit de doeken gedaan.

Het belang van het ondergronds patrimonium, en voornamelijk wat archeologische vondsten ons vertellen over het ontstaan en de ontwikkeling

van Brugge, wordt tastbaar verduidelijkt op de archeologische wandeling door onze collega's van Raakvlak, de Intergemeentelijke Dienst voor Archeologie in Brugge en Ommeland.

Voor deze Open Monumentendagen hebben we het Brugse programma voor het eerst uitgebreid met twee nieuwe thema's: 'bijzondere bouwmeesters' en 'wijk in de kijker'.

Met het thema 'Bijzondere bouwmeester' willen we in elke editie minstens één representatief gebouw uit het oeuvre van een toonaangevend, maar onderbelicht architect onder de aandacht brengen. Dit jaar tonen we de zogenaamde woning Van Leynseele, een vroeg ontwerp van de modernistische architect Axel Ghysaert uit 1964.

Vorig jaar werd - voor het eerst in 40 jaar - opnieuw een deelplan door een extern studiebureau aan de stad opgeleverd. Brugge deed vanaf 1972 baanbrekend stedenbouwkundig onderzoek met de opmaak van een Structuurplan en deelplannen voor de binnenstad en speelde tientallen jaren een voorbeeldfunctie. In de vervolgoopdrachten van het Managementplan voor de Unescozone Brugge worden opnieuw deelplannen gemaakt. Deelplannen beperken zich tot een wijk en zijn als het ware een gedetailleerd bouwblokonderzoek waarin naast de historische context en de erfgoedwaardering, ook uitgebreid onderzoek gebeurt naar de actuele

functionele en ruimtelijke context en plannen worden gemaakt voor gewenste toekomstige ontwikkelingen. Nu de studie van het deelplan "West-Brugge" is voltooid, maar ook gezien de hier geplande grootschalige werken lijkt het interessant deze wijk in de kijker te zetten. De rijke geschiedenis, de markante structuren en karakteristieke constructies, maar evenzeer de toekomstige ontwikkelingen van de wijk komen ruim aan bod in één van de drie themawandelingen over West-Brugge. Daarnaast stellen we de Kapucijnenkerk, de Onze-Lieve-Vrouw van Blindekeskapel en de voormalige Sint-Godelieveabdij open voor het publiek. In dat laatste complex maakt de bezoeker kennis met de jongste erfgoedgemeenschap van de stad, de Brugge Foundation, die vrijkomend onroerend erfgoed en de schaarse open ruimte op een hedendaagse manier wil aanwenden en herbestemmen met respect voor het karakter van de stad en van het erfgoed zelf.

De stedelijke dienst voor Monumentenzorg probeerde opnieuw een zo goed mogelijk programma samen te stellen die ons (uniek) onroerend patrimonium en zijn waarden centraal stelt. Als het weer ook wil meezitten dan wordt het een prachtwoekend waarbij we er moeiteloos in slagen het draagvlak voor monumenten- en landschapszorg te vergroten. Dat is onze belangrijkste wens.

WIJK IN DE KIJKER

WEST-BRUGGE

Zoals de naam laat verstaan ligt het kwartier in het westelijk deel van Brugge. De wijk wordt omarmd door de dubbele middeleeuwse grachtenstructuur en fysiek van de rest van de stad gescheiden door het Albert I-park, 't Zand en voornamelijk de Hoefijzerlaan.

De wijk in het ancien regime

Het kwartier heeft zich ontwikkeld langs twee belangrijke invalwegen: de Smedenstraat enerzijds, die de verbinding maakte tussen de binnenstad en de wegen naar Gistel, Torhout, Sint-Andries, en anderzijds de Boeveriestraat als schakel met het landelijke hinterland. De eerste straat had waarschijnlijk reeds vroeg een stedelijk karakter. Een bron uit 1288 maakt melding van een stenen bestrating. Ook de Leemputstraat die in verbinding stond met een gelijknamige hoeve op Sint-Andries moet een oude weg geweest zijn, want ze werd onderbroken door de aanleg van de tweede omwalling in 1297.

Op haar kruising met de Smedenstraat lag waarschijnlijk toen reeds een passantenhuis waaruit

later de 14de-eeuwse Smedenkapel met de godshuizen zal groeien. Het einde van de Boeveriestraat had in die periode eveneens een passantenhuis, een voorloper van het latere Sint-Juliaansgasthuis. De Boeveriestraat zou volgens Schouteet verwijzen naar een groot veld vanaf de Vrijdagmarkt tot op Sint-Michiels. In het middeleeuws latijn zou 'boveria' 'veld waarop koeien grazen' of 'weiland' betekenen. Mogelijk kan men de straatnaam verklaren vanuit haar functie als voornaamste toegangsweg voor vee naar de binnenstad?

De beestenmarkt op de Vrijdagmarkt

Reeds vóór 1256 werd op de Vrijdagmarkt een paarden- en runderenmarkt gehouden.

Uit de gegevens van het oudste kadaster van 1579 blijkt dat een groot aantal van de huizen 'bij den beestemarkt' langs deze westkant van de Vrijdagmarkt bestond uit gebouwencomplexen met achteraan stallingen en uitgestrekte partijen land die toegankelijk waren langs de Zwijnstraat. Een paar huisnamen, zoals *De Bonte Koe* (Vrijdagmarkt 11) en 't *Bonte Peert* (Vrijdagmarkt 9), verwijzen duidelijk naar eigendommen van beestenkoopmannen. De Bonte Koe wordt bijvoorbeeld in een verkoopakte van 1580 omschreven als een eigendom bestaande uit verschillende gebouwen, een grote partij land met diverse stallingen en een gebouwtje achteraan in de Zwijnstraat

Eind 16de eeuw waren verschillende gebouwen langs de westkant van de Vrijdagmarkt in handen van beestenkoopman Philips Govaert, zoon van Cornelis, en getrouwd met Marie Uterwulge *gezegd Coevoet*. Philips Govaert woonde tot aan zijn overlijden op 17 september 1593 in zijn huis *De Bonten Hondt* (Vrijdagmarkt 12). Zijn eigendom wordt omschreven als een woonst bestaande uit twee huizen met achteraan een partij land met stallen en toegankelijk via een poort in de Zwijnstraat. Hij bezat eveneens huis *De Grooten Rooden Leeuw* (Vrijdagmarkt 14), waar zich achteraan eveneens stallingen bevonden. Links ervan bevond zich een poort, nu nog herkenbaar in de gevelrij als doorgang naar de achteraan gelegen garages. Huis *De Cleenen Rooden Leeuw* (Vrijdagmarkt 13) zal later in de 17de eeuw samengevoegd worden met *Den Grooten Rooden Leeuw* en dat complex wordt in 1615 omschreven als een eigendom met vele stallen achteraan op een erf. Philips Govaert was in 1579 ook eigenaar van *Den Blauwen Steen* (Vrijdagmarkt 6). Het betrof een huis met een poort en vele partijen land en achter

aan het huis en op die gronden stonden er paardenstallen. Die eigendom verkocht hij in 1581. Bij zijn overlijden bezat hij echter ook de drie huizen rechts gelegen van Den Blauwen Steen. Op deze plaats staan nu de huizen Vrijdagmarkt 7 en 8. Hij had ze verworven van een familielid, Hubrecht Govaert. Deze bezat ook huis 't Bonte Peert (Vrijdagmarkt 9). Bij dat huis hoorden ook stallingen, en in 1593 was het in gebruik als herberg. Op het einde van de 16de eeuw was dus het merendeel van de huizenrij langs de Vrijdagmarkt in handen van de familie Govaert. Cornelis Govaert (+1569), vader van Philips en Hubrecht, bezat bijvoorbeeld ook huis *Sint-Sebastiaan* (Vrijdagmarkt 10) In de staat van goed van Philips Govaert (+ 1593) wordt ook melding gemaakt van het aantal stuks vee dat hij bezat: in totaal 12 koeien en één paard. Hij pachtte ook weides buiten de Smedenpoort voor zijn 'besti-ael'. Naast de eigendommen op de Vrijdagmarkt bezat hij nog 5 huizen en een schuur langs de nabijgelegen poortgracht en in de Meersen. Vermeldenswaard is dat in de staat van goed de inboedel van zijn woning 't Bonte Peert (Vrijdagmarkt 9) per afzonderlijke kamer beschreven wordt (Staat van Goed, 1ste reeks, nr 439).

In de 17de eeuw woonden er zeker nog beestenkoopmannen op de Vrijdagmarkt. Huis De Bonte Koe (Vrijdagmarkt 11) was toen in bezit van Adriaan de Nye (+ 1665) en later zijn erfgenamen. Hij verhandelde koeien en paarden. Adriaan de Nye woonde in De Bonte Koe en bezat nog een ander huis met schuur en stallen in Rozendal. Zijn zoon, Adriaan, had bij zijn overlijden in 1652 veertien koeien en twee paarden op stal op zijn eigendom in Rozendal dat door zijn vader zal opgekocht worden in 1653.

Rond 1800 zijn alle huizen op de Vrijdagmarkt, met uitzondering van Vrijdagmarkt 1 & 11, in gebruik als herberg, maar vermoedelijk nog steeds in het kader van veeverkoop.

Bernard Schotte

Koeien en paarden werden immers via deze weg naar het huidige Simon Stevinplein gebracht om verhandeld te worden. Vanuit de 13 de eeuw werd de veemarkt verplaatste naar de huidige Vrijdagmarkt.

Over het laatmiddeleeuwse uitzicht van de wijk zijn we vrij goed geïnformeerd dankzij de kaarten van Deventer en uiteraard van Marcus Gerard. Op beide kaarten wordt de omwalling gemarkeerd door de twee stadspoorten, een heel aantal molens en het befaamde middeleeuwse *engien* of waterhuis. Het stratenpatroon steunt op de poortstraten en de Hauwerstraat waar rond bovendien de bebouwing is geconcentreerd. De noordelijke zijde van de Boeveriestraat kent een drietal gebogen aftakkingen met weinig bebouwing en voornamelijk ommuurde tuinen. De zone er achter tot aan de Smedenstraat heeft dan weer een regelmatige patroon met grote open bouwblokken. Het ingesloten gebied tussen de Zwijnstraat en de Vrijdagmarkt is heel dicht bebouwd, net als de Vrijdagmarkt die in de 16de eeuw nog volledig omzoomd was door huizen. Het wijkweefsel ten noorden van Smedenstraat kenmerkt zich door een drukke parcellering van lange en smalle huizenblokken, mogelijk het effect van de herverkaveling en wederopbouw van dit deel van de wijk na de verwoestende brand van 1415. We merken tevens dat de Lane toen nog een hoofdas was tussen dit kwartier en de Beenhouwersstraat. Ook de Schouwvegersstraat en de toenmalige Sint-Jansstraat (nu deel van de

Hoefijzerlaan) waren opvallend dicht gebouwd.

Marcus Gerard tekende de drie caritatieve instellingen van de wijk nauwkeurig op zijn plan. Naast het Sint-Juliaansgasthuis schetste hij aan overkant van de Boeveriestraat het Sint-Hubrechts-ten-Dullen, een opvangtehuis voor krankzinnigen uit het eind van de 15de eeuw met uitgebreide, achterliggende tuin. Uiteraard is de Smedenkapel met aanpalende godshuizen markant aanwezig. Van het Godshuis Onze-Lieve-Vrouw van Blindekens in de Kreupelenstraat is daarentegen enkel de kapel duidelijk weergegeven.

Tot op vandaag valt de wijk op door haar vele godshuizen. Langs de Boeveriestraat alleen al zijn er vier, waarvan twee uit de 15de eeuw (Van Campen, 1436; De Moor, 1480). Van Volden (1614) groeide uit de verbouwing van het krankzinnigengesticht nadat de opvang overgenomen was door het Sint-Juliaansgasthuis. Godshuis Gloribus-Van Peenen is hier de hekkensluiters (1621). Een tweede cluster ligt ten noorden van de Smedenstraat en groeit in de 17de eeuw rond de O.L.V. van Blindekens (van Paemel, 1669-1670; Marius Voet, 1672-1685). In de vroegere 'Vissersstrate', de huidige Greinschuurstraat, komt er in 1687 nog het kleine Godshuis Van der Meulen bij. Dit deel van Brugge kende relatief weinig religieuze instellingen. Pas door de godsdiensttroebelen richtte de abdij van Sint-Andries in het begin van de Boeveriestraat er hun refuge op. De resterende consoles met het wapen-

REPERTOIRE ALPHABÉTIQUE
DES ÉTABLISSEMENTS
PUBLICS, PRIVÉS, ET
DE LA VILLE, DE LA
DE LA VILLE, DE LA VILLE

schild van de toenmalige abt, Gilbert Le Bleu, in de gedateerde gevel (1571) vormen hiervan de laatste getuigen. Iets later vluchtten ook de benedictinessen vanuit Gistel naar Brugge. In 1623 vestigden ze zich definitief in de Boeveriestraat. Iets later bouwden ook de Kapucijnen hun bescheiden klooster uit aan de westelijke zijde van de Vrijdagmarkt (nu 't Zand).

Overgang naar 19de eeuw en latere wijzigingen

De herbestemming van religieuze instellingen aan het eind van de 18de eeuw en tijdens de Franse Tijd bleken doorgaans van tijdelijke aard. Enkel de Smedenkapel en de bijhorende godshuizen werden getroffen. Al in 1783 werden de godshuizen verkocht. In 1798 kwam ook de kapel in privéhanden en werd het gebruikt als werkhuis en opslagplaats. De overige godshuizen werden sindsdien beheerd door de Burgerlijk Commissie voor Godshuizen, de voorloper van het OCMW. De refuge van Sint-Andries kwam na beslagname door de Franse bezetter in 1806 in handen van Kapucinessen.

In de loop van de 19de eeuw onderging West-Brugge een aantal ingrijpende veranderingen. In 1829 zocht men een gunstige plek voor de bouw van een nieuw openbaar slachthuis. Men vond het net achter de Vrijdagmarkt (waar vee verhandeld werd) in het rechthoekig bouwblok tussen de Hauwersstraat en Sint-Maartensbilk

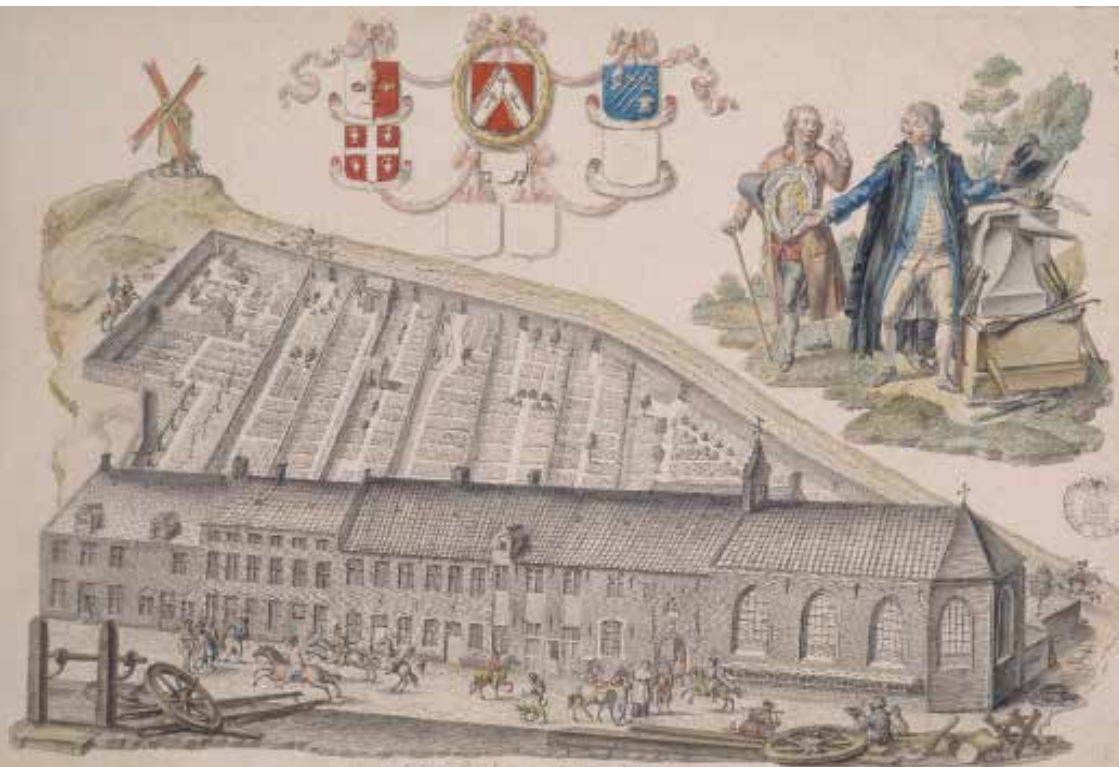
en de Zwijn- en de Maagdenstraat. De bestaande bebouwing verdween voor het symmetrisch aangelegde complex bestaande uit een binnenplaats met de eigenlijke slachthuizen en aanhorigheden aan de vier straten.

De doortrekking van de spoorweg Gent-Brugge-Oostende een paar jaar later zou de wijk echter het meest transformeren. Sinds 1837-1838 liep de spoorlijn dwars door de zuidwestelijke blekerijweiden van de stad, naar het station op de Vrijdagmarkt, om vervolgens volgens het tracé van de huidige Hoefijzerlaan naar noordwestelijke richting weg te buigen. Door de doortrekking verdwenen talrijke huizen en werden straten afgezet. De wijk werd met andere woorden fysiek van de rest van de stad afgesloten. Om hieraan enigszins te verhelpen heeft men al in 1838 op het eind van de Korte Lane een voetgangerstunnel aangelegd. Als zuidelijke tegenhanger kwam er een veertig meter lange tunnel tussen de nipt gespaarde Kapucijnenkerk en de Boeveriestraat. Ter hoogte van de Smedenstraat – Noordzandstraat lag de enige overweg om het verkeer tussen de binnenstad en Sint-Andries, Gistel en Torhout te verzekeren. Bij de bouw van het tweede station diende finaal ook het 17de-eeuws Kapucijnenklooster te worden gesloopt. Een nieuw Kapucijnenklooster verrees enkele jaren later (1869-1871) op de hoek van de Boeverie- met de Klokstraat. Het nieuwe complex was de voorloper – of misschien wel de aanzet – tot de sanering van de Boeveriewijk.

De lamentabele toestand van dit zogenaamde 'Vriebosch-kwartier', dat ten zuiden van de Hauwerstraat gelegen was tussen de Boeveriestraat en de gelijknamige vest vergde een verdergaande en algemene aanpak. Op basis van een Koninklijk Besluit van 1875 werd de wijk met haar vele 'fortjes' of beluiken tussen 1878 en 1883 stelselmatig onteigend. De bestaande, smalle straatjes met middeleeuwse wortels werden verbreed en rechtgetrokken of verdwenen voorgoed (Bisschopsstraat en Spiegelstraat). Ruggegraat van de nieuwe wijk werd de Maagdenstraat die naast verbreed ook kaarsrecht werd doorgetrokken tot aan de Boeveriestraat, juist naast de Stichting Van

Volden. Schuin op de vork van beide straten werd een nieuwe straat naar de vesten aangelegd, de Van Voldenstraat. Verkavelen en bouwen in de gesaneerde zone werd onderworpen aan stedenbouwkundige voorschriften inzake parcellering, bouwhoogte (maximum drie bouwlagen) en bouwdiepte (verplichte buitenruimte).

Sluitstuk van de sanering van de wijk was de aanpassing van de Boeveriest. Al vanaf het midden van de 19de eeuw trachtte men de molens te ontmantelen met het oog van de heraanleg van de vesten tot promenade. Na de afbraak van de Boeveriepoort (1860) startten de inrichtings-

werken in 1879 naar de plannen van de Gentse landschapsarchitect Hubert Van Hulle. De buitenzijde van de veste behield haar profiel, maar aan stadszijde werd de vest deels afgegraven en verdwenen de molenwallen, een klokkengieterij en enkele huizen. In de plaats kwam een rechte laan, sinds 1883 de Hendrik Conscienceaan genoemd, en een parkaanleg in Engelse landschapstijl. De bebouwing langs de laan tot aan de Smedenpoort is redelijk sober, met slechts een reeks burgerwoningen tussen de Van Volden- en Hauwersstraat. Merkant is wel dat op de strook tussen de Boeveriepoort en de Van Voldenstraat vanaf 1905 nieuwe godshuizen worden gebouwd als aanvulling op het historisch bestand. Het tweede deel, de Smedenvest, wordt vanaf 1893 door

dezelfde ontwerper en in dezelfde stijl aangelegd. Aan de stadszijde ontstaat de Guido Gezellelaan die vanaf 1901 wordt bebouwd met typische bel-époque-burgerwoningen.

Recente ontwikkelingen

In de 20ste eeuw traden geen fundamentele veranderingen meer op in het stratenpatroon. Functieverhuizingen kwamen voor in de sociale en religieuze instellingen. Zo sloot in 1931 het Sint-Juliaansgasthuis en werd de site ingenomen door het Vrije Be-roepsonderwijs die stelselmatig het gebouwenbestand transformeerde.

Andere wijzigingen hadden een grotere impact. Na het aanpassen van het spoorwegnet en het openstellen in 1939 van het nieuwe station op de huidige locatie werden de sporen in de binnenstad verwijderd en kreeg de binnenring stilaan vorm. De nutteloos geworden voetgangerstunnels werden bijgevolg afgeschaft en de Nieuwe Wandeling en de Hoefijzerstraat werden na het wegnemen van het spoor verenigd tot de Hoefijzerlaan. In 1948 sloopte men helaas het tweede, neogotische station. De vrijgekomen ruimte heet sindsdien 't Zand. Ten zuiden ervan, in de plaats van de vroegere sporen, werd het Koning Albert I-park aangelegd.

In het hart van de wijk werd in 1957 het 19de-eeuws slachthuis gesloopt. Ongeveer tien jaar later verrees midden op het vrijgekomen plein de Beurshal. Sindsdien wordt het 'Beursplein' genoemd.

Het Structuurplan van 1972 bestemde het kwartier als 'subcentrum met sterke vitaliteit'. Tegenover de beurshal stond men ietwat dubbelzinnig. Enerzijds stimuleerde het de

commerciële activiteiten, maar anderzijds trok het te veel verkeer aan en leidde het tot schaalvergroting. Ook het aantal scholen wou men beperkt houden tot de toenmalige locaties (VTI & school in Kammakersstraat). Om de wijkkwaliteit te verhogen dacht men toen de Beurshal buiten het centrum te verplaatsen en het pleintje in te richten als buurtpark. De Vrijdagmarkt en 't Zand leken volgens datzelfde plan ideaal voor de uitbouw van horeca. Om van 't Zand opnieuw als plein te laten ervaren beval men de bouw van een dwarsgebouw aan. Van de Smedenstraat dacht men een verkeersluwe straat te maken, en kantoorfuncties werden, nog volgens het Structuurplan, beter langs de Hoefijzerlaan geconcentreerd.

44 jaar later blijken veel van de aanbevelingen te zijn gevolgd. De horecasector floreert aan 't Zand en de Vrijdagmarkt. Het vroegere klooster van de Kapucinessen werd helaas begin jaren 1970 onherkenbaar verbouwd tot een log hotel dat een groot deel van het bouwblok tussen de Boeverie- en

de Maagdenstraat inneemt. De onder-tunneling van 't Zand in 1979-1982, die tegemoetkwam aan de toenemende verkeersdruk en de eraan gekoppelde ondergrondse parking, leidde tot de heraanleg van het plein dat op-nieuw zijn marktfunctie kon opnemen. Het Concertgebouw uit 1999-2000 beantwoordt anderzijds in zekere mate aan de geopperde zuidelijke afsluiting van 't Zand. Pijnpunt blijft echter de ringweg die nog steeds, en zeker voor wat betreft de Hoefijzerlaan, West-Brugge van de rest van de stad afsluit.

De opeenvolgende wijzigingen zorgden voor het isolement en hebben vervolgens hun stempel hebben gedrukt op het Boeveriekwartier dat wezenlijk als atypisch voor Brugge wordt ervaren. Een van de vele werven die op stapel staan in en rond West-Brugge zal nu net het haveloze hart ervan

als onderwerp hebben. De bestaande Beurshal wordt immers in 2017 afgebroken en op dezelfde locatie zal een nieuwe hal verrijzen van dezelfde grootteorde, gecombineerd met congresfaciliteiten en eventuele nevenfuncties. Net als voor de heraanleg van 't Zand kiest Brugge voor een internationale architectuurwedstrijd die in het beste ontwerp voor de beurshal en de opwaardering van de onmiddellijke buurt moet resulteren.

Hoe het nieuwe 't Zand er moet uitzien is intussen bekend. West 8 die de wedstrijd won pleit in zijn ontwerp om de maximale beschikbare ruimte voor een multifunctioneel gebruik in balans te brengen met de intimiteit die noodzakelijk is om het plein attractief en gezellig te maken op momenten dat er geen evenementen plaatsvinden. Vertrekkend van de historische,

culturele en landschappelijke waarden van de plek zelf komen ze tot een pleinontwerp dat aan beide doelstellingen voldoet. Een van de structurerende ingrepen van de heraanleg heeft betrekking op het herstel van de oude verbinding Boeveriestraat – Zuidzandstraat.

De wijk kent thans ook een aantal functieverhuizingen. Eind 2013 verlieten de benedictinessen de Sint-Godelieveabdij in de Boeveriestraat.

Sinds begin dit jaar is de site in erfpacht gegeven aan de Stad en wordt er met diverse partners op zoek gegaan naar een nieuwe, passende bestemming.

Reeds enkele jaren halen de verschillende overheden hun diverse administraties uit de Brugse binnenstad om ze elders en vaak verspreid te gaan herlocaliseren. Het vrijgekomen politiecommissariaat aan de Hauwersstraat wordt binnenkort verbouwd en herbestemd tot studentenhuis en vrijzinnig huis. Eenzelfde verhaal voor het VTI die aan de Vaardijk een nieuwe campus wenst uit te bouwen. De site aan de Boeveriestraat kan na sloop van de bestaande gebouwen ontwikkeld worden tot een woongebied met een mix van eengezinswoningen en appartementen in een groene omgeving. De randvoorwaarden tot de bouw van dit inbreidingsplan werden net als de potenties van de Beurshal nauwkeurig in kaart gebracht bij de opmaak van het laatste deelplan van West-Brugge door Urbain Architectencollectief in samenwerking met Architectenbureau Bart Dehaene.

Bibliografie

SCHOUTEET A., *De straatnamen van Brugge. Oorsprong en betekenis*, Brugge, 1977.

GILTÉ S. & VANWALLEGHEM A., 'Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Stad Brugge, Oudste kern', in: *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 18NA Noord*, Brussel – Turnhout, 1999

1. BOEVERIESTRAAT18, DE KERK VAN HET KAPUCIJNENKLOOSTER

Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 15u30
en op zondag 11 september
van 11u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00

VRIJ EN BEGELEID BEZOEK

Voorgeschiedenis

De orde van de kapucijnen werd in 1528 gesticht als een nieuwe tak van de franciscanenorde die de regeltucht met betrekking tot de armoede wilden beklemtonen. In 1592 kwamen de kapucijnen of de zonen van Franciscus zich in Brugge vestigen. Eerst woon- den ze bij de pastoor van Sint-Gillis-

parochie. Daarna verhuisden ze naar de restanten van het vroegere Engelse Kartuizerklooster (1569-1578) in de Sint-Clarastraat. Ook die behuizing bleek al snel te klein. De stad Brugge schonk uiteindelijk in 1617 een stuk meersgrond op de zogenaamde Groene Vrijdagmarkt, ten zuiden van 't Zand. De uitbouw van het klooster zorgde ervoor dat het grootste plein van de stad flink inkromp. Op 5 juli 1620 werd de sobere kerk ter ere van Sint-Franciscus geconsacreerd. Kort nadien moet het klooster voltooid zijn. Ook later werden de Kapucijnen herhaaldelijk door de stad en het Brugse Vrije financieel gesteund om het klooster te optimaliseren. Tijdens de

Franse overheersing werd het klooster openbaar verkocht (1797), maar een groep gelovigen kon het terug kopen. De erediensten in de kerk konden vanaf 1803 opnieuw doorgaan

De kapucijnen waren bijzonder populair in Brugge gezien ze zich steeds ten dienste stelden van de bevolking. Zo traden de paters tijdens pestepidemies op als verzorgers en bij brand hielpen ze deze te bestrijden. In het klooster was er trouwens een bergplaats met blusmateriaal ingericht en de stedelijke brandspuit stond opgesteld in het aanpalende *speyterhuysen* aan de Kapucijnenrei.

In 1834 besliste het Belgische parlement om de spoorwegverbinding Brussel-Gent tot Brugge en Oostende door te trekken. De aanleg van de nieuwe spoorweg en het station bracht een ware metamorfose van

het plein en de wijk met zich mee. Aanvankelijk diende slechts een deel van het kloosterdomein te worden afgestaan (1837-1838), maar naar aanleiding van de bouw van het tweede station (1863-1865) werd het volledige kapucijnenklooster onteigend en gesloopt ondanks protest en felle kritiek in de lokale pers.

De kapucijnen verhuisden in maart 1867 in stoet met Guido Gezelle op kop en gevolgd door talrijke gelovigen van West-Brugge naar de oude gebouwen van de Rijke Claren in de Sint-Clarastraat. De bestaande gebouwen werden gesloopt en naar ontwerp van architect H. Leclerc (Antwerpen) werd in hetzelfde jaar gestart met de bouw van een nieuwe kerk en een klooster (dit kloostercomplex verdween op zijn beurt in 1970 voor de bouw van een woonwijk).

Het huidige klooster

Zowel de Brugse bisschop mgr. Faict als de gelovigen van West-Brugge bleven aandringen om ook in West-Brugge een nieuw kapucijnenklooster te bouwen. Kanunnik Maes, de rector van het Sint-Juliaansgasthuis, stelde aan de kapucijnen een stuk grond ter beschikking in de Boeveriestraat, het zogenaamde Galgenhof. Vanaf 1869 verrees aldus een tweede Kapucijnenklooster in de Brugse binnenstad.

De nieuwe kerk en het klooster kwamen er naar een ontwerp van kapucijn Ildefons van Brugge (1822-1880), een telg uit de bekende Brugse familie Van Damme. Bij de bouw van het nieuwe complex integreerde men tal van elementen uit het oude kloostergebouw, denken we maar aan de barokke trap in het klooster zelf en aan de talrijke elementen in de kerk (zie lager).

De kerk werd toegewijd aan de H. Antonius van Padua en ingewijd op 25 mei 1871 door Mgr. Faict. Het klooster kreeg de naam Onze-Lieve-Vrouw-ter-Engelen. In 1885 werd bij het klooster een Serafijns (of franciscaans) college opgericht, dat in 1899 verhuisde naar de nieuwbouw in de Maagdenstraat. In 1932 verhuisde dit college echter naar Aalst.

Het kloostercomplex bestaat uit een kerk met voorhof, een klooster ten noorden van de kerk en een voormalig college aan de Klok- en Maagdenstraat.

De kerk van de kapucijnen is een eenbeukige kerk in de vorm van een Latijns kruis, afgedekt met leien zadeldaken. Tussen de kerk en de achterliggende sacristie staat op het dak een klokkentorentje. De kerk heeft een hoge bakstenen voorgevel en is doorbroken met een rondboogvormige ingang. Twee rondboogvensters flankeren de nis met het beeld van de H. Antonius, patroon van de kerk.

Het voorplein is ommuurd. Links hangt een kleine kapel dat nog afkomstig is van het klooster op de Vrijdagmarkt. Het kapelletje lijkt 18de-eeuws en is nog in een laat-barokke stijl vormgegeven. Het kon oorspronkelijk met luiken worden afgesloten. Binnenin staat een klein Mariabeeld, een afgietsel van het origineel van het klooster van de Vrijdagmarkt, met onderschrift '*H. Maria, Moeder Gods. Toevlucht van alle moeders. Bid voor ons*'. Deze Onze-Lieve-Vrouw van de Goede Bevinging komt eveneens uit het oude klooster op de Vrijdagmarkt. Vroeger werden kinderen, die een zusje of een broertje wilden, naar de kapucijnenkerk gestuurd om voor dit beeldje te bidden.

Rechts op de koer bevindt zich een calvarie op een rots-imitatie en een beeld van Christus op de koude steen.

Het interieur van de kerk is er werkelijk één van Franciscaanse soberheid en verwijst geenszins naar de toen gangbare en rijke neogotische stijl,

maar sluit eerder aan bij het neoclassicisme. De eenbeukige ruimte met vloer in basècles is overwelfd met eenvoudige graatgewelven op moerbogen.

Het hoofdaltaar, de preekstoel en twee biechtstoelen komen uit de eerste Brugse kapucijnenkerk. Het schilderij van het hoofdaltaar was naar de hand van de Antwerpse meester Gaspar de Craeyer (1584-1669), maar werd in 1796 door de Franse bezetter ontvreemd en hangt nu in een museum in Rennes. In de 19de eeuw maakte Hendrik Dobbelaere (1829-1885) een exacte kopie van de Calvarie met Christus aan het kruis, de honderdman te paard en een knielende H. Franciscus.

De communiebank, de andere biechtstoelen en het portaal werden door de Brugse beeldhouwer Hendrik Pickery (1828-1894) gebeeldhouwd. De glasramen dateren dan weer uit de jaren 1950 en zijn van de glazeniers L. Hubrecht en E. Pintelon.

In de rechter zijkapel is er een schilderij van de 17de-eeuwse schilder Jacob van Oost met de voorstelling van de geboorte van Jezus te bewonderen. Ook de 19de-eeuwse kruisweg is opvallend.

Net achter het hoofdaltaar ligt een tweede koor of het eigenlijke broederskoor. De wanden zijn er rijk uitgewerkt met eikenhouten lambrisering geritmeerd door pilasters en kroonlijst op klossen. Ze vormt een sobere kopie van het oorspronkelijk broederskoor in hun aloude vestiging op de Vrijdagmarkt.

Geraadpleegde bronnen

BEERNAERT B., *Open Monumentendag Vlaanderen. Monument en tijd*, Brugge, 2000.
BONNEURE F., *De Kapucijnen vierhonderd jaar in Brugge, 1592-1992*, Brugge, 1992.
HAGHE L., *Sketches in Belgium and Germany*, Henry Graves & Co., Londen, 1845

2. BOEVERIESTRAAT 45-49, DE VOORMALIGE SINT-GODELIEVEABDIJ

Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 11 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00

**BEZOEK IN DE ABDIJ UITSLUITEND
OP RESERVATIE (ZIE P. 197)**

Vrij en begeleid bezoek in kerk en tuin van de abdij

Een bezoek aan de nu verlaten Sint-Godelieveabdij is onbetwist een unieke ervaring die u moet proberen in te plannen op OMD 2016.

Kennismaken met vierhonderd jaar geschiedenis en spiritueel leven, net op het moment dat de zoektocht naar een waardige herbestemming is opgestart, is belangrijk. De abdij is nog steeds be-meubeld en gestoffeerd met kunstwerken die de initiële functie, de geschiedenis en het dagelijkse leven illustreren. Uw visie op een mogelijke toekomst, die rekening houdt met dit rijke verleden, zal worden gewaardeerd.

Zowel de betekenis van de abdij, de architectuur en het verhaal van de vroegere bewoners maken bij iedere bezoeker gevoelens los. Heel wat mensen hebben in die laatste vier eeuw het reilen en zeilen op deze plek bepaald.

Op deze plaats hebben benedictinessen zich teruggetrokken uit de wereld om hun leven aan God toe te wijden en dit volgens een vast patroon en ritueel. Er moest een kerk zijn om te bidden, te zingen en te mediteren, maar er moest ook plaats zijn voor tal van diverse activiteiten zoals handenarbeid, studie, lectuur, slapen, wassen, koken, het land bewerken en dit in alle in sereniteit. De abdij was wat voedsel en drank betreft vaak zelf bedruipend. Het wel en wee van de woelige geschiedenis in onze contreien heeft regelmatig voor de nodige deining gezorgd (de Franse Revolutie en beide Wereldoorlogen onder meer, waar in de nabije toekomst wat meer gegevens zullen worden over neergeschreven).

Op 23 december 2013 verlieten de vijf overgebleven zusters met veel pijn in het hart definitief hun abdij in de Boeveriestraat. Er werd hard geprobeerd een nieuwe religieuze bestemming te vinden. De abdij is ondertussen in het bezit van de vzw Camino die nu, in 2016 met de Stad Brugge een erfpachtovereenkomst afsloot voor vijftig jaar om de site een waardevolle herbestemming te geven. Brugge Foundation wil daaraan actief meewerken. Deze Stichting wil instaan voor de fondsenwerving om nieuwe en toekomstgerichte functies in de gebouwen en de tuinen onder te brengen. U komt er alles over te weten tijdens het bezoek. (zie verder of consulteer alvast www.bruggefoundation.be).

De voorgeschiedenis in een notendop

Godsdienstperikelen maakten in de laatste decennia van de 16de eeuw het Vlaamse platteland onveilig en verschillende kloostergemeenschappen vestigden zich binnen het versterkte Brugge.

Ook de benedictinessen van Gistel zochten in 1586 toevlucht in onze stad en vestigden zich na een lange zoektocht en belangrijke interne hervormingen pas in 1626 zich met de gereformeerden definitief in de Boeveriestraat.

De Boeveriestraat was een heel oude weg die gebruikt werd voor het landverkeer (handelsverkeer) van Sint-Andries naar de Steenstraat (met Gallo-Romeinse origine), en tot op het eind van de 13de eeuw buiten de stadsomwalling lag. Daarom werd hier nog in de 11de eeuw de stadsgalg opgericht ongeveer op de plaats van het huidige kapucijnenklooster en die bleef er tot 1261.

De galg moest bezoekers erop attent maken dat het gerecht in Brugge goed functioneerde. De naam Boeveriestraat komt van het woord 'Boverie' een weiland waarop koeien graasden (die zorgden voor voedsel voor de stadsbewoner). We kunnen veronderstellen dat vanaf de tweede helft van de 13de eeuw en zeker na het verdwijnen van de galg de Boeveriestraat ook druk bebouwd werd.

Nog voor het eind van die eeuw wordt het passantenhuis Sint-Juliaans opgericht tegenaan de Boeveriepoort en in de vroege 15de eeuw worden er tal van godshuizen gebouwd en zijn wellicht ook al grotere huizen met evenzo grote tuinen (en nog goed herkenbaar op het plan van Marcus Gheeraerts in 1562). Het krankzinnigenhuis Sint-Hubrechts den Dullen (op de plaats van het huidige 'godshuis' Van Volden) dateerde uit de late 14de eeuw.

Het Sint-Juliaangasthuis (of passantenhuis) was de vierde, grote caritatieve instelling die in Brugge was opgericht, na het Sint-Janshospitaal, de Magdalenaleprozerij en de Potterie. Het passantenhuis zou rond 1290 zijn gesticht door de Filles-Dieu van Atrecht. Aanvankelijk werd daar gezorgd voor de opvang van arme reizigers en pelgrims. In de loop van de 14de eeuw werd de instelling uitgebreid met een kapel en een ziekenzaal. Rond 1600 wijzigde de functie van passantenhuis naar krankzinnigeninrichting en Sint-Juliaans kreeg vanaf dan de zorg over vondelingen en geesteszieken. De krankzinnigen werden op stadskosten onderhouden. Na de Franse Revolutie kwam de instelling onder de supervisie van de toenmalige Commissie der Burgerlijke Godshuizen. In 1842 werd een nieuwe zustercongregatie opgericht door kanunnik Petrus Maes om de zorg van de geesteszieken op zich te nemen. Toen de zusters naar een nieuwe instelling voor vrouwen in Sint-Michiels verhuisden (het huidige Psychiatrisch Ziekenhuis Onze-Lieve-Vrouw), werd Sint-Juliaans nog tot in 1930 geleid door de Broeders van Liefde uit Gent en later jammer genoeg gesloopt. Op die plaats staat nu het V.T.I. die binnenkort ook uit het stadsbeeld zal verdwijnen

Sint-Godelieveabdij wordt vanaf de 17de eeuw uitgebouwd op de plaats van twee grote huizen: het eigendom de le Flye en Romeyns, waarvan het uitzicht in 1562 bekend is door de kaart van Marcus Gerards (www.magis.be).

aan de zusters geformaliseerd). Bij dit grote huis hoorden vijf kleine huizen en een grote ommuurde tuin met boomgaard, die reikte tot aan de *stede waterloop*. Drie van de kleine huizen werden dadelijk als kapel ingericht.

Louise d'Hamere, de weduwe van de heer van Gaugerie, Philippe de le Flye, verkocht in 1622 het huis, '*sinds ouden tijden genaamd tfonteinken*', aan de prelaat van de Sint-Andriesabdij en dit met de bedoeling het ter beschikking te stellen van de hervormde benedictinessen (pas op 2 maart 1627 wordt de verkoop

De familie de le Flye, een welstellende adellijke familie, bezat tfonteinken al sinds het midden van de 16de eeuw. Alle leden van deze familie speelden een rol in het stadsbestuur of in het bestuur van het Brugse Vrije. Dochters sloten veelal interessante huwelijken af.

Uit financiële noodzaak bleef de abdij kleinschalig en breidde langzaam uit, dankzij schenkingen en bijkomende aankopen. Toch al in juni 1629 konden de 'gereformeerde' zusters benedictinessen het rechter aanpalende eigendom van de familie Romeyns aankopen: een groot huis met poort, acht eenkamerwoningen met een heester en een boomgaard die grensde aan het Sint-

de refter met het renaissancistische tochtportaal, de betegelde keuken, het 'cluyseken der engelen', de zuidelijke pandgang, het uitzonderlijk waardevol dormitorium met slaapcellen op de verdieping en een gaaf eikenhouten zoldergebinte, de verfraaiing van de kerk (1722, met aansluitend pand), bouw van de vleugel haaks op ingangsgebouw (1877-1885 met pandgang), bijkomende

Juliaansgasthuis. De grote contouren van de abdij waren zo vastgelegd. De Sint-Godelieveabdij heeft vandaag haar historische gegroeide aanleg behouden. Na de bouw van de kerk (met zusterkoor) in 1629 is de abdij stelselmatig uitgebreid: het ingangsgebouw (1633, verbouwd in 1928), de zuidvleugel (1643-1645) met kamer van de abdis,

keuken en washuis (1926), nieuwe oostelijke vleugel (1953) in vervanging van een 19de-eeuwse vleugel. In de 1965 volgde nog de bouw van een nieuwe spreekkamer aan de noordkant en de toevoeging van een lift in de zuidelijke pandgang in 1972.

De bouwrekeningen van de oudste vleugels van de Sint-Godelieveabdij uit 1623-1653 zijn jammer genoeg niet bewaard gebleven en daarmee zijn de namen van de meester-metselaars en meester-timmerlieden onbekend gebleven.

Er zijn ook gebouwen verdwenen zoals de vroegere brouwerij met rosmolen (waar de archiefrekeningen van getuigen), ingericht in het voormalige huis Romeyns en vanaf 1640 tot in 1830 in werking.

De zuidvleugel en het inkomgebouw, de kerk en het aanpalend gebouw Boeveriestraat 47 zijn van bijzondere bouwhistorische en cultuurhistorische waarde. Boeveriestraat 47 is deel van het abdijcomplex en wordt 16de-

eeuws gedateerd. Het werd tot voor een tiental jaar gebruikt als 'home Sint-Godelieve' en huisveste studentinnen die in Sint-Andreasinstituut op de Garenmarkt school liepen.

De Sint-Godelieveabdij is een uitzonderlijk goed bewaard kloostercomplex in West-Brugge en als monument beschermd. In de tuin is - tegen de muur met het Koning Albertpark - een kleine, uiterst pittoreske en authentieke boerderij bewaard die mogelijk uit de 16de eeuw dateert. Een bijkomende verrassing De kloostertuin is 8108 m² groot. De bebouwde oppervlakte van het complex bedraagt 3420 m².

Brigitte Beernaert

BRUGGE FOUNDATION; ook 'zot' van Brugge?

We stellen het elke dag vast en het wordt ook telkens weer door onderzoek bewezen. **Brugge** is een heel ernstige zaak voor de Bruggeling, de stadstrots is ongelooflijk groot. In 2015 bewezen 7,8 miljoen bezoekers dat die Bruggelingen alle redenen hebben om trots te zijn.

In de afgelopen tientallen jaren hebben wij onze prachtige binnenstad zien veranderen en dezelfde blijven. De **ziel**, het DNA van deze stad bleef dezelfde. Het stadsleven, de manier waarop wij omgaan met erfgoed veranderde wel. Want het is niet zomaar de verzameling historische gebouwen die Brugge zo aantrekkelijk maakt voor die bijna acht miljoen bezoekers. Wel (het feit) dat er in die gebouwen wordt gewerkt, gewoond, geleefd, handel gedreven en plezier gemaakt...

Samen aan herbestemming doen.

De komende jaren komen grote panden en sites in de binnenstad leeg te staan. Wij zijn er allemaal van overtuigd dat de **herbestemming** van die sites iedereen ten goede kunnen en moeten komen. Daarom wil Brugge Foundation vrijkomend onroerend erfgoed en de schaarse open ruimte op een moderne manier aanwenden en herbestemmen. En natuurlijk moet dat gebeuren met respect voor het karakter van de stad en van het erfgoed zelf.

Brugge Foundation werd eind vorig jaar opgericht en is een **onafhankelijke**, private stichting. De stichting wil bestaande panden/sites een nieuwe, **maatschappelijk verantwoorde bestemming** geven. Dit is herbestemmen met een maatschappelijk relevant doel. Iets waar Brugge nog mooier en beter van wordt. De vernieuwde bestemming van een pand of site moet dus bijdragen aan het beter maken van de stad, voor de **inwoners, omwoners én voor de bezoekers**.

Brugge Foundation werft private en openbare fondsen om dat doel te bereiken. De stad Brugge gaf de voorzet en zorgt voor het **zaaigeld** dat Brugge Foundation een vliegende start geeft. De bedoeling is natuurlijk dat Brugge Foundation binnen de kortste keren zelfvoorzienend is.

Het vernieuwende karakter van Brugge Foundation zit in de alternatieve, vernieuwende **financiering** van de stichting. We richten ons heel uitdrukkelijk op 'friendraising' in plaats van de traditionele fundraising.

Iedereen houdt van Brugge, toch?

Er komen jaarlijks miljoenen vrienden over de vloer...

Een hart voor de stad.

De **Raad van Bestuur** van de stichting bestaat uit zeven onafhankelijke, onbezoldigde bestuurders. Deze mensen hebben een zeer verschillende achtergrond. Die verschillende achtergronden verzekeren onze caleidoscopische blik op erfgoed en op de kansen die ons onroerend erfgoed biedt. De uitoefening van een politiek mandaat is niet verenigbaar met een functie als bestuurslid van Brugge Foundation.

Meer informatie over de bestuursleden vindt u vanzelfsprekend op onze website www.bruggefoundation.be

Samen 'Friendraisen'.

Omdat we ervan overtuigd zijn dat iedereen van Brugge houdt, gaan we op zoek naar **filantropen** (*) in binnen- en buitenland. Want maatschappelijk verantwoord herbestemmen is een opdracht waarin Brugge ook internationaal zal uitblinken. Om ons **onroerend erfgoed levend** te houden voor inwoners, omwoners en bezoekers zullen we samen inspanningen moeten doen.

De eerste aanzet geven we alvast met z'n allen hier, samen. U kunt op verschillende manieren meedoen met Brugge Foundation.

Elke gift is welkom op onze rekening **BE59 5230 8078 6426** bij **Triodos Bank** (BIC TRIOBEBB). Op onze site kan u overigens veilig en makkelijk elektronisch geven. Wij verwelkomen **vrijwilligers**, **individuele** en **groepsacties** voor Brugge Foundation. Die informatie vindt u natuurlijk op onze website, www.bruggefoundation.be. En als u liever niet geeft bij leven, kunt u Brugge Foundation een uitgestelde gift doen:

Brugge Foundation in uw testament.

Brugs erfgoed verdient een schitterende **toekomst**, net als uw eigen erfgenamen/kinderen en kleinkinderen. Daarom stellen wij het enorm op prijs als u ook aan ons denkt bij het opmaken van uw testament. Zelfs als u daar (nog) niet aan toe bent, staan wij u graag bij.

Een legaat kan zowel een geldsom, een gebouw of roerende goederen zijn. Omdat wij uw privacy respecteren, zullen wij u nooit vragen wat u precies aan ons wil nalaten. Zo geeft u ons ook de kans te tonen dat we evenveel om u geven als u om Brugge.

Meer voor uw erfgenamen, minder voor de fiscus.

Het is perfect mogelijk om een gift over te maken aan Brugge Foundation zonder uw wettelijke erfgenamen te benadelen. Een **duolegaat** is daar erg geschikt voor en het principe is eenvoudig.

Zoals de naam het zegt, bestaat een duolegaat uit twee legaten. U laat een som of een bepaald goed over aan een erfgenaam én een andere som of goed aan Brugge Foundation. Brugge Foundation betaalt dan naast de eigen erfbelasting ook de successierechten van uw erfgenaam. Die laatste moet dus zelf geen erfenisrechten betalen, dat wordt door Brugge Foundation in orde gebracht. Zo kan het voor uw **erfgenaam** een voordeel zijn dat u Brugge Foundation opneemt in uw testament, ze houden **netto** immers **meer** over.

Een voorbeeld zegt natuurlijk veel meer dan bladzijden vol uitleg.

Lieve woont in Brugge en laat **€325.000** na aan haar **neef** Wouter. Wouter is haar enige erfgenaam en betaalt €191.250 erfenisrechten. Zijn **netto**-erfenis is dus **€133.750**.

Wat als Lieve kiest voor een **duo-legaat** met Brugge Foundation als medelegataris? **Neef** Wouter ontvangt dan de helft van €325.000 of **€162.500** en **Brugge Foundation** ontvangt de andere helft, op voorwaarde dat de stichting de erfenisrechten (ook die van Wouter) voor haar rekening neemt. De stichting zal netto €49.250 ontvangen en Wouter **€28.750 meer** dan wanneer hij de enige erfgenaam zou zijn.

Bij een 'exclusief' legaat aan Brugge Foundation hangt de **erfbelasting** af van de fiscale woonplaats van de erflater op het ogenblik van zijn of haar overlijden. De wetgeving is in de 3 gewesten van ons land heel verschillend. Laat u iets na aan het goede doel in Vlaanderen dan geniet u altijd van een verlaagd tarief van 8,5%. Dat fiscaal voordelige tarief is voor u een verzekering dat het grootste deel van uw nalatenschap echt ten goede komt aan Brugge Foundation.

Vanzelfsprekend is het duo-legaat niet de oplossing voor alle situaties. Het is heel belangrijk dat de rekening vooraf nauwkeurig wordt gemaakt. Ook voor erfgenamen in rechte lijn kan een duo-legaat voordelen opleveren. Voor meer informatie neemt u het best **contact**, geheel vrijblijvend, met ons op via info@bruggefoundation.be, of met Geert Dobbelaere op 0485/656074. Als u liever niet rechtstreeks wordt ingelicht over de mogelijkheid om iets aan Brugge Foundation na te laten, contacteer dan onze partner Testament.be. Testament.be is de uitgever van de interessante praktijkgids 'Goed geregeld, Goed gegeven'. Ook wij sturen u graag uw eigen exemplaar, vraag de gids aan via www.bruggefoundation.be/testament.

() Filantropie: het vrijwillig geven van geld, goederen of inzet door particulieren, bedrijven en fondsen voor het goede doel.*

3. KREUPELENSTRAAT , HET GODSHUIZENCOMPLEX ONZE-LIEVE-VROUW VAN BLINDEKENS

Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 11 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00

Vrij en begeleid bezoek

Het godshuizencomplex bestaat uit twaalf huisjes rond een centrale binnentuin. De tuin is vanuit de Kammermakersstraat toegankelijk via een 17de-eeuws korfboogpoortje en een deels overwelfde gang, het vroegere *Blendelieden gasthuylstrate*. Ook vanuit de Kreupelenstraat is de tuin toegankelijk via een poortje naast de imposante kapel.

De vroegste geschiedenis van de Onze-Lieve-Vrouw van Blindekens is moeilijk te achterhalen. Vaak wordt geopperd dat ze er kwam op de plaats van een ouder passantenhuis voor pelgrims en daklozen. Dergelijke passantenhuizen trof men op het eind van de 13de eeuw immers wel vaker aan in de buurt van de stadspoorten.

Volgens de overlevering werd de Onze-Lieve-Vrouw van Blindekenskapel in 1306 gesticht door toedoen van Robrecht van Bethune als belofte en/of herinnering aan de Slag bij Pevelenberg (1304). Het bestaande passantenhuis zou dan omgevormd zijn tot gasthuis voor blinden. Dit wordt niet gestaafd door archiefdocumenten. In 1416 wordt wel melding gemaakt van de kapel: *'crepelstraete also men gaet ter blinden lieden capelle'* en een document van 1418 vermeldt dat het godshuis voor blinden en het broederschap van Onze-Lieve-Vrouw toen al 'lang' bestond.

De slag van 1304 situeerde zich in het Frans-Vlaams conflict rond de eeuwwisseling en is volgens de bronnen onbeslist geëindigd. Niettemin hadden de Bruggelingen daar de belofte gedaan om jaarlijks een dankplechtigheid te organiseren. Ieder jaar op 15 augustus, feest van Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, zou een kaars van 36 pond in processie gedragen worden van het Blindeliedengodshuis naar het 13de-eeuws hospitaal van Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie.

Een grote stadsbrand in 1415 vernielde een groot deel van het West-Bruggekwartier. Ook de vermoedelijk houten kapel en het godshuis van Blindekens gingen in de vlammen op. Een nieuw complex verrees er enkele jaren later. Dankzij een milde schenking van Katelijne Tsheeps *'ende van*

menyghen andere goede menschen' herrees het gebouwengeheel tussen 1417 en 1420. Katelijne Tscheeps woonde in de Zuidzandstraat en voorzag voor haar zelf ook een woning in het godshuis. Naast een stuk grond in de Kreupelenstraat voor zeven eenkamerwoningen, liet ze ook het hospitaal en de kapel (her?)bouwen.

Rond de kapel bouwde men in de 17de eeuw nog drie godshuizen op initiatief van Jan van Pamel, Marius Voet en Laurentia Soutieu. Nieuwe schenkingen in 1650 maakten het mogelijk een nieuwe kapel te bouwen en dezelfde milde schenkers zorgden ervoor dat twaalf behoeftige blinden in het godshuis konden verblijven en nooit meer

hoefden te bedelen. Ook arme blinde passanten kregen er tijdelijk onderdak. Het beheer van de Blindekens stond reeds vanaf de 15de eeuw onder toezicht van de meesters van het Sint-Juliaansgasthuis in de Boeveriestraat.

De kapel

De huidige kapel kwam eveneens onder impuls van het Sint-Juliaansgasthuis tot stand. De werken startten in 1651 en werden geleid door meester-metselaar Jacques Coppet. Aannemer voor het timmerwerk was Clement de Prince. Het contract tussen de Prince en Sint-Juliaans bleef bewaard, waarin de gedetailleerde beschrijving van de nu nog bestaande eiken dakconstructie is neergeschreven. Op 18

augustus 1652 werd de kapel door bisschop Karel van den Bosch ingewijd. In de Franse tijd werd de inboedel van de kapel verkocht. Gelukkig konden bepaalde kunstwerken zoals het O.-L.-Vrouwbeeld, de preekstoel en de banken van de kerkmeesters worden gered. In 1805 werd de kapel heropend en opgesmukt met talrijke schenkingen. Een eerste restauratie van de kapel dateert uit 1880-1881, de laatste uit 1993-1997.

O.-L.-Vrouw van Blindekens is een donkerrode bakstenen kapel afgedekt met een zadeldak en met een smaller en later aangebouwd vijfzijdig koor (1703).

De kapel is groot in vergelijking met andere godshuiskapellen. De voorgevel is uitgewerkt als een hoge topgevel afgewerkt met vlechtingen. Centraal zit een segmentbogige ingang gevat in een geprofileerde omlijsting. De make-laar van de houten poort is '1651' gedateerd. Het natuurstenen Mariabeeld boven de ingang kwam er in 1945 ter vervanging van een houten beeld. In de top van de gevel zijn sporen merkbaar van een groot gedicht rond venster. De top is bekroond met een klokkentorentje in baksteen en natuursteen, versierd met twee pilasters en een gebogen fronton dat geschraagd wordt door twee voluten.

De zijgevels zijn doorbroken door telkens vier omlijste segmentboogvensters. De gevelbeëindiging is versierd met een overhoekse muizentandlijst. In de zuidgevel is de toegang tot de kapel gesitueerd.

Het schip van de kapel telt vier traveeën en is overkluisd door een houten tongewelf uit 1939. Vier trekbanken en een strijkbank dragen de 17de-eeuwse dakconstructie. Tegen de westgevel bevindt zich het doksaal, dat op twee ronde houten gemarmerde zuilen rust. De gebeeldhouwde borstwering met getorseerde kolommetjes is 1684 gedateerd, evenals de orgelkast. Het orgel is van Andries Jacob Berger (1737). Het barokke altaar, uit witte en zwarte marmer en gedeeltelijk in gemarmerd hout, is in 1650 geschonken door Jan Fatry en Margriet Boeteman. In dit hoogaltaar zit een schilderij van de bekende Brugse barokschilder Jacob van Oost dat de aanbidding van Maria door blinde lieden voorstelt. Het Mariabeeld in de rondboognis is 19de-eeuws en naar de hand van Hendrik Pickery. De altaartafel is in Lodewijk XVI-stijl. In de vensters naast het altaar zitten neogotische glasramen in 1880 gemaakt door Samuel Coucke met de voorstelling van de legendarische stichting van de kapel door Robrecht van Bethune in 1306 en de miraculeuze aankomst van het Sint-Michiëlsschip in 1588. De twee overige glasramen stellen de H. Rochus en de H. Philomena voor en zijn creaties van Henri Dobbelaere uit 1886.

De verbindingsdeur uit 1690 tussen koor en sacristie is uitgewerkt als een sierlijke portiek in barokstijl en werd geschonken door Joost Schroy, deken van de Sint-Salvatorskerk en begraven in deze kapel. De rechthoekige opening met geblokte omlijsting is geflankeerd door twee pilasters met Korinthische kapitelen. Op het hoofdgestel, tussen de twee voluten, zit een borstbeeld van de H. Rochus, de pestheilige, vergezeld van zijn attributen de hond en de engel. Hij werd onder meer vereerd als beschermers van de middeleeuwse chirurgijn, wat zijn aanwezigheid in Blindekenskapel kan verklaren.

De eiken preekstoel dateert uit 1659. De versieringselementen zijn duidelijk als een ode aan Maria bedoeld. De voet heeft de vorm van een vaas en draagt een vierzijdige kuip versierd met symbolen die verwijzen naar de Onbevleete Ontvangenis van Onze-Lieve-Vrouw, de vacht van Gideon, de Ivoren Toren, de Troon van Salomon, de Lelie tussen de Doornen, de Ster der Zee (uit de *Laudes Marianae* en de litanie van Loreto). Sinds de Reformatie lag de verering tot Maria zeer gevoelig. De Contrareformatie zal alle middelen aanwenden om Maria terug op een voetstuk te plaatsen. Tal van bedevaartsoorden voor Maria ontstaan in de Zuidelijke Nederlanden. Ook in de kapel van O.-L.-Vrouw van Blindekens bestaat een speciale devotie voor Maria.

De eiken biechtstoel die in de zuidelijke zijwand van de kerk is ingewerkt is mogelijk authentiek. Hij is versierd

met gesneden loofwerk en schelpen. In het midden van de kapel hangt een miniatuurschip, de Sint-Michiel. Dit scheepsmodel werd waarschijnlijk in 1805 gemaakt bij de heropening van de kapel na de Franse Tijd. Het verwijst naar de redding van de hongersnood in Brugge in 1588. De belangrijke kunstschat in de kapel is uiteraard het eikenhouten zittende miraculeuze beeld van O.-L.-Vrouw van Blindekens uit het begin van de 15de eeuw. Het is één van de mooiste Mariabeelden in Brugge. Ieder jaar op 15 augustus wordt het beeld meegedragen in de Blindekensprocessie.

Geraadpleegde bronnen

BEERNAERT B., *Open Monumentendag Vlaanderen. 17e-eeuwse architectuur in de binnenstad*, Brugge, 1993.

ESTHER J., 'Monumentenbeschrijving en bouwgeschiedenis van de Blindekenskapel', in *Van Blindekens naar de Potterie. Een eeuwenoude Brugse belofte*, 1980, p. 29-46.

EUROPEES THEMA 'ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN'

4. BALIESTRAAT 2, DE SINT-GILLISKERK

**Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 11 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00**

Vrij bezoek en begeleid bezoek mogelijk

De robuuste en eenvoudige Sint-Gilliskerk is een dochterkerk van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en gaat terug tot omstreeks 1240. In die periode kent Brugge (toen nog binnen de eerste omwalling) met haar drie parochies, Sint-Donaas, Sint-Salvator en Onze-Lieve-Vrouw, een bevolkingsexplosie. In dat agrarisch gebied grenzend aan de Reie en de scheepvaartactiviteiten wordt een vroeggotische kerk gebouwd (vermoedelijk ter vervanging van een oudere kapel = Sint-Gillis I) op gronden geschonken door Filips (de) Ram aan het Onze-Lieve-Vrouwekapittel. Pas door de aanleg van de tweede omwalling op het einde van de 13de eeuw maakt 'Sint-Gillisdorp' (vandaag hebben we nog de nabijgelegen Sint-Gillisdorpstraat, 'dorp' in de betekenis van akker waar toen de minderbroeders verbleven, vandaar 'frerenakker' zoals in archiefdocumenten te vinden) integraal deel uit van de stad.

In 1311 wordt het kerkhof gewijd, hetgeen de snelle groei van de nieuwe autonome parochie aantoont. Er komen zelfs drie kerkhoven waar de parochianen, ieder volgens zijn stand, worden begraven. Aan de zuidkant (rechts van de kerk) komt het

'Heerenkerkhof'. De linkerzijkant of 'Boerenkerkhof' is vandaag herleid tot een plantsoen palend aan de straat Sint-Gilliskerkhof. Op dit kerkhof zal in 1888 architect August Van Assche de nieuwe sacristie met kerkmeesterskamer in neogotische stijl oprichten. Aan de overkant van het kerkportaal, Baliestraat, op de gronden waar nu de huizen staan (uit 1852 en later), stond het 'Schamelliedenkerkhof'. Zoals de naam suggereert was dit perceel weggelegd voor de armste parochianen en kwam voor het eerst in gebruik in 1360 n.a.v. een pestepidemie.

De drie kerkhoven blijven in gebruik tot het edict van Jozef II (1784) die het begraven binnen woonkernen en in kerken verbiedt, hetgeen op heftig protest wordt onthaald. Met de daaropvolgende Franse annexatie worden de inwoners van Sint-Gillis vanaf 1 mei 1805 definitief '*buuten de Cathelienepoorte*' (de Centrale begraafplaats) begraven en wordt de omgeving van de Sint-Gilliskerk onteigend en heraangelegd, vandaar het strakke pleinpatroon en de 19de-eeuwse architectuur van de omliggende woningen.

De gegoede parochianen, en die er de financiële middelen voor hadden, gaven onder het ancien regime, de voorkeur om begraven te worden in de kerk onder een vaak rijk uitgewerkte grafsteen. Ook dit privilege verdween op het einde van de 18de eeuw. In de (herlegde) kerkvloer en aan de buitenmuren van de kerk zijn nog diverse grafstenen en epitafen bewaard.

Sint-Gilliskerk: grafkerk van Brugse schilders

De Sint-Gillisparochie heeft tot ver in de 19de eeuw haar landelijk karakter behouden, vooral dan de kant tussen de kerk en de tweede omwalling (Komvest). Het gedeelte palend aan de eerst omwalling, Augustijnenrei, Jan Miraëlstraat, Sint-Jorisstraat, Oost-Gistelhof was echter meer verstedelijkt en gekend als een wijk met een grote concentratie aan kunstenaars. Hans Memling (1440-1494), Gerard David (ca.1460-1523), Jan Provoost (ca.1465-1529), Lanceloot Blondeel (1498-1561) en diens schoonzoon Pieter Pourbus (1523/24-1584), Antoon Claeissens (ca.1536-1613), werden dan ook allen begraven in de kerk of op het kerkhof van Sint-Gillis. De vernielingen en het meermaals herleggen van de vloer in de kerk zorgen ervoor dat hun precieze begraafplaatsen niet meer te achterhalen zijn.

Sporen van de vroeggotische basilicale kerk (Sint-Gillis II) zijn te zien binnenin de ruimte met name de met knopkapitelen versierde stoere pijlers in Doornikse steen van de middenbeuk, de basis van de vieringstoren en enkele onderdelen van het transept. In de tweede helft van de 15de eeuw, zoals de meeste Brugse parochiekerken trouwens, kent ook Sint-Gillis verbouwingen (Sint-Gillis III). De lagere zijbeuken worden in 1460-1462 even hoog en even groot als de middenbeuk. Het basilicaal-type ging daardoor verloren en kregen we een pseudo hallenkerk, uniek voor Brugge. Door deze ingreep hebben we nu het speciaal effect van de scheibogen met daarboven de voormalige vensters. Voorbij het transept wordt het koor geflankeerd door twee even grote koren, allen zijn polyonaal afgewerkt (1470-75). Het plan van Marcus Gerards (1562) toont dat de kloeker toren, gestart vóór 1462 en af in 1479, twee verdiepingen telde en versierd was met vier hoektoren-

tjes. In 1750 worden de bouwvallige hoektorentjes afgebroken en komt een derde verdieping (met galmgaten) bij. Het uitzicht van de Sint-Gillistoren vertoont sterke gelijkenissen met die van de Sint-Jacobskerk, niet verwonderlijk aangezien beiden uit dezelfde periode dateren. Enige duidelijk verschil, de Sint-Gilliskerk, gezien ze ver verwijderd is van het belfort, heeft als enige kerk intra muros een uurwerk. De kerk kende uiteraard de vernielingen van de beeldenstorm en de Franse overheersing. Anderzijds zullen we tijdens het bezoek zien dat 'dankzij' de sloop van diverse Brugse religieuze gebouwen op het einde van de 18de eeuw en begin 19de eeuw zoals de Sint-Christoffelkapel, de abdij van Hemelsdale, het augustijnen- en het Sint-Trudoklooster er diverse barokke kunstwerken het patrimonium van de kerk zijn komen verrijken. Tussen 1872 en 1894 kende de Sint-Gilliskerk, onder leiding van architect August Van Assche, een grondige (en broodnodige) restauratie.

Aan hem danken we dan ook de neogotische aankleding te vinden in de muurschilderingen, altaren, glasramen, verlichtingsarmaturen...

John Sutton, een andere figuur niet weg te denken uit de Brugse neogotiek, was er een milde parochiaan. De Sint-Gilliskerk is de enige Brugse kerk die nog met houten tongewelven is afgedekt.

August Van Assche (Gent, 1826-1907)

Heel productieve architect (100-tal kerken, van restauratie, uitbreiding tot nieuwbouw) en publicist (*Recueil des Eglises du Moyen Age*). Volgde de lessen van Louis Roelandt en Adolphe Pauli aan de Gentse Academie. Vanaf 1843 werkzaam als architect, maar nog sterk beïnvloed door de neoromaanse rondbogenstijl. Dit verandert wanneer hij contacten heeft met Jean-Baptiste Bethune en kennis maakt met de neogotiek en diens restauraties van middeleeuwse monumenten. Samen met Bethune doceert hij tussen 1865-67 aan de Gentse Sint-Lucasschool. In 1895 is Van Assche lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten. Zijn neogotische realisaties zijn beïnvloed door de Engelse hoog-Victoriaanse neogotiek, onder andere in het sterk polychrome materiaalgebruik. In zijn restauraties koos August Van Assche voor een (gotische) stijleenheid, ook wat betreft de aankleding. Dit is duidelijk in zijn restauratie van de Sint-Gilliskerk gebleken, alle barokke en rococo-elementen in het koor zoals altaar, doksaal, lambriseringen, schilderijen werden (in het beste geval) ergens anders geplaatst of afgebroken. Ook stond hij in voor de restauratie van de O.-L.-Vrouw Bezoekingskerk te Lissewege (1890-1907).

Diverse ambachten, waaronder opvallend veel in functie van de nabijgelegen havenactiviteiten, verrichtten hun goddelijke diensten in de Sint-Gilliskerk. Zo onder meer de rijkepijnders de schippersmaats, de arbeiders van de Koningsbrug, de balottenmakers (het inpakken van grote goederen of balen -van het Fr. *balot*), de dobbeerders (bewerkers van Spaans leder als kamerbehang) en hun collega's de tappers, verder de koorndragers en

koorneters en de warmoeslieden (hoveniers).

Ondanks de vernielingen en beschadigingen opgelopen tijdens de Franse annexatie maar ook door de neogotische restauratie bezit de kerk knap barok beeldsnijwerk in zowel lambrisering, biechtstoelen als preekstoel (zoals die van de Sint-Jakobskerk ook hier een schenking van Jan-Baptist Cobryse, burgemeester van het

Brugse Vrije). De onlangs gereinigde altaren en kruisweg zijn interessante voorbeelden van de Brugse neogotiek. Sinds 1642 is het bedehuis nauw verbonden met de Trinitariërs, een boeiend verhaal op zich. Getuige daarvan, naast het miraculeus beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Remedie, de schilderijen van Jan Antoon Garemijn, enkele

ende handelsbetrekkingen tussen Brugge en de hanzeaten uit het Baltisch zeegebied. Zoals elke Brugse kerk telt ook Sint-Gillis opmerkelijke voorbeelden van (vooral) Brugs zilver (o.a. Guillaume van Nieukerke, Martinus Logghe, Eugeen en Jean Baptiste Van Damme) en religieus textiel (o.a. borduuratelier Grossé).

glasramen, een processievaandel en een altaar. In de 19de eeuw speelde dan vooral de heilige Margaretha Maria Alacoque er een belangrijke rol. De uit 1471 daterende Torremanskapel, volledig vervallen, werd in 1873-74 o.l.v. architect Van Assche hersteld, voorzien van een nieuw altaar en nieuwe glasramen met afbeelding van de heilige. Het topstuk van de kerk is zonder twijfel het veelluik van de abdij van Hemelsdale geschilderd in 1564 door Pieter Pourbus. Een ander opmerkelijk stuk is de 13de-eeuwse doopvont afkomstig uit Gotland (Zweden) en refereert naar de toen bloei-

Geraadpleegde bronnen

- BEERNAERT B., CONSTANDT L., ESTHER, J.P., *Brugse gevelgids*, Brugge, 1982.
 BEERNAERT B., *Open Monumentendag Vlaanderen. Monument en Tijd*, Brugge, 2000.
 DUCLOS, A., *Bruges. Histoire et souvenirs*, Brugge, 1976 (herdruk).
 GAILLARD, J., *De ambachten en neringen van Brugge*, Brugge, 1854.
 PENNICK, J., *De Sint-Gilliskerk Brugge*, Brugge, 1983.
 REMBRY, *De bekende pastoors van Sint-Gillis*, Brugge, 1890-1896.
 VERMEERSCH, V., *Brugges Kunstbezit 2*, 1973.

www.erfgoedinzicht.be

Elk kerkbestuur is bij wet verplicht een inventaris van haar onroerend erfgoed bij te houden. Bij de een lukt dat al beter dan bij de andere, sommige inventarissen zijn summier of niet meer actueel, bij anderen zien we dat ondergewaardeerd patrimonium niet is opgenomen, er is geen of beperkt beeldmateriaal... De kerkfabriek van Sint-Gillis zag het nut in van een nieuwe en degelijke inventarisatie.

Iedere week twee dagen, en dit tussen januari en november 2015 hebben vrijwilligers, onder leiding van de consulent religieus erfgoed voor de stad Brugge, de kerk, de sacristie, de kerkmeesterskamer enz. geïnventariseerd. Meer dan 440 kunstwerken, werden opgemeten, beschreven, gefotografeerd en kregen een inventarisnummer.

Dit gebeurde in een hiertoe ontwikkelde module 'religieuze collecties' binnen de provinciale databank Erfgoedinzicht. De provincie West-Vlaanderen zorgde voor een invulbestand, terwijl de afdeling Collectie & Documentatie van Musea Brugge hielp bij de samenstelling van een koffer met allerlei materiaal: meter, vergrootglas, schrijfgerei, labels... Erfgoedcel Brugge zorgde voor de aankoop van een mobiele fotostudio. De consulent religieus erfgoed verzamelde enkele naslagwerken rond iconografie, zilvermerkteken... Alle voorwerpen, van schilderijen, meubilair, beeldhouwwerk, textiel tot metaal, werden door de vrijwilligers grondig bestudeerd. De ene vrijwilliger stond in voor het opmeten, anderen beschreven het voorwerp, iemand voerde de gegevens in het bestand, enkelen ontfermden zich over het fotograferen van het object, en tenslotte brachten anderen het inventarisnummer op het voorwerp (vernis/inkt/vernismethode). Ook werd gekeken naar de beste manier van opbergen. Kasten werden ehandeld tegen houtworm en voorzien van balen katoen om het textiel op een correcte manier te bewaren, voor een monstrans werd een opbergkoffer gemaakt... Kortom instaan voor een goed behoud en beheer van een vaak uniek (en kwetsbaar) patrimonium.

We ronden af met een veelzeggende bedenking van één van de vrijwilligers: 'Sinds we dit doen, kijk ik met andere ogen naar religieus erfgoed. Elk object nodigt uit om het verhaal erachter te kennen, de voorgestelde iconografie ervan te begrijpen, de gebruikte techniek dichterbij te bekijken. Kortom, dit vrijwilligerswerk biedt op vele vlakken een meerwaarde'.

**5. CARMERSSTRAAT 174,
DE KONINKLIJKE
HOOFDGILDE VAN
SINT-SEBASTIAAN**

**Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 11 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00**

Begeleid bezoek door de gildeleden aan de tuin, de schietgalerij en de zo- mertent

Het gildehuis

De Sint-Sebastiaansgilde bestond reeds in de 14de eeuw en beschikte over een eigen kapel in het minderbroederklooster (cfr. Minderbroedersstraat).

De schutters speelden tot aan de opkomst van vuurwapens een belangrijke rol in de verdediging van de stad als onderdeel van de stadsmilitie. Hun militaire functie verminderde vanaf de

15de eeuw. Sindsdien kregen ze een meer representatieve functie en richtten toernooien en schietwedstrijden in en waren daarnaast trouwe begeleiders van de hertogen van Bourgondië. De gildeleden stapten mee in de Heilig-Bloedprocessie en de Blindekensprocessie. Het jaarlijkse Sint-Sebastiaansfeest op 20 januari was dan weer aanleiding tot het inrichten van een groot festijn.

In 1454 kreeg de gilde een omsloten beluik in bezit gelegen aan de zuidkant van de *Langhen Rollewech*, op de plaats waar zich nu het Guido Gezelmuseum bevindt (Rolweg 64). De kaart van Marcus Gerards biedt ons een blik op dit *hof van den Handboghe* met de duidelijk te onderscheiden doelhuizen en schietbanen.

Een eeuw later, in 1573, wisten ze het

zogenaamde *'Lombaertsheester'* in de Carmersstraat aan te kopen van schatbewaarder van de stad, Cornelis De Blois. Dit buitenverblijf was toen vermoedelijk reeds een twintig jaar oud en had een L-vormig volume met een hoge, veelzijdige traptoren. Het is niet echt duidelijk of de lagere aanbouw tussen de toren en de zuidelijke gevel toen reeds bestond of door de Gilde zelf werd gebouwd. De oudste vermelding van bouwwerken in functie van de Gilde dateert uit 1578 en handelt over de bouw van twee doelhuizen en een overdekte galerij. Het materiaal zou afkomstig geweest zijn van de afbraak van het minderbroedersklooster en de kartuizerskerk te Sint-Kruis.

Het gildehuis werd een eerste maal uitgebreid met een lagere en minder brede vleugel tegen de westelijke kopse gevel. Op een prent van Sanderus staat deze aanbouw gedateerd '1632'. In 1662 werden de drie traveeën brede vleugel, dankzij een gift van de En-

gelse koning Charles II en zijn broer Henry, de hertog van Gloucester, die van 1656 tot 1659 te Brugge in ballingschap verbleven en tevens lid waren van de Gilde, verlengd met nog eens vier traveeën op een breder plan. De plannen waren naar de hand van architect Delaport en de uitbreiding staat nu gekend als de Koningszaal met de fraaie zwartmarmeren barokke schouw uit datzelfde jaar. Pas in 1855 werden het smallere vleugeldeel uit 1632 verbreed naar het volume uit 1662. Ook de gang met de orkestruimte erboven kwam toen tot stand (architect Pierre Buyck).

Tegen het einde van de 17de eeuw, in 1685, bouwde men tegen de oostelijke gevel een driezijdige kapel die bij de restauratie van 1899-1900 alweer verdween.

De oudste vleugel is een prachtvoorbeeld van de laatgotische, Brugse baksteenarchitectuur met fantasierijk en fraai metselwerk (ca. 1550). Het bestaat uit twee te onderscheiden delen:

een benedenruimte die samen met de zuidelijke aanbouw tot 1854 samen de keuken vormde en een hoger gelegen ruimte boven een kelder met tongewelf. Deze ruimte waar de Eed samenkomt heeft een fraaie balkenzoldering met beschilderde balksleutels met renaissance-beeldsnijwerk en consoles met de letters G en L verbonden door een liefdesknoop. Haaks op de muur tussen voormalige keuken en opkamer verrijst de 26 meter hoge toren met stenen wenteltrap naar de verdieping. Zijn vierhoekige onderbouw gaat over in drieledige bovenbouw met een hoge achtzijdige torenromp, aansluitend een ronde partij in overstek op accoladeboogjes en nogmaals vergelijkbaar uitkragende tot zeszijdige bekroning onder een naaldspits. Om de bovenste bouwlaag van het ranke torentje bereikbaar te maken heeft het een sober en afgerond aanleunend traptorentje.

Naast het torentje bevond zich een lagere laatgotische aanbouw bekroond met kantelen dat door architect Louis Delacenserie in een andere vorm herbouwd werd. Deze ingreep paste in een ingrijpende restauratiecampagne van het gildehuis in 1899-1900 door de bekende architect en werd gekenmerkt door het streven naar stijleenheid. In die zin diende de aangebouwde, barokke kapel uit 1685 te verdwijnen en werden bijvoorbeeld alle 18de-eeuwse ramen vervangen door kruisvensters met nieuwe eiken ramen met glas-in-loodopvulling. Verder werden de geschilderde gevels in ruwe baksteen gezet, het metselwerk hersteld en waar nodig vernieuwd en grote delen van de oorspronkelijke natuursteen vervangen door Euvillesteen.

Het kunstbezit

Het kunstbezit van de Koninklijke Sint-Sebastiaansgilde is aanzienlijk en heeft een grote kunsthistorische waarde. Het herinnert aan het boeiende verleden van deze schuttersvereniging. Een blik op de Koningszaal verduidelijkt dit misschien wel het best. De zaal is toegankelijk via 18de-eeuwse deuren en wordt overwelfd door een bepleisterde balkenstructuur voorzien van rocaillemotieven. Blikvanger is ongetwijfeld de schouw met de marmeren portretbuste van koning Charles II, gebeeldhouwd door de Henegouwse kunstenaar François-Christophe Dieussart in 1662-1666. De gebeeldhouwde eikenhouten omlijsting is van de hand van Bruggeling Arnout Pluvier. Pluvier was in 1660 deken van het ambacht van de schrijnwerkers. Men herkent de leeuw en de eenhoorn en het devies van het Engelse koningshuis *Honi soit qui mal y pense*.

In de koningszaal hangt een rijke collectie portretten van de 17de tot de 20ste eeuw die door belangrijke Brugse schilders zijn gepenseeld. Verschillende van deze schilders waren lid van de gilde. Ze vormt een ware staalkaart van het Brugse schilder talent, zeker wat de neoklassieke school betreft met schilderijen van Pieter Goddyn, Jozef Odevaere, Jozef Ducq en Frans Kinsoen.

Flori Van Acker (1858-1940) schilderde de portretten van Bernard De Rudere en Gustave Jacqué, hoofdmannen in het laatste kwart van de 19de

eeuw. De meeste schilderijen hebben og hun originele lijst.

Drie schilderijen verdienen speciale aandacht: *De Heilige Sebastiaan door engelen bijgestaan* in 1768 geschilderd door Jan Garemiijn, *de Vergadering van de Gildecommissarissen in 1751* van Mathias De Visch en het oudsten schilderij, een portret van hertog Henry door Paulus Ryckx uit 1660. Merk het oorspronkelijke, overdadig gebeeldhouwde houten kader met referenties naar de schuttersgilde.

Daarnaast is er in de zaal een collectie gildezilver te bewonderen: gildekettingen, ceremoniestaven, scepters, een zilveren pijl van de hertog van Gloucester, pronkbekers en trofeeën. Tegen de blinde muur staan tenslotte de ceremoniële kanonnen en de buskruitwagen.

De Sint-Sebastiaansgilde draagt nog steeds zorg voor het archief van de vereniging, dat ter plaatse wordt bewaard.

De tuin

Op het domein staat een overdekte galerij met schietdoelen, oorspronkelijk open en steunend op Dorische zuiltjes, maar sinds de jaren 1950 verbouwd en voorzien van glas-in-lood.

Vooraf het zogenaamde theater in de tuin, dat in zuivere empirestijl werd gebouwd, is interessant. Het theater is gebouwd op een rechthoekig grondplan en is afgedekt met een lessenaarsdak. Aan de open voorzijde dragen zes Egyptische zuilen met gestileerde lotuskapitelen een hoofdgestel. De buitenste zuilen zijn twee aan twee gekoppeld. Van hieruit kunnen toeschouwers het handboogschieten bekijken. Een beveiligde promenade leidt naar de schietplaats. Wellicht werd dit 'theater' kort na 1810 gebouwd. De Sint-Sebastiaansgilde was immers tussen 1798-1809 eigendom van de toenmalige griffier Petrus Vyncke, die door de aankoop het complex had gered nadat de vereniging was ontbonden door de Franse Republiek.

Bibliografie

BEERNAERT B., *Open Monumentendag Vlaanderen. Monument en hout*, Brugge, 2005.

DEVLIEGHER L., *De huizen van Brugge*, Brugge, 1975, pp. 49-50.

Gilde van myn heere Sint-Sebastiaen die d'aerchiers houden binnen der stede van Brugghe. Koninklijke hoofdgilde Sint-Sebastiaan Brugge, 1990.

GILTÉ S. & VANWALLEGHEM A., 'Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Stad Brugge, Oudste kern', in: *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 18NA Noord*, Brussel – Turnhout, 1999.

6. MICHEL VAN HAMMESTRAAT, DE GEMENE WEIDEN EN DE AANBORGERS

UITSLUITEND OP RESERVATIE (ZIE P. 197)

De Gemene Weiden liggen hoofdzakelijk ten westen van de Michel Van Hammestraat (een klein gedeelte ligt ten oosten ervan) en bestaan grotendeels uit stukken grasland verdeeld door dreven en het tracé van de verlaten spoorlijn Brugge-Eeklo doorheen de Steenbrugse Bosjes. Ze maken deel uit van een 420 ha groot natuurgebied dat zich uitstrekt op de gemeenten Assebroek, Oostkamp en Beernem-Oedelem.

Het landschap is hier grotendeels gevormd door ontginningen vanuit grote hoeses en kloosters (Engelendale,

Sint-Trudo) tijdens de Late Middeleeuwen (13de-15de eeuw). Sindsdien is het gebied onderverdeeld in blokpercelen toegankelijk via een wirwar aan wegeltes. Op de Ferrariskaart (1770-1778) wordt het cultuurlandschap weergegeven als een meersengebied ten westen, zuidwesten en oosten omzoomd door bosjes en met centraal een hoger gebied met akkers. In de 19de eeuw verandert dit uitzicht dramatisch door de aanleg van wegen, het ontwateren door het graven van grachten, het omzetten van weilanden naar akkers, het rooien van bosareaal en het opdelen in kleinere percelen. Het meersengebied krijgt nu een meer gesloten karakter met dreefbeplantingen en groene

boorden langs grachten, beken en percelen. Lager gelegen gronden worden gebruikt als weide- en hooiland. De hogere delen in het noordoosten vormen dan weer een brede strook akkers en tuinbouwgronden.

Elke zone heeft een eigen vegetatie en eigen biotopen. Van primordiaal belang hiervoor zijn de grachten en waterlopen waardoor er naast natte gronden ook drogere delen in het gebied zijn. Voor de weides kan men zo een onderscheid te maken tussen natte, droge en zelfs venige weides. Ook de talud van de vroegere spoorlijn heeft ondertussen een eigen flora, net als de paden en dreven. De verscheidenheid is ook te vinden in de fauna.

Het gebied is een belangrijk voedsel- en broedgebied voor verschillende dieren, vooral vogelpopulaties zoals weidevogels, eenden, strandvogels en snippen in het min of meer open landschap, kleine roofvogels aan de bosranden en zangvogels langs het struikgewas van paden en wegen.

De Gemene Weiden te Assebroek en de Loweiden van Oedelem vormen samen een gemeen en onverdeelde eigendom van ongeveer 85 ha. De gemeenschappelijke grond wordt beheerd door de zogenaamde aanborders, afstammeligen van oude families. Het gebied is daarom redelijk gesloten en heeft een strikt toegangsbeleid. De gebruiksvorm vertoont veel overeenkomst met de gemeenschapsweide bij de Franken en Allemannen. De oudste vermelding

gaat terug tot 1327. In de oudste bewaarde oorkonde over het gebied van 12 juli 1475 en verleend door Karel de Stoute lezen we dat de aanborders *'also langhe tyden daar geen memorie en is van der contrarien'*, of sinds mensenheugenis, dit gebied *'int ghemene en onverdeelt'* bezitten en voor eigen doeleinden gebruiken.

Tot de 18de eeuw jaarlijks en sindsdien om de drie jaar, komen de aanborders samen om hun hoofdmannen te kiezen. Zij staan autonoom in voor de reglementering van het gebruik van de gronden.

Vanaf het begin van de 18de eeuw probeert men herhaaldelijk de vrije gronden en de eraan verbonden rechten te betwisten. Zo tracht de baljuw van Sijsele in 1708 tevergeefs de aanborders te belasten op de vrije grond. Later in de 19de eeuw betwisten verschillende openbare besturen de eigendomsrechten op de Gemene en Loweiden.

Pas door een beslissing van de Bestendige Deputatie van West-Vlaanderen, in 1863, kan de gemeente Assebroek de eeuwenoude traditie aan banden leggen en de grond inpalmen. Kort nadien wordt de spoorlijn Brugge-Maldegem-Eeklo door het domein getrokken. Na een proces (1881) werden de betwiste gronden opnieuw aan de aanborders teruggegeven. Sindsdien is het specifieke eigendomstoestand nog steeds in voege en vormt het een unicum in Vlaanderen.

Het aanborgerschap is erfelijk en kan men pas verkrijgen door aan te tonen via vaders- of moederzijde afstammeling te zijn van een aanborger. Aanborgers wonen niet noodzakelijk in de buurt van de gemene grond. Vroeger riep men dan ook vanaf de kansel van naburige parochies de aanborgers op naar de toen nog jaarlijkse algemene vergadering te komen. Op de vergadering kiest men de vijf nieuwe hoofdmannen. Zij reglementeren het gebruik van de gronden, maar sanctioneren ook elk misbruik, en leggen de rekeningen voor aan de aanborgers.

De aanborgers genoten van oudsher van een aantal rechten. Zo mocht men zijn vee – enkel koeien en paarden – op de velden weiden. De dieren dienden gezond te zijn. Schapen en pluimvee waren er verboden. Vanaf de 19de eeuw werden ook varkens toegelaten. Per paard of koe betaalde de gebruiker een kleine som (schatgeld), dat gebruikt werd om toezichhoudende aanborger te betalen en waar nodig de omheiningen te herstellen. Vee van niet-aanborgers werd door de baljuw van Sijsele afgezonderd en slechts na het vereffenen van een boete opnieuw vrijgelaten. Verkeer, inclusief hooiwagens, waren verboden. Immers, dit veld diende enkel het grazen van het vee van de aanborgers.

Vandaag zijn er nog zo'n duizendtal aanborgers. Nog steeds leven ze de middeleeuwse gebruiken strikt na. Zo zijn vrouwen er niet welkom en kan men pas na het huwelijk lid worden. Om de drie jaar komen alle aanborgers samen op een algemene vergadering. De opbrengst van de grond wordt dan onder de aanborgers verdeeld en nieuwe hoofdmannen en een principaal worden gekozen. Sinds 1515 wordt de namen van de aanborgers bijgehouden. 500 jaar later zijn op die manier al 4000 mannen opgetekend!

Bibliografie

- DE MOOR M., 'De Gemene en Loweiden in Assebroek als één van de laatste gemene gronden in Vlaanderen. Beknopte geschiedenis van de instelling en inventaris van het archief', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 2005, 142/1-2.
- STALPAERT, H., 'De Gemene- en Loweiden', in: *Het Brugs Ommeland*, 1981, 4, pp. 206-214.
- GELDHOF, P. 'Landschapsbeeld van de Gemene Weide', in: *Het Brugs Ommeland*, 1981, 4, pp. 227-234.

7. SINT-JORISSTRAAT 71, DE TOREN VAN HET OUDHOF VAN DE SINT-JORISGILDE

**Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 11 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00**

Enkel begeleid bezoek

Net naast de hoofdingang van de voormalige Rijksnormaalschool (Howest), één van de meesterwerken van architect Louis Delacenserie (1838-1909), staat een restant van het Oudhof van de Sint-Jorisgilde, met name de bakstenen traptoren. Tijdens de restauratie van 2008-2009 is de bouwdatum '1508' (her)ontdekt. Het restauratieontwerp werd opgemaakt door de Dienst Infrastructuur van de Hogeschool op basis van een afstudeerproject uit 2004-2005 van de studenten Voortgezette Opleiding Renovatietechnieken en Monumentenzorg.

Het Oudhof van Sint-Joris werd in 1321 voor het eerst in documenten vermeld, hoewel het schuttershof toen reeds enige tijd bestond. Het stadsplan van Marcus Gerards geeft een beeld van het uitzicht van het domein in het midden van de 16de eeuw. Het omvatte een gildehuis, een kapel uit 1493 die toegewijd was aan Sint-Pieter en een hoge traptoren afgedekt met een spits dak. Het gildehuis had achteraan een ruime tuin met verschillende doelhuizen en een lange overdekte schietbaan. De naburige Schuttersstraat en haar vroegere naam *'Achter Schottersalleye'* herinnert trouwens aan de plaats waar de oorspronkelijke doelen stonden.

Schuttersgildes ontstonden in de middeleeuwen en beantwoordden toen aan de politieke en vooral militaire behoeften. Het waren keurtroepen die indien nodig als bewapende milities functioneerden. Ook de graven van Vlaanderen deden beroep op de schuttersverenigingen voor het voeren van hun talrijke oorlogen. De verschillende gilden bleven in de strijd goed herkenbaar, door hun eigen tweekleurige wapenrok. Hun militaire taak werd reeds op het eind van de 14de eeuw overgenomen door staande legers. De schuttersgilden evolueerden uiteindelijk tot ontspanningsverenigingen die een sociale rol speelden, onder meer door het organiseren van feestelijke toernooien. Het bestuur was (en is) samengesteld uit een hoofdman, een stadhouder, een thesaurier, een griffier, een koning, een hofmeester, een deken en de eed. Brugge heeft vandaag nog steeds twee historische schuttersverenigingen: de kruisboogschutters van Sint-Joris en de handboogschutters van Sint-Sebastiaan. Enkel de Sint-Barbagilde (busschietters of kolveniers) bestaat niet meer.

De Brugse kruisbooggilde was dermate populair en het aantal leden ervan zo talrijk dat men al op het einde van de 14de eeuw genoodzaakt was de vereniging op te splitsen in het bestaande Oudhof, op deze plaats, en een nieuw Jonghof, wat verder in de straat

(Sint-Jorisstraat 33). Beide gilden bestonden naast elkaar tot 1768. Toen werd het Jonghof verkocht en huisden beide kruisbooggilden opnieuw in het Oudhof. Wat later, tijdens de Franse overheersing, werd ook deze gilde afgeschaft. Vermoedelijk naar aanleiding van de heroprichting van de gilde in het begin van de 19de eeuw werd de bestaande *Buten de Vlaminckpoort* herdoopt in Sint-Jorisstraat. Ironisch genoeg werd de gilde slechts enkele decennia later uit hun lokalen verdreven. In 1867 schonk men het Oudhof aan de Stad Brugge die er een school wou oprichten. Een jaar later werden de standaard en enkele losse bezittingen aan het Jonghof overgedragen. (Pas na heel wat omzwervingen zullen

de erven van beide hoven een onderkomen krijgen op hun huidige locatie in de Stijn Streuvelsstraat in 1940). Ondertussen was het Oudhof in 1870 opgehouden te bestaan. De gronden en resterende gebouwen van het in verval geraakte Oudhof werden door de stad verhuurd. De archieven van de gilde werden in 1872 aan het Stadsarchief overgedragen. In 1878 werd de gehele site door de Staat onteigend met het oog op de bouw van de langverwachte Rijksnormaalschool. Een jaar later startte men met het bouwrijp maken van het voormalige Oudhof. Het bouwvallige complex met dichtgemetselde vensters en boven de poort een verweerd reliëf van Sint-Joris in gevecht met de draak werd gesloopt, met uitzondering van de toren (op aandringen van de Koninklijke Commissie voor Monumenten). Aanvankelijk was het zelfs de bedoeling interieurelementen te hergebruiken voor het toen nieuwe museum in het huis van de heren van Gruuthuse. De grote neogotische school kwam er tussen 1879-1883. De traptoren dacht men aanvankelijk te integreren in het nieuwe schoolcomplex. Louis Delacenserie voorzag op zijn plannen van 1895 alsnog een zware restauratie van de toren die hij met neogotische opsmuk en een opvallend spits dak trachtte te integreren in het concept van de Rijksnormaalschool. Om onbekende redenen gebeurde dit nooit en wachtte de toren 125 jaar op restauratie.

Verschillende architecten en auteurs, waaronder Adolphe Duclos, Huib Hoste en Joseph Viérin verdedigden ook nog in het begin van 20ste eeuw het

behoud en de restauratie van de toren. De toren werd beschouwd als een zeer zeldzaam en vroeg voorbeeld van de renaissancestijl in onze stad.

Decennialang was het stil rond de toren. In aanloop van 2002 Brugge Culturele Hoofdstad van Europa ondernam Howest stappen voor een restauratie.

De toren

De bakstenen toren stond tegen de achtergevel van het gildehuis. Het pand lag op de eigenlijke rooilijn van de straat. Sinds de sloop ervan staat de toren nu vrij langs de straat en zijn de oostelijke en zuidelijke binnenmuren zijn gevelmuren geworden. Tegen de westelijke muur bemerkt men nog steunberen. De 16de-eeuwse toren is gebouwd op een vierkante plattegrond in baksteen met beperkte versieringen in natuursteen. Op de benedenverdieping geven drie bestaande openingen toegang. Een natuurstenen bordestrap, met treden loodrecht op de kern, brengt de bezoeker naar de eerste verdieping. In de wand is een bakstenen handgreep ingewerkt. De overwelvingen van de trap bestaan uit kruisribgewelven. De ver-

dieping beslaat de zuidelijke helft van de toren en wordt verlicht door een gedeeld venster. De andere verdiepingen waren bereikbaar via de houten spiltrap in het kleine veelhoekige traptorentje, dat aan de buitenzijde uitkraagt van het hoofdvolume. Het trapje leidde naar de twee bovenste verdiepingen. Beide vloeren steunden op balkenlagen waarvan nu enkele de moerbalken resten. De verdiepingen werden verlicht door respectievelijke drie en vier kruisvensters. Aan de buitenzijde is de toren net onder de kroonlijst en in typische renaissancestijl geritmeerd door bakstenen pilasters met witte stenen basissen en kapitelen (sinds de restauratie helaas met een verkeerde profilering). Een detail uit het schilderij Karel II in de hovingen van de Sint-Barbaragilde te Brugge door Jan-Baptiste van Meuninckxhove biedt ons een blik op het oorspronkelijk uitzicht van de toren van het Oudhof.

Bibliografie

DEVLIEGHER L., *De huizen van Brugge*, Brugge, 1975, pp. 354-355.

BEERNAERT B., *Open Monumentendag, het beste van 25 jaar*, Brugge, 2013.

**8. STIJN STREUVELSSTRAAT 59,
DE KONINKLIJKE EN
PRINSELIJKE HOOFDGILDE
VAN SINT-JORIS**

Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en zondag 11 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00

Begeleid bezoek door de gildeleden

Net als de Sint-Sebastiaansgilde speelde de Sint-Jorisgilde een belangrijke rol in de stadsgeschiedenis. Wanneer de gilde juist is opgericht, is niet bekend, maar al in 1302 zou ze roem op het slagveld hebben vergaard. Op 11 juli 1302 waren 320 Brugse kruisboogschutters present op de Groeningekouter. In 1397 was het ledenaantal zo groot dat er een splitsing gebeurde in een *Oude Boge* en een *Jonge Boge*. Beide verenigingen hadden toen hun lokaal

in de Sint-Jorissstraat. Het Oudhof (Sint-Jorissstraat 71) waarvan enkel de vroeg 16de-eeuwse traptoren is bewaard en het Jonghof in Sint-Jorissstraat 33, waar het lokaal in 1541 met een prachtige renaissancegevel werd verrijkt. Tot op het einde van de 15de eeuw hield de gilde haar religieuze diensten in de Sint-Pieterskapel in de Philipstockstraat. Als patroonheilige vereerde ze Sint-Joris en hun gildkleuren waren wit en rood.

De Sint-Jorisgilde was ontstaan uit een militaire noodwendigheid. Stadsmilities werden toen ingezet voor de verdediging van de stad. Ook de graven van Vlaanderen deden beroep op de schuttersgilden voor het voeren van hun talrijke oorlogen. De gilden bleven in de strijd goed herkenbaar, want boven hun

maliënkolder droegen ze steeds hun eigen tweekleurige wapenrok.

In de tweede helft van de 15de eeuw al evolueerden de schuttersgilden van een militaire instelling naar een recreatieve en sociale vereniging en dat zijn ze vandaag nog. De Sint-Jorisgilde telt nu een vijftigtal trouwe leden.

In de loop van de geschiedenis werden heel wat luisterrijke schuttersfeesten en toernooien ingericht, die meestal dagenlang duurden en het recreatieve aspect van de vereniging accentueerden. De verslagen van dergelijke toernooien zijn kleurrijk. Beroemd was en is nog steeds de jaarlijkse konings- of papegaaischieting, waarbij houten vogels, die op de wieken van één van de molens op de Kruisvest werden beves-

tigd, moesten geschoten worden. Dit was (is) aanleiding tot het inrichten van een feest en het drinken van de erewijn!

Een tweede belangrijke jaarlijkse feestdag is de Heilig-Bloeddag. In het verleden waren de schutters heel vroeg uit de veren om samen een religieuze eredienst bij te wonen en daarna speciaal uitgedost in een 'papegarekostuum' op te stappen in de Heilige-Bloedprocessie.

In de Sint-Jorisgilde moest, net als in de Sint-Sebastiaansgilde, een doods-schuld betaald worden. Wat inhield dat de leden na hun overlijden een som geld nalieten aan hun vereniging. Het bestuur van de gilde was (en is) samengesteld uit een hoofdman, een stadhouder, een thesaurier, een griffier,

een koning, een hofmeester en een Eed. Elk van deze leden heeft een specifieke opdracht. De hoofdmannen waren vroeger leden van belangrijke families.

Na de ontbinding van het Oudhof (1870) bleef de gilde bestaan, echter zonder over een degelijk ingericht hof te beschikken. Bij akte van 2 februari 1924 werd de "Koninklijke en Prinselijke Hoofdgilde van Sint-Joris" gesticht. Sinds 1939-1940 heeft de Sint-Jorisgilde haar verenigingslokaal aan de Gezellewarande en kwam de vereniging opnieuw tot bloei.

Het gildehuis

Het gebouw werd in 1940 met eigen middelen gebouwd op grond die de Stad Brugge in langdurige erfpacht ter beschikking gesteld had aan de gilde. Omwille van het panorama vanaf de

Kruisvest mocht het gebouw geen verdieping hebben en 'in den trant der omgeving opgevat zijn'. Het eerste ontwerp werd negatief beoordeeld door de Stedelijke Commissie voor Stedenschoon en werd 'iets plaatselijker en landelijker gewenscht', wat ter stond door architect Maurice Vermeersch, tevens lid van de gilde, in die zin werd aangepast. Uiteindelijk werd het gildehuis samen met de architect en aannemer Maurice Verbuere op 2 september 1941 opgeleverd.

Het gebouw bestaat uit twee in elkaar grijpende L-vormige volumes. Aan de tuinzijde zijn de witgeschilderde gevels anderhalve bouwlaag hoog en afgedekt met een ingetogen dakenspel. De architectuur is nog schatplichtig aan de wederopbouwarchitectuur zoals die na de Eerste Wereldoorlog werd gepropageerd.

Binnen in het gebouw trekt naast de gelagzaal, waar heel wat kruisbogen en gildesouvenirs worden bewaard, vooral de zogenaamde gildekamer of raadzaal de aandacht van de bezoeker. Hier vergadert de Eed of het gildebestuur en worden de mooiste schilderijen en kruisbogen tentoongesteld. Heel wat portretten van hoofdmannen uit de 17de, 18de en 19de eeuw zijn er opgehangen. Twee schilderijen springen speciaal in het oog: Sint-Joris en de Draak, geschilderd door de Brugse schilder Jan Antoon Gareminj (1712-1799) en het dubbelportret uit 1783 van prins Albert Casimir en prinses Maria Christina van Oostenrijk. Dit prinselijke echtpaar is voorgesteld omringd door putti, kruisbogen en pijlen. De schilder is niet bekend.

De lange gevel langs de Guido Gezellewande is blind en herbergt een schietstand waar de winterschietingen plaatsvinden. Hier zijn gildesouvenirs te bewonderen. De sireketting of zogenaamde breuk, de hoofdmansketting, de zilveren erestaf van de ceremoniemeester, de koningsstaf en de zilveren pijl (een waardigheidsteken) zijn merkwaardig. De miniatuurartillerie wordt hier eveneens tentoongesteld.

Bibliografie

BEERNAERT B., 'Stijn Streuvelsstraat 59, Sint-Jorisgilde', in: *Conflict, Open Monumentendag Brugge*, 2011, pp. 194-198.

GEIRNAERT N., *Militie en vermaak. 675 jaar Sint-Jorisgilde in Brugge*. Tentoonstelling Brugge, Stadsarchief, 18 april-17 mei 1998, pp. 40

RESTAURATIE EN HERBESTEMMING

9. CORDOEANIERSSTRAAT 13, HUIS COUDEBROUC

Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 11 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00

UITSLUITEND OP RESERVATIE (ZIE P. 197)

Dit eeuwenoude diephuis ligt tussen het Kraanplein en de Markt. Tot einde de 18de eeuw kon men langs de Poortersloge, achter de huizen van de Vlamingstraat het Kraanplein bereiken. Hier lag het kloppend hart van de internationale handelsstad die Brugge in de 14de en 15de eeuw was. De fameuze kraan (oudste vermelding van

1292 en afgebeeld door onder andere Hans Memling en Pieter Pourbus) loste en laadde de te verhandelen goederen, terwijl de meeste handels- en natiehuizen in de onmiddellijke buurt lagen. Voorbij het Kraanplein liep de reie achter de huizen van de Cordoeaniers- en Vlamingstraat tot aan de Wisselbrug aan de Philipstockstraat en vervolgens verder tot onder de Waterhalle. Zoals steeds geeft de kaart van Marcus Gerards ons een mooie impressie van dit kwartier. Bemerk ook hoe de huizen van de Cordoeaniers- en Vlamingstraat letterlijk en figuurlijk met hun voeten in de reie staan. De kelders en zolders van deze panden werden als stapelruimte voor de han-

delsgoederen gebruikt. Veel van de kelders zijn trouwens nog tot op vandaag bewaard en reiken vanaf de straat tot aan de vroegere reiebedding.

De oudste vermelding van de Cordoeaniersstraat gaat terug tot 1305. De naam zou naar analogie met de Gentse Corduanierstraat kunnen verwijzen naar een nieuw soort schoenmakers die zich hier vanaf de 13de eeuw vestigen en zich specialiseren in schoenen van Corduanleer, geiten- of schapenleer uit de buurt van Cordoba, waardoor ze te onderscheiden zijn van de overige schoenmakers? Andere keren werd de straat aangeduid als *'up den Byter'* of *'bachten Den Byter'*, of de straat achter het huis De Byter op de hoek met de Philipstockstraat. Wat er ook van zij de Cordoeaniersstraat was dankzij de leperstraat direct verbonden met het commerciële centrum aan het Kraanplein en bestond voornamelijk uit handelshuizen. De onpare zijde van de Cordoeaniersstraat lijkt nu te bestaan uit diephuizen uit de 16de eeuw. Het aantal huizen komt nog overeen met deze opgetekend in het register van het Sint-Janszestendeel uit 1580: Thilleghem (nr. 1), Het Land van Beloften (nr. 3), Den Steur (nr. 5), Roane (nr. 7), Dordrecht (nr. 9), De Groene Duere (nr. 11), Koebroeck (nr. 13), De Inghelssche Herberghe (nr. 15) en ten slotte Huis Ypre of de huidige Vrijwilligerscentrale. Net als de straatnaam verwijzen een aantal

huisnamen naar de internationale handel. Zo had de stad Dordrecht (nr. 9) samen met Antwerpen het stapelrecht op Engelse wol en was de Engelse aanwezigheid afleesbaar van huisnummer 15, *wylen De Inghelssche Herberghe*, terwijl de stad leper een van de voornaamste leveranciers van Vlaams laken was. Huis Tillegghem en Koebrouck verwijzen dan weer naar plaatsnamen. De oudste vermelding van de huisnaam *Coeden Brouc* komt al in 1479 voor. De naam verwijst vermoedelijk ook naar de heerlijkheid Coude(n)brouc(k) in Ruddervoorde. In Brugge is de naam verder ook gekend als familienaam van patriciërs als Roegier, Gillis, Egidius en Gillis van Coudebrouc, allen schepenen van de Stad Brugge in de eerste helft van de 14de eeuw. Misschien kunnen we naar analogie met andere voorbeelden uit Brugge en daarbuiten de drie naamsverklaringen met elkaar verbinden? Behoorde de familie van Cou(d)brouc tot de lage landadel met een gelijknamige heerlijkheid in Ruddervoorde? Wist ze - bijvoorbeeld dankzij handel - te stijgen op de maatschappelijke ladder en op te klimmen tot het stedelijk bestuur? Mogen we hen zien als de bouwers van het gelijknamige pand in de Cordoeaniersstraat overeenkomstig bijvoorbeeld de naamsoorsprong van huis Casselberg? Het blijft allemaal zeer hypothetisch. Mogelijk kan verder historisch onderzoek hierin klaarheid brengen?

Ic hou de Brouck, de folkloristische naamsverklaring

De gevel van het pand bewaart een polychroom bas-reliëf met de voorstelling van twee vrouwen die een broek vasthouden. Volgens een legende heeft dit tafereel te maken met een raadselachtige gebeurtenis uit de 16de eeuw. In 1510 verhuurde kleermaker Jan Claessens (!) zijn mooiste kamer aan een vreemdeling. Aan de man

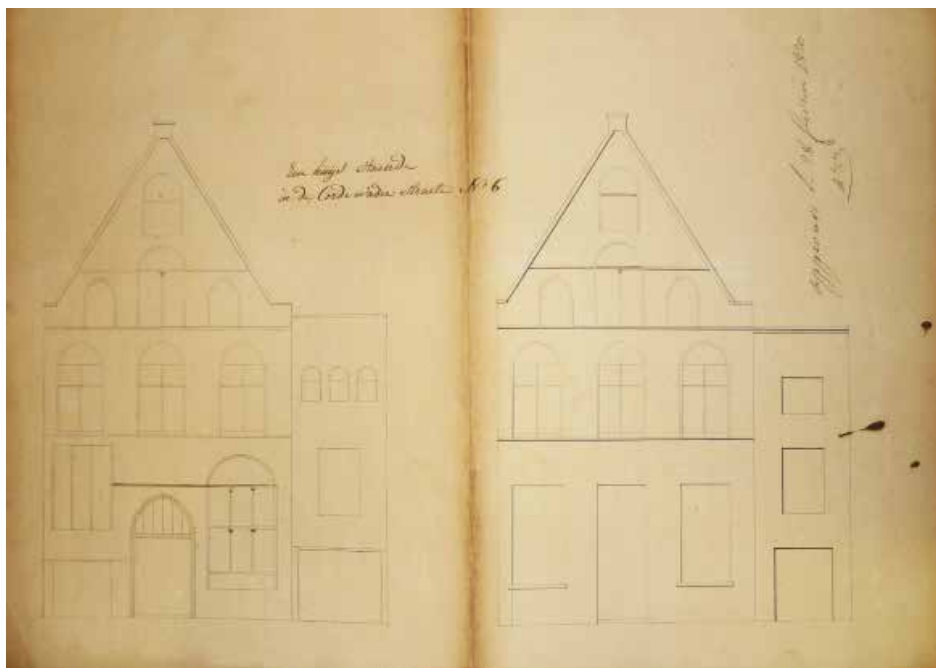
was niets op te merken, buiten het feit dat hij steeds dezelfde broek droeg. Op een nacht controleerden de twee dochters de kamer van de huurder. Hij was spoorloos, maar zijn broek lag er en die namen zij gekscherend met zich mee. Sindsdien werd de vreemdeling niet meer opgemerkt. Uiteindelijk biechtten de dochters hun wedervaren op. Vader bekeek de broek en zag dat de broek achteraan een opening voor een staart had. Geschrokken van zoveel duivelse tekens wierp hij de broek in de haard. Een zigzag van vuur schoot daarop uit de haard en zette het hele huis in vuur en vlam. De kleermaker was in een klap al zijn bezittingen kwijt. In 1518 werd het huis herbouwd en kreeg het de naam *Ic hou de Brouck* wat vervormd werd tot Coudenbrouc. Als kers op de taart verhaalt een andere legende dat een bakker later dit verhaal aangreep om patisserie in de vorm van bliksem aan de man de brengen, nu gekend als éclair...

[BEERNAERT B., 'Cordoeaniersstraat 13', in *Brugge op zijn kant*, Brugge, 2002, p. 195 (vermoedelijk ontleend aan K. TER LAAN, *Mythen, sagen en legenden : een keur van verhalen en overleveringen afkomstig uit de Nederlanden en Vlaanderen*, 1984.)]

Het huis voor de werken

Dr. Luc Devliegheer duidde in zijn standaardwerk *De huizen van Brugge* op de gotische tuitgevel die Cordoeaniersstraat 13 tot 1820 sierde. Bij gebrek aan uitgevoerde deelplannen voor de oudste kern van de stad, laat staan bouwblokonderzoek, werd het pand nadien nooit bouwhistorisch onderzocht. Integendeel, louter afgaand op de 20ste-eeuwse gevel ging men ervan uit dat het middeleeuwse pand gewoonweg verloren was. Echter, in 2015 werd het gebouw te koop aangeboden en wekten de foto's van de middeleeuwse kelder op immo-sites uiteraard ook de belangstelling van de stedelijke dienst voor Monumentenzorg op. Enkele maanden later werd de dienst gecontacteerd door de huidige

eigenaar en architect met de vraag het huis te mogen verbouwen tot woning met een drietal studentenkamers. In functie daarvan werd het pand bezocht en bouwhistorisch onderzocht. In de Brugse binnenstad is het immers gebruikelijk dat voorafgaand een bouwaanvraag een interdisciplinair team (stedenbouwkundige + erfgoedconsult) ter plaatse komt om samen met de eigenaar/architect het pand in te schatten en de (verbouwing)wensen en -mogelijkheden ervan te bespreken. De banale gevel bleek het resultaat van een verbouwing uit de jaren 1947-1949 naar ontwerp van architect Urbain D'Helft uit de nabij gelegen Sint-Jansstraat 15. De gotische gevel was zelf al geruime tijd uit het straatbeeld

verdwenen. Na de verbouwing van de benedenverdieping in 1820 werd de gotische geveltop in 1865 immers gesloopt en verhoogd tot een neoclassicistische lijstgevel. Bij de veranderingswerken na de Tweede Wereldoorlog behield men de 19de-eeuwse gevelopbouw, inclusief het drieledig uitstalraam, maar de gevels werden afgekap't, geschaafd en hervoegd en voorzien van nieuwe vensterbogen. Het poortgebouwtje links kreeg een knullig trapgeveltje. Op plan leken de toenmalige ingrepen dus relatief beperkt wat de kans op middeleeuws bouwrelicten aanzienlijk verhoogde.

De kelder is thans te betreden via het zogenaamde poortvolume, rechts van het hoofdgebouw. Voordien moet er op

deze plaats een zgn. 'zakske' of een rechtstreekse doorgang naar de reie zijn geweest. In 1488 kreeg de toenmalige eigenaar immers toelating om de gang naast zijn huis af te sluiten. Vermoedelijk is dit poortgebouw dan ook pas in de loop van de 15de eeuw gebouwd. De opbouw van de kelder wijst eveneens die richting uit. De ruimte meet circa 2,89 bij 8,16 m en is drie traveeën diep. Ze is overkluisd door bakstenen gewelven op vijfzijdige bakstenen kruisribben die rusten op achtzijdige halfzuilen in witte zandsteen (Balegemse?) met dekplaten in Doornikse steen. De kelder mondt uit in een relatief korte straatkelder onder een tongewelf die in 1604 omschreven wordt als *'voorts met een vaulte liggende onder den stedegank*

streckende tot onder de straete. De keldertoegang werd in 1948 ingebracht en vernielde een deel van de derde travee van de kelder.

Dit deel van de kelder is al bouwhistorisch waardevol, de aanpalende kelder is waarlijk een unicum: een gaaf bewaarde kelder uit de het laatste kwart van de 13de of eerste helft van de 14de-eeuw, de bloeiperiode van Brugge als middeleeuwse internationale handelsmetropool. De tweebeukige kelder telt zes traveeën en loopt over de volledige diepte van het perceel, men name van de straat tot de vroegere reie of 23,72 m diep! De breedte varieert van 7,8 m (voorgevel) tot 8,87 m (achtergevel). De keldermuren zijn opgebouwd in baksteen van 29 x 14 x 7,5 cm volgens staand verband (75 cm

lagenmaat). De gewelven steunen op vijfzijdige bakstenen ribben en gordelbogen. De sluitstenen van de kruisribben zijn uitgewerkt als gestileerde bloemmotieven (2 types).

De gewelven rusten op vijf centrale zuilen in Doornikse steen met knoppenkapiteel en achtzijdige dekplaten. Tegen de scheimuren rusten ze op halfzuilen met vergelijkbare dekplaten. Het vloerniveau moet in de loop van de tijd sterk zijn verhoogd want de basis van de zuilen was niet meer zichtbaar. De nog zichtbare trap naar de straat is vermoedelijk jonger dan de oorspronkelijke, maar verdwenen keldertrap, links in de gotische gevel (vgl. bouwaanvraag van 1820). Vergelijkbare kelders, maar aanzienlijk kleiner, zijn bewaard in onder meer Sint-Jansplein 13, Hoogstraat 8 en

Sint-Amandsstraat 7 en worden steevast rond 1300 gedateerd. De eerste twee kelders hebben trouwens identieke sluitstenen als in deze kelder. 20ste-eeuwse ingrepen hebben de kelder evenwel ontsierd (tussenmuren, mazouttank), terwijl enkele gewelven zijn aangetast of vernietigd door de inbreng van een helling, rioleerbuizen, etc. De gevel tegen de reie heeft op kelderniveau een deur die vermoedelijk ooit rechtstreeks op de waterloop uitgaaf. Ook in de gevel palend aan de zogenaamde gang zijn een aantal gedichte muuropeningen terug te vinden, net als een gedicht rondboogdeur naar nr. 11.

De bovengrondse ruimtes van het pand waren ingrijpend verbouwd door architect D'Helft in 1947-1948. De his reeds grotendeels verdwenen toen men net na de oorlog de gelijkvloerse verdieping transformeerde tot een open ruimte als werkplaats voor *'industrielle photographie'* (sic). Veel bouwhistorische schatten leek de begane grond bij ons eerste bezoek niet meer te herbergen. Bovendien werd bij de latere ontmantelingswerken ook duidelijk dat de oorspronkelijke balkenlaag met moer- en kinderbalcken was vervangen door een betonnen vloerplaat op betonnen liggers die weliswaar hetzelfde ritme aanhielden als de oorspronkelijke ligging van de moerbalken. De begane grond was boven de reie volledig overbouwd waardoor men van daar uit geen zicht had op de achtergevel.

Bij dezelfde verbouwingswerken net na de oorlog werd de verdieping getransformeerd tot een appartement met leefruimtes in het hoofdvolume. Achter het trapgeveltje kwam een volledige nieuw volume met onder andere de keuken en het achterliggend trappenhuis. Achteraan het perceel had men een vergelijkbare aanbouw met op het gelijkvloers een personeelsruimte en op de verdieping de sanitaire ruimtes van het appartement. Op basis van

een aantal bepleisterde balken in de plafonds achteraan het appartement, vermoedden we op de verdieping nog een oorspronkelijke balkenlaag. Bij de ontmantelingswerken werd dit bevestigd. Via een hoog zittend raam in de linker scheimuur konden we dan weer een blik werpen op de zijgevel (kant nr. 11). Opmerkelijk was daar net onder de dakrand de aanwezigheid van drie zware consoles met kwartrond profiel in Doornikse steen. Vanop het dak van het volume boven de reie konden we finaal ook de achtergevel evalueren.

Helaas was deze volledig gecementeerd, maar rekening houdend met de voornoemde consoles, de vormelijke overeenkomst van de achtergevel met de gotische voorgevel die we kennen

uit de historische bouwdoSSIERS en de aanwezigheid van ten minste één zichtbare waterlijst in Doornikse steen achtten we de kans groot dat het pand ook bovengronds terug ging tot de 14de-eeuw. Het enthousiasme over de bouwhistorische waarde van het pand kon echter niet worden doorgetrokken tot op zolder. Een deel van het hoofdvolume was aan straatzijde sinds de 19de-eeuwse verhoging van de gevel onder een schilddak geplaatst. De rest van de dakkap leek 16de- of 17de-eeuws en bestond uit vier dubbele schaargebinten. Daarenboven gaat het om een gerecupereerd spant: de kepers en gordingen zijn duidelijk hergebruik en de spantbenen zijn dan wel getelmerkt, de telmerken volgen elkaar niet op

Eigenaars van Coudebrouc

Oudste eigenaar van Coudebrouc vinden we in Cartularium Oude Wittenboek (fol. 219v; afsch 16B) van 1 augustus 1488 waarbij het college van Burgemeester en Schepenen aan Lenaert Casenbroot toelating verleent om de gang naast zijn huis, genaamd Coudebrouc staande aan de westzijde van de 'Cordewaniersstrate', met deuren af te sluiten mits een jaarlijkse cijns van 12 dr. Gr.

Dertig jaar later werd het huis verbouwd zoals de gevelsteen ook aangeeft "*dits in Coudebrouc / M.Vc.XVIII*". Volgens Charles Verschelde werd het samen met het nummer 5, *den stuer*, verbouwd in opdracht van Jan van den Ryne, ridder en heer van Zwevegem, nadat hij beide huizen een jaar eerder had geërfd van zijn vader Josse. Hoewel Verschelde vermoedelijk op de hoogte is van de legende – hij zette '*k hou de broek*' tussen haakjes in zijn tekst, verwijst Verschelde als eerste naar de gelijksnamige heerlijkheid in Ruddervoorde.

Vanaf de registers van de Zestendelen kunnen we de eigenaars van het pand gemakkelijk terugvinden. In 1579 is huis Coudebrouc eigendom van de weduwe en kinderen van Willem Huwijn. Het was ook zijn woning geweest want in 1580 en 1583 wordt zijn weduwe vermeld als bewoner van het huis. Eén van de mede-eigenaars was Anthone Huwijn, getrouwd met Dionyse Calliau, weduwe van Jan Billet, en moeder van Jan Billet de Jonge, muntmeester van de Munt in Brugge.

De erfgenamen Huwijn verkopen in 1603-1604 Coudebrouc, een huis met een poort, aan Charels Breydel. In de verkoopaktes wordt het huis omschreven als "*hebbende sijne (in)ganck door eene deure staende in den vloer tot de reye*", "*voorts met een vaulte ligghende onder den stedeganck streckende tot onder de straete*".

Christoffels Michiels, eigenaar vanaf 1644, was een wijnhandelaar en de kelder van het huis werd gebruikt als zijn opslagplaats. Christoffels Michiels overleed op 19 juni 1669.

Uit zijn staat van goed valt af te leiden dat het huis was ingedeeld in een zaal, keuken, achterkeuken, een slaapkamertje, een voorkamer, een achterkamer en een middelkamer, én een kelder. Na zijn overlijden bleef zijn weduwe Joanne de Hulstere met de weeskinderen wonen in het huis.

Vanaf 1670 tot 1679 werd Coudebrouc bewoond door zijn zoon Ignatius Michiels. Daarna werd het huis verhuurd aan Philippe van Tours, die er alleszins tot in 1684 woonde. Op 28 februari 1720 werd Urbain Brous de nieuwe eigenaar. Hij was een grootgrondbezitter want hij bezat vijf huizen in Brugge en een huis in Gistel. Daarnaast had hij vele inkomsten uit rentes en obligaties. Hij woonde met zijn gezin in hun huis in de Kleine Sint-Amandsstraat. Huis Coudebrouc werd verhuurd aan Jacques Macqué, en de "wijnkelder" werd apart verhuurd aan Joannes Parmentier. Urbain Brous overleed op 17 maart 1725. Zijn weduwe, Anna Marie Troch, hertrouwde met Jan Duvivier, die de nieuwe eigenaars van Coudenbrouck worden na uitkoop van de andere erfgenamen.

Joseph Neels die het huis in 1776 kocht geraakte snel in financiële moeilijkheden waardoor zijn huis en al zijn bezittingen werden aangeslagen. Hij vluchtte, samen met zijn vrouw Marie van Compennolle uit Brugge. Hun dienstmeid bleef in het huis wonen, op hun vraag maar eigenlijk tegen haar wil want ze verbleef niet graag in een leeg huis.

Op 14 mei 1778 werd het huis openbaar verkocht en nieuwe eigenaar werd Charles Calloigne, timmerman van beroep, en vader van de bekende architect en kunstenaar Jean-Robert Calloigne. Rond 1830 was het pand inmiddels eigendom van Joseph Calloigne, de broer van de bekende Jean-Robert. De verbouwing van de gotische benedenverdieping tot de geharmoniseerde en gealigneerde muuropeningen uit 1820 is er mogelijk door zijn toedoen gekomen.

De volgende eigenaar Hendrik Lefebvre-De Vaere geeft in 1865 de gevel een neoclassicistische facelift met een breed uitstalraam. Zijn schoonzoon zal in 1910 de bestaande poort in opnieuw verbreden. Kort na de Tweede Wereldoorlog krijgt het pand een nieuwe gevel en wordt het binnenin ingrijpend verbouwd.

De toekomst van het gebouw

De bouwhistorische evaluatie maakte duidelijk dat het pand een heel hoge erfgoedwaarde heeft en met de nodige omzichtigheid dient gerenoveerd te worden. De eigenaar had begrip voor onze bekommernis en wou zelfs het 19de-eeuwse uitzicht van de voorgevel in ere herstellen. In principe kunnen deze restauratiewerken betoelaagd worden met een stedelijke subsidie, de zogenaamde Kunstige Herstelling. De vraag werd voorgelegd aan de Raadgevende Commissie Stedenschoon die de vraag voor subsidie pas gunstig adviseerde nadat ook het voorstel voor de architecturale uitwerking van de te slopen aanbouw met trapgeveltje gunstig werd geëvalueerd. Finaal worden

de muuropeningen van de hoofdgevel gereconstrueerd, net als de bepleistering en het schrijnwerk dat terug de vormgeving uit 1865 krijgt. De restauratie van het polychrome bas-reliëf uit 1518 is een zuivere restauratieopdracht en zal uitgevoerd worden door specialisten ter zake. In de plaats van het trapgeveltje zal een hedendaags uitgewerkte gevel verrijzen.

Bij de voorbereidende werken van de totaalrenovatie werden bijkomend meerdere bouwhistorisch waardevolle elementen vrij gelegd. Bij sonderingen naar de oorspronkelijke diepte van de kelder werd de basis van een van de zuilen vrij gelegd. Bij de nieuwe

vloeropbouw wordt de vloer verlaagd naar dit oorspronkelijk niveau en zullen dus de zuilen in hun oorspronkelijke toestand te zien zijn. Op de begane grond en de eerste verdieping werden tegen de gemene muur met nr. 13 telkens vier kaarsnissen ontdekt. Bij het ontleisteren van de voorgevel aan de binnenzijde kwamen opnieuw een aantal 14de-eeuwse gevelelementen bloot te liggen. Mogelijk liggen achter het huidig gevelparament nog meerdere 14de-eeuwse bouwsporen bewaard. Op de gelijkvloerse en eerste verdieping vonden we bovendien nog sporen van de middeleeuwse muurafwerking terug, met name baksteenimitatieschildering. In de linksche muur zat op de verdieping een

opmerkelijke muurnis met een laatgotische kalkstenen omkadering met sporen van een rode beschildering.

Nadat ook de achtergevel aan de binnenzijde was ontleisterd werd duidelijk dat de geveltop niet meer origineel was, maar vermoedelijk in de 16de of eerder 17de eeuw hermetseeld is geweest met de typische vlechtingen. Alle latere toevoegingen tegen het hoofdvolume werden bij deze eerste fase van de verbouwingswerken gesloopt. Meerdere oorspronkelijke muuropeningen konden op deze manier opnieuw worden opgemerkt en gedocumenteerd door Thomas Wets van de dienst voor Monumentenzorg. De voornaamste vondst was onge-

twijfeld het vroeggotisch bifora met een deelzuiltje met knopkapiteel in Doornikse steen dat ter hoogte van het trappenhuis in de muur van Cordoeaniersstraat 15 werd ontdekt. Op basis van deze vondst mogen we veronderstellen dat ook dat pand een heel oude kern bezit. De eigenaar van Cordoeaniersstraat 11 wees ons dan weer op het spitsboogvormig venster met kraalprofiel dat ooit uitzicht bood vanuit de Coubrouc.

Het mag duidelijk zijn dat Huis Coubrouc een uitzonderlijke en gaaf bewaard voorbeeld is van burgerlijke privé-architectuur in Brugge uit het laatste kwart van de 13de of eerste helft van de 14de eeuw.

Christophe Deschaumes

Geraadpleegde bronnen

DEVLIEGHER L., *De huizen van Brugge*, 1975, p. 52.

VERSCHELDE C., *Les anciens architectes de Bruges, avec planches représentant les principales constructions qu'ils ont exécutées dans cette Ville*, Brugge, 1871.

SAB, *bouwaanvragen*, 28.2.1820, 144/1865, 186/1919, 562/1947, 712/1948. SAB, *Sint-Jans-zestendeel*, JAN 13, 469.

www.kaartenhuisbrugge.be

10. DIJVER 17, HET EINDE VAN DE RESTAURATIE EN DE START VAN HET NIEUWE GRUUTHUSEMUSEUM

UITSLUITEND OP RESERVATIE (ZIE P. 197)

De restauratie van het Gruuthusepaleis loopt na een periode van ongeveer twee jaar op haar einde. Voor de recente restauratiecampagne heeft de Stad Brugge beroep gedaan op het architectenbureau Van Acker & Partners. Samen met de architecten, stadsdiensten Patrimoniumbeheer en Monumentenzorg, en het Agentschap Onroerend Erfgoed werden de werken uitvoerig besproken en voorbereid. Voor de uitvoering werden de firma's Artes Woudenberg (perceel gevel & dakrestauratie, perceel schrijn- en schilderwerken) en firma Altritempi (perceel polychromie) aangesteld.

Bouwgeschiedenis

De werken werden uitgevoerd met aandacht voor de waardevolle geschiedenis van het pand. Hoewel de oorsprong van het pand terug gaat naar de 15de eeuw, kunnen we toch stellen dat de huidige aanblik vooral bepaald wordt door de grondige restauratiecampagne van stadsarchitect Louis Delacenserie op het einde van de 19de eeuw.

In 1873 besliste de Stad Brugge het pand aan te kopen om er een *musée artistique et archéologique* in onder te brengen, op vraag van de *Société Archéologique de Bruges*, de vereniging

die onder meer Gezelle, Waele, Dob-belaere en Verschelde tot haar leden rekende, en die op zoek was naar een grotere ruimte om hun oudheidkundige verzameling van Brugse en Vlaamse objecten tentoon te stellen. Stadsarchitect Delacenserie werd aangesteld om de restauratie in goede banen te leiden. De oudste gevel langs de Reie werd 'zacht' gerestaureerd, maar verder koos Delacenserie om - volledig in zijn tijdsgeest - een aantal ingrijpende werken uit te voeren.

Het stadspaleis werd teruggebracht naar zijn vermeende, laatgotische oorsprong waarbij Delacenserie zich baseerde op de bestaande iconografie en bepaalde sporen in het pand zelf. Op basis van een vondst van een balustradefragment heeft hij alle vleugels laten bekronen met borstweringen. De aanduiding van de hoofdingang op het plan van Marcus Gerards leidde tot een neogotisch portaal inclusief ruitersbeeld naar analogie van dat van het Franse kasteel van Blois. De bouwvallige huizen in de Gruuthusestraat, die eigenlijk onderdeel vormden van een laat 15de-eeuwse vleugel werden gesloopt voor de bouw van een meer passende toegangspoort, een conciërgewoning en een omheiningsmuur. De straatgevel van het nieuwe poortgebouw kreeg een bas-reliëf uit de Philipstockstraat. Tussen 1909 en 1910 werd de site finaal voltooid met de bouw van het voormalige Steenmuseum langs de pas verbrede Gruuthusestraat.

Het interieur werd op analoge wijze

aangepakt als het exterieur en onderging grondige wijzigingen. Ook hier trachtte Delacenserie aanknopingspunten te vinden in bewaarde (interieur)fragmenten en iconografische bronnen. Dankzij een studie van Bruggeling Joseph Van Praet wist Delacenserie dat er in Parijs handschriften bewaard werden die ooit aan Lodewijk van Gruuthuse toebehoorden. Daarin kwamen miniaturen voor die zeggende de eigenaar in zijn Brugse stadspaleis voorstelden. Delacenserie vroeg tweemaal toelating om naar Parijs af te reizen om de miniaturen in te zien en aantekeningen te maken met het oog op de inrichting van het Gruuthuse. Helaas is niet geweten of hij die tocht effectief heeft ondernomen. In elk geval heeft de architect zich ten volle toegelegd op de creatie van een zo gotisch mogelijk interieur. De neogotische aankleding kan dan ook gezien worden als een staalkaart van zijn kennis van de lokale bouwkunst en haar toepassingen. Anderzijds is origineel materiaal uit andere middeleeuwse huizen via de *Société* in het Gruuthusepaleis terecht gekomen, bijvoorbeeld de fraaie zandstenen schouw met mijtervormige bekroning.

Recente restauratiecampagne

Tijdens de recente restauratiecampagne 2014-2016 stond respect voor de waardevolle bouwgeschiedenis voorop, én werden - waar mogelijk - ingrepen voor energiebesparing geïntegreerd en ingrepen die toekomstig onderhoud beter uitvoerbaar maken.

De aanleiding van de huidige restauratie was het 'voltooien' van de vorige restauratie 2007-2008. In die fase heeft men het hoofddak gerestaureerd net als alle gevels met uitzondering van de Reiegevel.

In de huidige fase stonden volgende noodzakelijke herstelwerken op het programma: restauratie Reiegevel, restauratie van alle buiten- en binnenschrijnwerk en glas-in-loodramen, het herstellen van de goten, het herstellen van het dak van de Bidkapel, én de restauratie van het interieur van de zolder 'Grote Reserve' en de inkomhal. De Reiegevel werd zacht gereinigd, voegwerk hersteld en slechte bakstenen vervangen. Vooral ter hoogte van de waterlijn bleek het metselwerk in slechte toestand door het klotsen

van het water tegen de gevel. Het houten schrijnwerk was aan grondig herstel toe: slechte delen hout werd vernieuwd, het glas-in-loodnet hersteld en waar nodig vervangen. De wapenschilden in het glas-in-loodnet dateren uit de verschillende bouwperiodes, en komen overeen met de reeds gekende bouwgeschiedenis. De oudste wapenschilden bevinden zich in de Reievleugel, de recentste 19de-eeuwse bevinden zich in de hoofdvlleugel. Er werd geopteerd om de oudste wapenschilden naar binnenkant van de ramen te verplaatsen zodat ze in de toekomst beschermd zijn en niet langer onderhevig aan de weersomstandigheden. Enkele zwaar beschadigde 19de-eeuwse wapenschilden werden ook naar binnen verplaatst zodat ze

met een lijmherstelling konden hersteld worden. Dit is een herstelling met de garantie op de beste leesbaarheid van het wapenschild, maar die gevoel is aan weersomstandigheden en daarvoor niet toegepast kan worden aan de buitenzijde van het raam.

Het dak van de bidkapel was dringend aan herstel toe: de leien dienden vernieuwd te worden en heel wat houtwerk bleek volledig aangetast door insecten, waardoor een vervanging zich opdroeg.

De zolder van de Grote Reserve bevond zich in een slechte toestand: de houten ondervloer en draagstructuur waren ernstig aangetast door insecten en door waterschade ten gevolge van slechtwerkende goten. Heel wat hout diende vervangen te worden. Muren werden behandeld tegen zwam aantasting. Later deze fase wordt de polychromie in deze ruimte nog hersteld, en zal het mooie, kleurrijke plafond in de inkomhal nog gereinigd en hersteld worden.

Tijdens de uitvoering werden veel afwerkingsmaterialen gedemonteerd, waardoor het mogelijk was om de 19de-eeuwse oplossingen beter te begrijpen en te evalueren ten aanzien van onze hedendaagse normen.

De loden goten die Delacenserie in één beweging liet maken na de bouw van de nieuwe borstweringen waren na meer dan een eeuw tijd 'end of life', en bovendien te klein gedimensioneerd voor de grote daken, met waterinsijpeling in de muren en het museum tot gevolg. De goten vervan-

gen door nieuwe loden goten bleek geen duurzame oplossing en quasi niet uitvoerbaar gezien de beperkte ruimte tussen borstwering en gevel. Er werd geopteerd voor EPDM, een materiaal dat vaak gebruikt wordt bij nieuwbouw maar bij restauraties een ongebruikelijk materiaal is. EPDM bleek de beste garantie te bieden tot betere opvang van het regenwater en het beter garanderen van het afvoeren van het regenwater. De nieuwe gootbekleding werd hoog opgetrokken, zodat goten – bij verstopping – niet langer overlopen in de gevelmuur, maar eerder gaan overlopen via de balustrades. De gootcapaciteit werd een stuk vergroot door een deeltje van de natuursteen af te zagen. Ter hoogte van de dakkapellen werden afvoerbuizen ingebracht die perfect aansluiten op de EPDM en zo zorgen dat het regenwater vlot kan doorstromen.

Delacenserie liet destijds de zolderruimte 'Grote Reserve' op de tweede verdieping inrichten als tentoonstellingsruimte met een neogotische binnenafwerking (vloeren, balken, zolderwanden). Lange tijd werd deze ruimte door de Brugse musea als depotruimte gebruikt. Tijdens de huidige restauratie werd geopteerd om deze ruimte opnieuw in zijn volle pracht van weleer te brengen zodat de ruimte opnieuw kan opgenomen in het museale parcours. De tegelvloer werd tegel per tegel gereinigd en hetzelfde vloerpatroon werd terug geplaatst. De '*plus est en vous*' leuze op de houten balken zal ook opnieuw leesbaar gemaakt

worden: één zone wordt integraal 'gerestaureerd', de andere plaatsen worden gereconstrueerd aan de hand van de sjabloonschildering.

Delacenserie opteerde ervoor om de houten vloeren te laten dragen door metalen I-liggers, die –zoals gebruikelijk was in de 19de eeuw – met een houten omkasting werden bekleed om zo beter in het interieur te passen. Tijdens de vloerwerken in de Grote Reserve stelden we vast dat de uitvoeringstekeningen van Delacenserie grotendeels overeenstemmen met de realiteit. Mits kleine aanpassingen beantwoordt deze draagstructuur opnieuw aan de hoge eisen van de brandweerstand en kan de Grote Reserve na de werken in het museale parcours worden opgenomen.

Tijdens de restauratiewerken werd de bouwfysische staat van de belvedere-toren in de hoek van het hoofdgebouw en Reievleugel verder onderzocht. De toren bleek niet langer een houten constructie bekleed met lood te zijn, zoals Delacenserie het liet bouwen, maar een reconstructie uit de jaren 1940 bestaande uit een gewapend betonconstructie bekleed met lood. Helaas vertoonde de belvedere heel wat gebreken: de houten blokjes waarop de loden bekleding werd vastgezet op de betonnen structuur waren quasi volledig weggerot. Daardoor dient de loden bekleding volledig afgenomen te worden én vernieuwd. Ook de natuurstenen balustrade-elementen bleken niet verankerd, en werden meteen weggenomen. Na betononderzoek bleek bovendien dat het gehalte aan chloriden (zouten) te hoog was in het onderste gedeelte van de betonconstructie, wat corrosie van de wapening veroorzaakte. De twee opties, hetzij herstel, hetzij vernieuwen van de betonstructuur, werden grondig bestudeerd. Uiteindelijk is gekozen voor de meest duurzame oplossing: de integrale vervanging van de betonstructuur door een prefab-constructie, die opnieuw bekleed zal worden met lood.

Bovenop de restauratieopdracht was het de vraag van de Stad Brugge om te bestuderen wat maximaal kan gedaan worden op vlak van energiebesparing, rekening houdend met maximaal behoud van de historische waarde van het gebouw.

Hiertoe werd beslist om het Sarkingdakprincipe toe te passen, waarbij dakisolatie wordt geplaatst bovenop de houten bebording en onder de dakleien. In een historisch dak met dakkapellen is dit echter geen sinecure, aangezien het dakvolume groter wordt door de aan de buitenzijde geplaatste isolatie. Daarom werd beslist om ter hoogte van de dakkapellen te werken met de nieuwe superisolerende materialen, met name isolatie op basis van aerogel. Hierdoor is slechts een geringe dikte aan dakisolatie nodig én kon de dakkapel bijna ongewijzigd in haar vorm hersteld worden.

Er werd ook onderzocht of de ramen bijkomend geïsoleerd konden worden. Gezien de specifieke vormgeving van het schrijnwerk is het op vele plaatsen niet mogelijk om binnenramen te plaatsen. Enkel op de Grote Reserve werd geopteerd om beter isolerende binnenramen (de zogenaamde invisible window) te plaatsen.

Voor Stad Brugge is het van belang dat tijdens elk restauratiewerk ook de nodige aandacht wordt besteed aan het beter uitvoerbaar maken van toekomstig onderhoud. Daarom werd geopteerd om samen te werken met Monumentenwacht West-Vlaanderen. Samen met hen werd de plaats van de klim- en ladderhaken op de daken in detail besproken.

Op de goten komen sneeuwplanken te liggen, zodat ook de nieuwe EPDM-goten toegankelijk zijn zonder schade aan te richten.

Restauratie bidkapel

De bidkapel werd gebouwd door Lode-wijk van Gruuthuse op het einde van de 15de eeuw als verbinding tussen het Gruuthusepaleis en de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Tijdens de restauratiecampagne van Delacenserie behoorde de bidkapel tot de Onze-Lieve-Vrouwekerk, en was de deur tussen Gruuthuse en de bidkapel dichtgemetsteld,

waardoor de kapel tijdens de grote 19de-eeuwse restauratiecampagne niet aangepakt werd. Tijdens huidige werken werd vastgesteld dat in de bidkapel nog heel wat authentiek materiaal van het zeldzame interieur aanwezig is. De dakbedekking, de ramen en de vloer werden tijdens de werken al hersteld, maar voor de restauratie van het waardevolle interieur werd beslist om een bijkomend vooronderzoek te laten uitvoeren.

Tijdens de ontmantelingswerken van de houten lambrisering werd vastgesteld dat de achterzijde van het hout ernstig aangetast was door houtborende insecten. Een dusdanige ernstige aantasting zou velen doen beslissen om de verschillende planken te verwijderen en integraal te vervan-

gen door nieuwe. Tijdens de werken werd echter via dendrochronologisch onderzoek (datering van het hout aan de hand van de jaarringen) vastgesteld dat het hout bestaat '*uit eikenhout met een uitzonderlijk regelmatige en trage groei, dus eikenhout met een heel hoge kwaliteit*'. Het hout valt grotendeels te dateren in de 15de eeuw wat overeenstemt met de bouwperiode. Eén plank die onderzocht werd, valt te dateren in de 16de eeuw, wat eventueel kan wijzen op een latere herstelling, bijvoorbeeld bij het dichtmaken van de oorspronkelijke ramen? De planken werden allemaal behandeld en er wordt onderzocht in welke mate zoveel mogelijk originele planken kunnen teruggeplaatst worden.

Op het houten gewelf werd tijdens het vooronderzoek persbrokaat teruggevonden, wat heel uitzonderlijk is en zelden bewaard is gebleven zoals hier in Gruuthuse.

Gezien het zeldzame en uiterst waardevolle karakter van zowel de houten lambrisering als het persbrokaat, heeft de Stad Brugge beslist om deze elementen nog verder te laten onderzoeken door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium.

Dat zal in het najaar van 2016 uitgevoerd worden, zodat op basis hiervan de restauratie zal uitgevoerd kunnen worden.

De restauratie zal redelijk wat kosten. Door de lange wachtlijst om restauratiesubsidies te bekomen, dreigt de restauratie van de bidkapel niet afgewerkt te zijn bij de opening van het Gruuthusemuseum in 2018.

Leentje Gunst, Katelijne Vertongen

Draag je steentje bij en steun de restauratie van **de bidkapel** van het Gruuthusepaleis.

In 2018 opent het Gruuthusemuseum opnieuw zijn deuren. Om ook de bidkapel van Lodewijk van Gruuthuse volledig te kunnen restaureren tegen de heropening, is jouw steun van kapitaal belang. Toon dus je grut hart en investeer mee in een uniek stukje Brugse architectuur. Zelfs een kleine bijdrage is al een groot gebaar. **De bidkapel van Gruuthuse heeft je hart/hand nodig. Meer info op www.khm.be.**

De Koninklijke Gruuthusestichting verzoekt haar medeelster van het project, Giffen vzw, 40 euro op de rekening van de Koninklijke Gruuthusestichting IBAN: BE78 0001 0001 0001 - BIC: BICOFB331, welke aankomst het een bijdrage/medeelster van 40€ op het mededijkt gestichte bedrag (tot 145.000 €). Gelieve de gestructureerde mededeling 12R-2017/000005.

Vrienden
Museum Brugge

BRUGGE

MUSEA
BRUGGE

Het nieuwe Gruuthusemuseum

De museumzalen van het Gruuthusepaleis werden twee jaar geleden helemaal leeggehaald. Achter de schermen geven het museumteam, architecten en scenografen het nieuwe museum vorm. Als alles goed blijft lopen opent het nieuwe Gruuthusemuseum de deuren in de zomer van 2018. Je zal er meegenomen worden doorheen de geschiedenis van Brugge aan de hand van de rijke collectie verfijnd vakmanschap. Topstukken zoals wandtapijten, kant, zilver en houtsnijwerk, maar ook grote en kleine persoonlijke verhalen maken er de geschiedenis tastbaar. Van de middeleeuwse handelsmetropool tot de 19de eeuwse heropbloei en de werelderfgoedstad vandaag: je ontdekt er wat Brugge tot Brugge maakt.

In afwachting van de heropening kun je de geschiedenis van Brugge in 100 objecten ontdekken in de wekelijkse bijdrage in het Brugsch Handelsblad en op de blog 'Brugge in 100 objecten'.

Meer info over 100 objecten en over het nieuwe museum:

www.gruuthusemuseum.be

Toon je GRUUT hart

De parel aan de kroon van het Brugse Gruuthusepaleis is de laat-15de-eeuwse bidkapel met haar zeldzame interieur. Je waant je er in de late middeleeuwen en kan ongestoord uitkijken op het prachtig gerenoveerde koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Het was Lodewijk van Gruuthuse die deze private devotie-

plek, die de verbinding maakt tussen het paleis en de Onze-Lieve-Vrouwekerk, liet bouwen. Tijdens de huidige restauratie werden de dakbedekking, de ramen en de vloerbalken vervangen. De vloerplanken werden behandeld tegen insecten net als de lambrisering. Maar om ten volle van de bidkapel te kunnen genieten zijn er nog noodzakelijke werken nodig, namelijk de restauratie van de originele 15de -eeuwse lambrisering en het behoud van het zeldzame persbrokaat op het tongewelf. Het maximale subsidiebedrag voor restauratie is reeds bereikt door onvoorziene maar broodnodige meerwerken. Om de laatste restauratieve ingrepen aan de bidkapel te financieren, zou een nieuw subsidiedossier ingediend moeten worden. De bidkapel dreigt zo op een jarenlange wachtlijst terecht te komen. Het ziet er dus naar uit dat we de vele nieuwsgierige bezoekers dit uniek stukje Brugs erfgoed zullen moeten ontfemen.

Om dit te vermijden vragen we om je GRUUT hart te tonen. We starten een crowdfunding om het laatste aanzienlijk bedrag te verzamelen en in 2018 de bidkapel in haar volle glorie te kunnen tonen aan de bezoekers. Heb jij ook een GRUUT hart voor het Brugse erfgoed? Doe dan een gift, want uw steun is van kapitaal belang. Zelfs een kleine bijdrage is al een groot gebaar.

We organiseren de volgende maanden samen met de Vrienden van de Musea verschillende acties voor de bidkapel, hou dus ook de website in de gaten. www.vmsb.be

11. GERARD DAVIDSTRAAT 2 DE GERESTAUREERDE CHRISTUS-KONINGKERK

Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 11 september
van 14u00 tot 18u00

Vrij bezoek en begeleid bezoek mogelijk

In het ontwerp voor de nieuwe stadsuitbreiding naar ontwerp van Hermann-Joseph Stübgen op het einde van de 19de eeuw was reeds de oprichting van een kerk in dit residentiële deel van het nieuwe kwartier vervat. Toch zal het tot 1927 duren eer de parochie Christus-Koning werd opgericht. Van een kerk of pastorie was toen in 1927 nog geen sprake, maar het zogenaamde 'Nieuw Kwartier' had duidelijk nood aan een ruime kerk. Onder de eerste pastoor startte de bouw van een noodkerk, links van de huidige kerk. Wat later in 1929 vroeg hij de toelating voor de bouw van *'eener school met kapel op naakten grond'*. De ontwerpers waren de architecten Antoine Dugardyn en Luc Viérin. Een jaar later werd de bouw van de nieuwe, definitieve kerk toevertrouwd aan architect Antoine Dugardyn, rekening houdend met het beperkte rechthoekige perceel. Samen met de kerk werden een klooster voor de zusters van de H. Vincentius en een school gebouwd (de noodkerk zou trouwens geïntegreerd worden in de school). De pastorie aan de overkant van de Leopold I-laan, is kort vóór 1934 gebouwd door aannemer Camille Vermeersch & zoon uit het Genthof.

De kerk

Het ontwerp werd op 22 december 1930 ingediend. De neoromaanse koepelkerk met campanile was reeds eind januari 1931 positief geadviseerd door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. Er werden kleine aanpassingen gevraagd en de definitieve plannen (met een iets lagere koepel) werden in de zomer van 1931 goedgekeurd en op 24 juli 1931 aanbesteed. Aannemer Louis Priem uit de Raamstraat deed het laagste bod en kreeg de werken toevertrouwd voor de aanbestedingsom van 1.680.347,47 frank. Op 18

juli 1932 wijdde de Brugse bisschop Henricus Lamiroy de nieuwe kerk in. De afwerking ervan zou nog jaren aanslepen. Baksteen, blauwe hardsteen, witsteen van Euville en heel veel dennenhout waren de voornaamste bouwmaterialen. De buitendeuren waren voorzien in eikenhout, de binnendeuren in teakhout. De kerkverlichting werd uitgevoerd door G. Erck uit de Boomgaardstraat 4 voor 8490 frank.

Voor de interieuraankleding deed men beroep op de veelzijdige kunstenaar/ontwerper Jules Fonteyne (1878-1964). Hij ontwierp hier onder andere het kruisbeeld, het hoofdaltaar (gedeeltelijk uitgevoerd door de marmerwerken Lanssens), de zijaltaren (Lanssens en W. Deldaele), de biechtstoelen (uitgevoerd door H. De Wispelaere), de credenstafel (uitgevoerd door L. Vergison), de communiebank (uitgevoerd door W. Deldaele en firma Brondel). Het Mariabeeld en het H.-Hartbeeld werden dan weer gebeeldhouwd door Alfons De Wispelaere in 1934. Nog in 1938 werd een elektrisch orgel aangekocht bij het huis Anneesens uit Menen.

Meteen bleek de koepel een pijnpunt voor de akoestiek. Al in 1932 schreef Jos Viérin (toen ook schepen in Brugge): *“la ville de Bruges à fait construire une nouvelle église dans le nouveau quartier du Christ-Roi. L'Edifice est au point de vue architectural et constructif très réussi, mais sous le rapport de l'accoustique la construction ne donne*

pas la même satisfaction”. Viérin ging naar Parijs bij de ‘Société Pleyel’ om het probleem met de Gustave Lyon, gespecialiseerd in architectuurakoestiek, te bespreken en om te vragen voorstellen uit te werken die het probleem konden oplossen.

W.O. II belette echter de verdere binnenaafwerking van de kerk. In mei 1940 vielen een tiental bommen op Christus-Koning waarbij de kerk licht werd beschadigd.

Na de oorlog, in 1954, hervatte men de werken aan het interieur. Ze bestonden voornamelijk uit het bezetten van het koepelgewelf met een ‘nagalmwering’ en uit binnenschilderwerk. Glasramen ontbraken nog. Jules Fonteyne werd opnieuw belast met de opdracht (of voltooidde zijn initiële opdracht?). De schilderwerken werden uitgevoerd door C. Van Maele uit Oostende (de aanbestedingen bedroegen 320.000 frank voor sier- en kunstschildering van de koepel en 233.712 frank voor de glasramen). Een prijssofferte voor de nagalm werd ingediend door NV Isoverbel Brussel en het onderzoek gebeurde door Prof. ir. A.C. Raes.

De Christus-Koningkerk is een eenvoudige, maar siervolle bakstenen kerk gebouwd op een onregelmatige plattegrond (met hoofdaltaar; sacristie en kleine koer; priesterkoor; benedenkerk; koepel met hoogte van 22,50 m; doopkapel; zaal voor lering). De klokkentoren of campanile in een Lombardische stijl is 89 m hoog. Het

bakstenen parament van het interieur wordt verlevendigd achter het altaar door twee maal drie figuren, met wapenschilden en teksten met vergulde letters. Het zijn Onze-Lieve-Vrouw, Koning David, Melchisedech en de Drie Wijzen uit het Oosten. Op de grote boog voor het altaar komt een afbeelding van Sint-Jan voor. Aan de zijkan- ten is keizer Konstantijn, koning Clovis met kleurrijke nevenfiguren, Sint-Re- migius en Karel de Grote uitgebeeld en verder Keizerin Helena, Karel de Goede met het schild van Oud Vlaan- deren en Diederik van den Elzas met het H. Bloed. Voor de koepel ontwierp Fonteyne sterrenbeelden en glasra- men met engelenfiguren.

De restauratie

De restauratie van de kerk werd in mei van dit jaar plechtig besloten. Niet minder dan 21 jaar hebben de kerk- fabriek en architect Peter Goes zich voor het herstel van de kerk ingezet. De werken startten in 1995. Vanaf het begin werd geopteerd om de werken in de tijd te spreiden om zo ook de fi- nanciering ervan te spreiden. Na een grondig vooronderzoek startten de werken effectief in 1998 met de res- tauratie van de campanile (dakwer- ken, bliksembeveiliging, behandeling betonrot,...). Tijdens de eerste fase van de restauratiewerken viel in de nacht van 20 op 21 januari 1999 het paneel van het Lam Gods bovenin in de koepel hangend naar beneden. Door jaren- lange vochtinsijpeling was de ijzeren verankering immers doorgeroest. Dit

leidde tot een dringende restauratie van het paneel en haar verankering, maar evenzeer tot de oplossing van het bovenliggend probleem: de vervanging van de koperen bekleding van de koe- pel. Bij deze werken werd ook het be- kronend kruis hersteld en de bol met kroon opnieuw van bladgoud voorzien. De jarenlange waterinsijpeling had echter ook het pleisterwerk van de koepel binnenin aangetast. De loszit- tende bepleistering diende dus worden afgekap en gesaneerd met het oog op een later herstel. Tegen 2000 was on- dertussen en tussen de overige werken door, het leeuwendeel van glasramen gerestaureerd.

Tussen 2000 en 2003 werden de gevels van de toren en het inkomportaal aangepakt. Eerder was aangetoond dat het metselwerk en de voegwerken van de torenwanden in een zeer bedenkelijke toestand waren en bij elke redelijke regenbui aanzienlijke waterinfiltratie doorheen de wanden van de toren veroorzaakte. De voet van de toren stond dan ook meermaals met de voeten in het water. De voegen van de westelijke gevelpartij en de toren werden daarom uitgekapt en hervoegd. Ook een deel van de leien bedaking werd vervangen. Na het uitvoeren van enkele kleinere werken (vervangen van CV-ketel, binnenwerken aan toren en klokkenstoel, vervangen van dakladders en vernieuwen van audio-installatie) bleek dat de overige leien bedaking in dermate slechte toestand was dat men ze integraal vernieuwde.

De laatste fase van de restauratie startte in 2014 en richtte zich specifiek op het herstel van het interieur van de kerk. Een probleem bij de restauratie van de binnenzijde van de kerk was dat de vroegere uitgevoerde akoestische ingrepen (gespoten rotswol op binnenzijde van de koepel en akoestisch pleisterwerk op de achterwand) door de vele waterinfiltraties beschadigd waren en in een vorige fase reeds deels waren weggenomen. Gesteund door een akoestisch bureau werd eerst de rest van bepleistering op koepel en de overige wanden verwijderd. Nadien kwam er een nieuwe pleisterlaag. De bestaande elektriciteitsleidingen, de verlichtingsarmaturen en de aanstu-

ring van het torenuurwerk werden vernieuwd. Vervolgens werd de koepel omwille van de akoestiek bekleed met een isolatiemateriaal en voorzien van een textielopleg. Op de tamboerwanden, de aanzetten van de koepel en de zuidgevel werd boven een laagje minerale wol akoestische spuitpleister aangebracht. Verder werden de oorspronkelijke cementtegelvloer en de lambrisering in faience teruggeplaatst en werden de wanden en plafond geschilderd, de ijzeren afscheidingen en deurbeslagen behandeld en het schrijnwerk binnen in vernist en aan de buitenzijde geschilderd. De figuratieve schilderijen binnenin werden dan weer gerestaureerd. De werken worden voltooid met de aanleg van een rolstoelhelling. Uiteindelijk heeft de volledige restauratie ervoor gezorgd dat de kerk "Christus-Koning" terug bouwfysisch gezond is en dit dankzij de inspanningen van de kerkfabriek, het stadsbestuur en haar diensten en de Vlaamse overheid.

Geraadpleegde bronnen

BEERNAERT B., *Open Monumentendag Vlaanderen, 20ste editie – 20ste eeuw*, Brugge, 2008.

MUNIER A., *Un projet d'église au XXe siècle*, 1932.

12. MARIASTRAAT, DE TWEEDE FASE VAN DE BINNENRESTAURATIE VAN DE ONZE-LIEVE-VROUWEKERK

UITSLUITEND OP RESERVATIE (ZIE P. 197)

De gotische Onze-Lieve-Vrouwekerk werd als driebeukige kruiskerk met polygonaal koor opgetrokken in de 13de eeuw. De westgevel en het schip werden in de eerste helft van de 13de eeuw gebouwd in Scheldegotiek met gebruik van Doornikse kalksteen voor het parament van de westgevel, flankeertorens als gevelbegrenzing, de toepassing van het drielichtvenster en het triforium. In 1270-1280 werd gestart met het koor in een klassieke Frans-gotische stijl, eveneens geïnspireerd op het koor van de kathedraal van Doornik. Rond het koor werden een kooromgang en kranskapellen gebouwd. Het koor werd aan de buitenkant ondersteund door een sierlijk uitgewerkt steunberen- en luchtbogenstelsel. In de bouwcampagne van 1270-1340 werd ook de meer dan 120 meter hoge bakstenen toren opgetrokken.

In de 14de en 15de eeuw werden de noord- en zuidbeuk bijgebouwd, zodat de Onze-Lieve-Vrouwekerk nu een vijfbeukige kerk is. Omstreeks 1465 werd tegen de noordmuur van de toren het paradijsportaal gebouwd in Brabantse gotiek.

In 1762 werd het oorspronkelijke houten tongewelf in het schip en het koor vervangen door een vierdelig stenen kruisribgewelf.

Op het eind van de 19de eeuw was de kerk aan restauratie toe. Tussen

1900 en 1906 werd onder leiding van de twee stadsarchitecten Louis Delacenserie en Charles De Wulf het oorspronkelijke uitzicht van het schip en het vermeende, oorspronkelijke uitzicht van de westgevel hersteld.

Op eind van de 20ste eeuw was de O.L.V.-kerk opnieuw aan restauratie toe. Architect Luc Vermeersch werd aangesteld voor de restauratie van de gevels, glas-in-loodramen, daken en zolders. In 2000-2001 werd de torenspits geres taureerd en in 2008-2011 aansluitend de torenromp door de eigen stadsdiensten.

Na het exterieur drong zich een interieurrestauratie op: de kerk bevond zich in sterk vervuilde toestand met een dik pakket stof- en roetafzetting op alle oppervlakken, barsten in wanden en gewelven, aantasting van houten

meubilair door schimmels en houtborende insecten,...

De interieurrestauratie is opgesplitst in verschillende fases, zodat de kerk gedurende de restauratiewerken verder in gebruik kan blijven voor zowel de eredienst als voor museaal bezoek. In 2012 werden in de volledige kerk voorbereidende elektriciteitswerken uitgevoerd waarbij de beveiligingsinstallatie en elektrische installatie werd vernieuwd. In 2014 en 2015 werd het hoogkoor, de kooromgang, zijkapellen, oude sacristie en dwarsbeuk aangepakt, zoals toegelicht op de vorige Open Monumentendag.

Tijdens die fase was voorzien om de benedenskapel die zich bevindt tussen de O.L.V.-kerk en Gruuthusemuseum

aan te pakken: herstel van de vaste houten inrichting (de houten vloer, banken en lambrisering), als het herschilderen van het gewelf. Tijdens de voorbereiding van de schilderwerken werd evenwel polychromie op het gewelf vastgesteld. De benedenskapel bevindt zich onder de bidkapel van het Gruuthusemuseum waar recent tijdens de restauratie via dendrochronologisch onderzoek ontdekt werd dat het hout van de lambrisering en de vloer grotendeels te dateren valt in de 15de eeuw. Samen met de recente vrijlegging van het Gruuthusegewelf in de kooromgang, dat eveneens gedateerd wordt rond 1450-1475, kunnen we spreken van een uniek en heel waardevol geheel van deze ruimtes met aanwezigheid van heel wat authentieke materialen en afwerking-

slagen. Gezien het unieke en waardevolle karakter van deze ruimte werd beslist om de schilderwerken uit te stellen, en werd door de Stad Brugge een restauratrice muurschilderingen aangesteld om de afwerkingslagen van het gewelf en de muren verder te onderzoeken. Welke verschillende afwerkingslagen zijn er te vinden? Is er een verband met de schilderijen op het Gruuthusegewelf? Is de schildering intact én kan eventueel geopteerd worden voor vrijlegging en restauratie? En dergelijke meer.

Het onderzoek werd in juni 2016 opgestart. De resultaten ervan worden bekend gemaakt tijdens deze Open

Monumentendag in aanwezigheid van de restauratrice.

Na het koorgedeelte kwam, vervolgens begin 2016, de noord- en middenbeuk aan de beurt. Ook hier zijn diverse fases voorzien: de ruwbouwwerken, pleisterwerken en afwerking, vloerwerken, en de restauratie van de vaste houten, stenen en metalen inrichting.

De muren en gewelven worden gereinigd en herschilderd. De kalktoplaag op de muren wordt verwijderd gezien de slechte en onstabiele toestand ervan. De oliegebonden en synthetische verflagen op de sokkels en de onderste zones van de muren werden volledig verwijderd gezien dit in slechte tot zeer

slechte staat verkeert én bovendien erg aangetast is door zoutuitbloeiingen. Bovendien ontbreekt in de sokkelzone immers het historisch lagenpakket zoals hoger op de muren wel te vinden is.

Het zichtbaar metselwerk en de natuursteen ter hoogte van het triforium

wordt gereinigd met een pasta en plaatselijk hersteld en/of hervoegd. Het gewelf in het schip was, net zoals het gewelf in het hoogkoor, reeds in de 19de eeuw tijdens de restauratie-campagne van Charles De Wulf ontdaan van alle pleisterwerk. Sindsdien zien we een bakstenen gewelf waarbij in de 19de eeuw elke baksteen werd geaccentueerd door middel van een contourschildering in verschillende tinten rood. Na uitgebreid overleg bij

opmaak van huidig restauratiedossier werd beslist om de gewelven van het hoogkoor en het schip niet opnieuw te bepleisteren maar enkel voorzichtig én droog te reinigen met een pasta, zodat de fase van De Wulf herkenbaar en leesbaar zal blijven.

Net zoals in de vorige fase werden opnieuw tijdens de voorbereidende werken muurschilderingen ontdekt: in het schip vinden we grisailleschilderingen terug op de kolommen en aansluitende bogen en zwikvlakken, die wellicht samen een geheel vormen met de nog aanwezige 17de-eeuwse apostelbeelden. De intactheid van die muurschilderingen wordt momenteel nog verder onderzocht en in kaart gebracht, zodat op basis hiervan verdere beslissingen

kunnen genomen worden naar vrijlegging en restauratie toe.

In een latere fase zal ook de vaste houten inrichting (het altaar van de Drie Sanctinnen, de preekstoel, de lambrisering van de H. Kruiskapel), én de vast stenen inrichting (altaar van het H. Kruis, altaren, grafmonumenten, ...), als de vaste metalen inrichting (smeedijzeren hekkens) gereinigd en hersteld worden. Einde van deze werken is voorzien in 2017, waarna vervolgens de zuidelijke zijbeuken, kapel met Madonna met kind en de sacristie kunnen aangepakt worden, én uiteindelijk ook de orgelrestauratie van start kan gaan!

De totale kostprijs voor de huidige restauratiefase (noord- en middenbeuk) bedraagt 1,5 miljoen € incl. btw. waarvoor de stad Brugge als bouwheer een restauratiepremie van ca. 1,2 miljoen € incl. btw ontvangt van de Vlaamse Overheid.

Leentje Gunst, Sofie Baert

**13. SINT-JORISSTRAAT 71,
DE VOORMALIGE
RIJKSNORMAALSCHOOL,
THANS HOWEST**

Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 11 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00

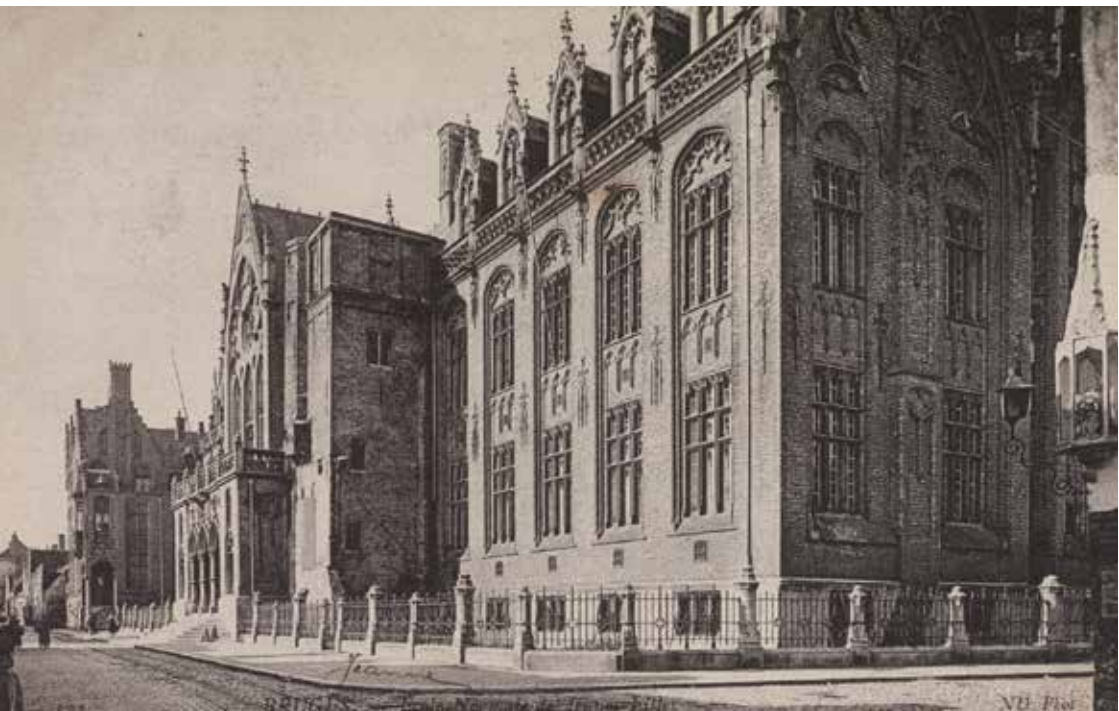
Vrij en begeleid bezoek

"L' école normale de Bruges est une des oeuvres les plus originales et les plus remarquables de notre confrère M. Dela Censerie (...) il est regrettable de la voir placé dans un quartier aussi éloigné du centre de la ville (...) la façade eût été en tous points digne d'orner une des places publiques de l'artistique cité."

Deze opmerking staat genoteerd in het Brusselse architectuurtijdschrift *L' Emulation* van 1887. Laat de afstand

van het centrum u vooral niet afschrikken: een bezoek aan de vroegere normaalschool die in 1879-1883 werd gebouwd naar een ontwerp van stadsarchitect Louis Delacenserie (1838-1909) is ongetwijfeld een aanrader. Het schoolgebouw werd door zijn tijdgenoten als één van zijn beste werken geëvalueerd. Het complex is tot vandaag zeer goed bewaard gebleven en heeft geen belangrijke constructieve wijzigingen gekend.

De bouw van de Rijksnormaalschool kent een boeiende politieke voorgeschiedenis. Alles begon met Schoolwet van 1842 die stipuleerde dat er in elke gemeente een lagere school en gratis onderwijs voor arme kinderen moest zijn. Daarnaast mochten enkel

leerkrachten die vorming hadden genomen aan een vrije of Rijksnormaalschool nog voor de klas staan. Aanvankelijk viel Brugge uit de boot en pas in 1866 verkreeg het de toelating van de liberale Belgische regering om een normaalschool voor jongens uit te bouwen. Voorwaarde was wel dat de Stad instond voor een geschikte bouwplaats. Amper een jaar later verwierf de Stad, via een schenking, de gronden en gebouwen van het in verval geraakte Oudhof van de Sint-Jorisgilde. Kort nadien werd de aangrenzende, zogenaamde 'Jardin Durny' verworven. De site werd door Brussel goed bevonden. Maar intussen (1870) waren de liberalen van het machtstoneel verdwenen en leek een nieuwe rijksnormaalschool in Brugge niet langer tot de prioriteiten van de nieuwe katholieke regering te behoren. De toenmalige Brugse liberale burgemeester Jules Boyaval bleef echter niet bij de pakken zitten en drong in Brussel onverminderd aan op een realisatie. Enkele jaren later leek de kogel door de kerk: de plannen voor de nieuwe school zouden opgemaakt worden door architecten van het Ministerie van Openbare Werken. Dat viel dan weer niet in goede aarde bij de Brugse beleidsvoerders en nog minder bij hun stadsarchitect, Louis Delacenserie. De voorstellen in 'Vlaamse stijl' vanwege het Ministerie waren volgens hen een regelrechte aanfluiting van de juiste principes van de neogotische architectuur. De discussies duurden verschillende jaren en kende hun weerslag in de lokale pers.

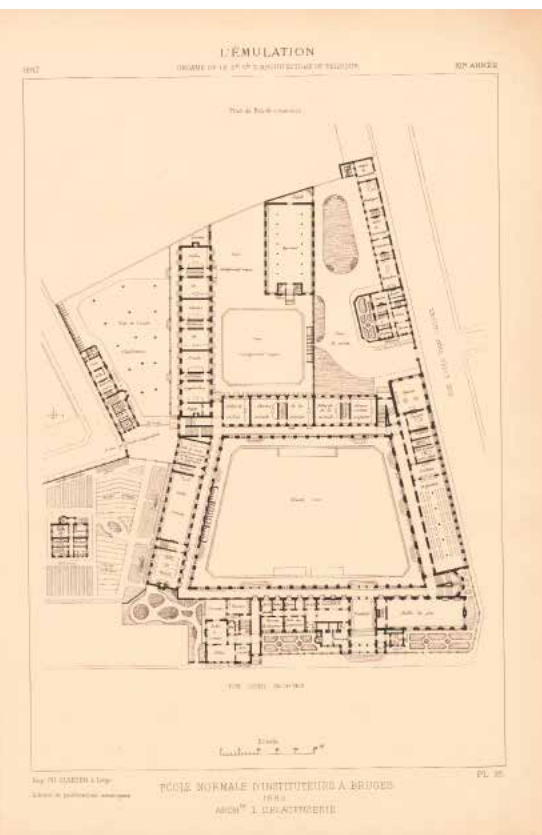

De tweede liberale regering en meer bepaald de wet Van Humbeeck betekende het feitelijke startschot voor de bouw van de school. De wet bepaalde immers - naast het feit dat elke gemeente minstens één officiële school moest ondersteunen - dat de leerkrachten voortaan een diploma dienden te halen aan één van Rijksnormaalscholen. Midden in de Schoolstrijd gaf minister voor Onderwijs Van Humbeeck aan dat de Rijksnormaalschool van Brugge er gauw moest komen.

Toen de leden van het Brugse Oudheidkundig Genootschap in een brief aan koning Leopold II (10 april 1878) hun twijfels uiten over de gebrekkige kwaliteiten van het ontwerp van de architecten van het Ministerie van Openbare Werken, kregen ze nog die zelfde dag het aanbod dat Louis Delacenserie een tegenvoorstel mocht uitwerken. Uiteindelijk aanvaardde men de plannen van de Brugse stadsarchitect en startte men op 1 juni 1879 de bouw van de monumentale school. In het voorjaar van 1883 konden de gebouwen worden betrokken.

Het complex verrijst op een terrein van ruim één hectare groot (vergelijkbaar met oppervlakte van de Markt). De hoofdingang bevindt zich aan de Sint-Jorisstraat en de dienstingangen in de Klaverstraat. De schoolgebouwen zijn rond diverse binnenkoeren gegroepeerd. De grootste buitenruimte is trapeziumvormig opgevat en wordt omringd door een galerij die leidt naar de voornaamste lokalen. Elders op de campus staan losse gebouwen, zoals de recent gerestaureerde *infirmérie* (ten zuiden, juist naast de Schuttersstraat) met haar kasteelallure en spitse dakjes. De befaamde turnzaal ligt dan weer ten westen van de hoofdingang, als het ware ingesloten door noordelijke schoolvleugel en de zuidelijke straatvleugel. Door de neogotische buitenarchitectuur heeft de turnzaal de aura van een kapel. Binnenin is de zaal volledig in hout uitgevoerd en heeft de houten dakconstructie veel weg heeft van de 14de-eeuwse gebinten van de abdijsschuur Ter Doest in Lissewege.

Alle andere gebouwen van het schoolcomplex hebben een hoog souterrain en tellen twee bouwlagen. Hun bakstenen gevels worden verlevendigd met decoratieve elementen in natuursteen. De hoge gebouwen met hun leien daken zijn in het straatbeeld van lage, bescheiden huisjes reeds manifest aanwezig. Vanuit dezelfde scenografie is de Rijksnormaalschool aan de Sint-Jorisstraat nog eens inspringend van de rooilijn gebouwd als visuele verbreding van het straat en als gepaste aanzet tot de majestueuze trappenpartij.

Voor de vormgeving liet architect Louis Delacenserie zich inspireren op de laatmiddeleeuwse architectuur van zijn stad. Zo is de puntgevel die de monumentale toegangspartij bekroond schatplichtig aan deze van de oude reilveugel van het hof van Gruuthuse. In de balustrades boven de kroonlijst en de dakkapellen van straatgevel zien we eveneens verwijzingen naar het hof die de architect in dezelfde periode restaureerde. De architect etaleert zijn kennis verder in het gebruik van de verschillende types Brugse traveeën en divers uitgewerkt maaswerk en schoorsteenschachten. De Brugse bouwmeester weet daarbij het geheel te versmelten tot een indrukwekkende en originele creatie waarbij eigentijdse materialen en bouwtechnieken allerm minst worden geweerd (o.a. metalen onderdelen en gebinten).

De voormalige Rijksnormaalschool vormt één van de belangrijkste neogotische complexen van Brugge. Met

de realisatie ervan wist Louis Delacenserie naam en faam als architect te verwerven. Als lokaal architect tekende hij immers een project uit dat werd uitgevoerd door het Ministerie van Openbare Werken op basis van de richtlijnen van het Ministerie van Onderwijs. Andere prestigieuze overheidsopdrachten volgden snel: bijvoorbeeld het Provinciaal Hof (1885-1909) en het Centrale Postgebouw (1885-1891) te Brugge, beide in samenwerking met architect Renée Buyck, maar ook het Centraal Station van Antwerpen (1900-1905) en de Sint-Petrus-en-Pauluskerk (1901-1905) van Oostende.

Bibliografie

B. BEERNAERT, *Open Monumentendag, Monumenten en tijd*, Brugge, 2000, pp. 131-134.

E. BOUTON, T. COOMANS, P. DELHEYE, 'De neogotische gymnastiekzaal van de voormalige Rijksnormaalschool in cultuurhistorische context', in: *M & L*, 2014, pp. 18-37

14. SINT-LENARDSSTRAAT, DE RESTAURATIE VAN DE WESTBOUWRUïne VAN DE SINT-LEONARDUSKERK

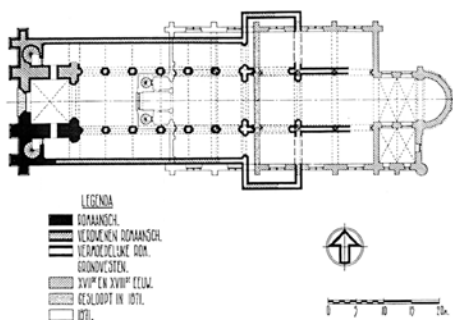
Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 11 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00

Toelichting om het uur

De parochie Dudzele behoort, vanaf 1109 tot aan de Franse Revolutie, kerkrechtelijk tot het Brugse Sint-Donaas kapittel. Rond 1150 ontstond de bedevaart ter ere van St.-Leenaart om de genezing van lichamelijke en geestelijke gehandicapten af te smeken. Die was zo succesvol dat men dankzij de offergaven van de pelgrims beschikte over de middelen om vanaf ca. 1161 een "imposante Romaanse kerk" te bouwen.

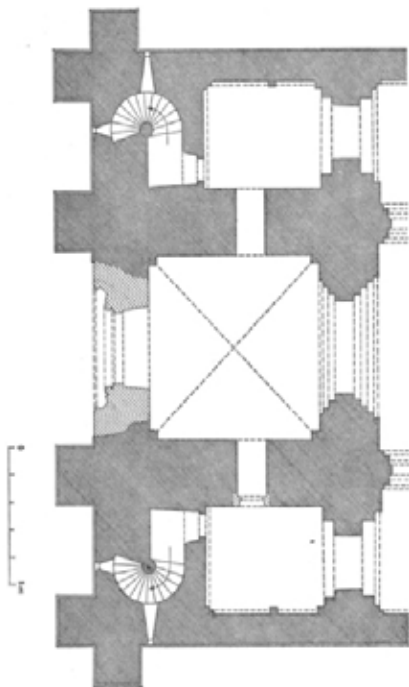
Het was de enige kerk in de Polderstreek die is opgetrokken in romaanse stijl, alle andere kerken (Lissewege, Damme, Oostkerke, ...) zijn gotisch. Het was door zijn grootte en rijkdom een van de merkwaardigste gebouwen uit die periode. Was de kerk bewaard gebleven, dan was ze zeker een van de mooiste exemplaren van romaanse bouwkunst in Vlaanderen geweest...

De westbouw werd terecht "het Reuzenkasteel" genoemd, zo immens was het : 83 m lang en 30 m breed. De kerk bestond uit een koor, een kruisbeuk en een driebeukig basilicaal schip, voorafgegaan door een westbouw. Op de kruising was een witstenen vieringtoren gebouwd, met daarin een klok.

Plattegrond: chronologie van romaans tot 1871
© Broeder Firmin [De Smidt], *Romaansche kerkelijke bouwkunst in West-Vlaanderen*, 1940.

Luc Devliegheer reconstrueert de kerk zoals die bestond voor de grondige verbouwing van 1688. Op het westeinde stond een westbouw (het Reuzenkasteel). Er was een driebeukig basilicaal schip. De kruisbeuk bezat een vieringtoren. De westbouw, het schip en de kruisbeuk samen waren 53,50 m lang, en het schip 21,60 m breed. De westbouw bestond uit een vierzijdige toren, geflankeerd door 2 vierzijdige traptorens. De hoogte van de west- en de middentoren kan niet meer bepaald worden. Op het noorden en zuidende van de romaanse kruisbeuk was de transeptgevel voorzien van 3 halfronde steunberen.

Plattegrond van de romaanse westbouw
 © L. DEVLIEGHER, 'De Zwinstreek', in: *Kunst-
 patrimonium in West-Vlaanderen*, 4, Tielt, 1970

De bouwgeschiedenis van de Sint-Pieters-Bandenkerk is vervolgens een complex verhaal van vernielingen, herstellingswerken en gedeeltelijke nieuwbouw.

Zo kwam de kerk zwaar gehavend uit de religieuze onlusten van de 16de eeuw. In 1673 stortte de bouwvallige vieringtoren in en richtte zware schade aan de kruisbeuk en het omstreeks 1644 herbouwde koor aan. De toen

vermoedelijk al ruïneuze resten van de romaanse kerk waren nog nauwelijks bruikbaar en in 1687-1688 werd dan ook een nieuw kerkship opgetrokken. Het plan werd opgemaakt door 'Ingeniaris (Hendryk) Laporte'.

Op de resten van de romaanse westbouw werd in 1713 een bakstenen klokkentorentje gebouwd. In 1718 weidde men de nieuwe kerk aan St. Pieters-Banden. In de loop van de 18de eeuw werd wat nog restte van de romaanse kerk gesloopt, uitgezonderd het nu nog aanwezige fragment van de westbouw.

Samenvatting uit alle nog zichtbare sporen (dr. Luc Devliegheer) op de torenruïne .

- De begane grond van de toren was op de vier zijden doorbroken : op de westzijde door de ingang waarvan een gedeelte van de boog bewaard was, op de zuid- en noordkant waar een rondboogdoorgang naar de nevenruimten was aangebracht, op de oostzijde waar zich tussen pilasters een doorgang naar de middenbeuk bevond, een gordelboog.
- De begane grond was door een gewelf overdekt; op de noordkant springt de muur 15 cm terug om het gewelf op te vangen.
- Op de eerste verdieping was de toren op de kerkruimte met 4 kleine boog-openingen doorbroken, terwijl de westmuur verlicht werd door 2 rondboogvensters omgeven door één grote rondbogige

ontlastingsboog. De zijwanden waren met blinde bogen bezet: in de noordmuur gaf een rondboogdoorgang verbinding met de torentrap; ernaast bevonden zich een brede en een smalle blindnis.

- Hoe de tweede verdieping er verder uitzag is onbekend.
- Beide niveaus waren bereikbaar via de traptorentjes die in smalle doorgangen doorheen de 2,00 m zware torenmuren toegang tot de torenruimte gaven
- De romaanse ingang en vensters werden later (1618) vervangen door een bakstenen portaal en venster die gevat waren in een grote bakstenen nis. Langs de oostzijde stond de toren op de verdieping door openingen in verbinding met de middenbeuk; daarvan is een verminkte pilaster en een driekwart zuiltje met bladkapiteel bewaard gebleven, naast het kapiteel bevindt zich een verweerde bladfries met een dekljst.
- Het schip telde zeven traveeën, waarbij dient opgemerkt dat de breedte van de oostelijke travee bijna het dubbele van een normale travee was. De afstand tussen de vierzijdige pijlers (ca. 1.30 x 1.30 m) bedroeg ongeveer 2,60 m. Tegen de toren staat de westpilaster van de zuidelijke rij steunen.

Exterieur

De huidige overblijfselen zijn de zuidelijke traptoren en de zuidelijke scheimuur van de Romaanse westbouwuine van de voormalige Sint-Leonarduskerk. De aanzetten van het westportaal, oostelijke gordelboog en zuidelijke scheimuur zijn bewaard gebleven.

De toren is bewaard als een ruïne. De basis of plint is uitgevoerd in verweerde Pierre de Caen Ferme. We treffen hoger in hoofdzaak veldsteen metselwerk aan, met enkele fragmenten in krijtsteen en baksteen. Er werd soms met dubbele dagstreep gevoegd.

De baksteen klokkentoren, opgericht in 1713, werd deels herbouwd tijdens de restauratie in 1972 – 1973 omdat het in slechtere staat was dan verwacht en afgedekt met een schilddak in natuurleien, toen is ook het houten buitenschrijnwerk vernieuwd.

Interieur

Een natuursteen wenteltrap leidt ons via 90 treden naar de baksteen klokkentoren. Vanaf (+03.94) is er een zijdelingse trap naar een opening in de 'noordgevel' (ooit doksaal). Hier zit een houten buitendeur op (+05.60). Vanaf (+11.72) is er opnieuw een zijdelingse trap naar een opening in de 'noordgevel' met een houten buitendeur op (+12.63). Vanaf (+15.58) zijn de trappen en vloerconstructies van de zolders in hout.

Torenuurwerk

Het torenuurwerk bestaat uit 2 skelet wijzerplaten, met goudafwerking, gemonteerd op de zwart geschilderde bakstenen muur en voorzien van een houten omlijsting. Het tandwielstelsel dat de beweging verdeelde over de twee wijzerplaten is nog aanwezig.

Er is nog een mechanisch uurwerk aanwezig, uitgerust met een elektrisch opwindmechanisme van de gewichten. Het uurwerk dateert oorspronkelijk waarschijnlijk van ±1750, maar heeft in de loop van de tijd veel wijzigingen ondergaan, waarbij ook het centraal drijfwerk, dat voor de aandrijving instond, is gedemonteerd. Er is onder andere een nieuw gangwerk op gemonteerd en bij de automatisatie van het uurwerk is het omgebouwd

met enkele onomkeerbare ingrepen. Waarschijnlijk zijn toen onder meer de houten sokkel, de opwindtrommels en -hengsels gesupprimeerd.

klok & klokkenstoel

Er is één luidklok (Øe 108 cm), die gegoten is door de firma Petit & Fritsen (NL) in 1966. Om deze luidklok te kunnen monteren in een stalen gegalvaniseerde klokstoel, is destijds de middelste flank van de oorspronkelijke houten klokstoel weggenomen.

De luidwijze wordt “rétro – lancé” genoemd : een combinatie van een diepe luidbrug met een korte klepel met tegengewicht, zodat de klepel toch vliegt; vroeger soms toegepast om de krachten op de klokkenstoel en de klokkenstoren te beperken en toch de mooiere klank te hebben van een “vliegende” klepel. De luidklok is uitgerust met een elektromagnetische hamer en een luidsysteem Movotron Compact.

Tevens zijn er op de houten klokkenstoel ook nog twee “tuimelaars” aanwezig die onderdeel uitmaakten van de verbinding van het uurwerk met de valhamer. Deze tuimelaars zijn eerder te dateren in de periode van de automatisering van het uurwerk.

DE RESTAURATIE

Na de goedkeuring van het beheersplan, kan het restauratiedossier ingediend worden bij het Agentschap Onroerend Erfgoed. De hiernavolgende restauratiewerken zijn dan ook onder voorbehoud. De torenruïne zal zowel binnen als buiten gerestaureerd worden. Hierbij wordt het behoud en herstel van de artistieke, oudheidkundige en historische waarde beoogd.

Restauratie Extérieur

De archeologische vondsten blijven onaangeroerd en ondergronds bewaard.

De plint wordt gerestaureerd : alle vreemde fragmenten (baksteen, tegels, pannen, Belgisch Granodioriet, Luxemburger zandsteen en Balegemse steen) én de zeer verweerde Packstone worden uitgehaald en vervangen door Pierre de Caen Ferme, in overleg met Onroerend Erfgoed.

De krijtsteen is een belangrijk bouw-historisch spoor dat bij de restauratie moet beschermd worden. Alle goede krijtsteenprofielingen blijven behouden, te zeer aangetaste stenen worden vervangen door Tuffeau de la Vallée de la Loire, ontbrekende stenen worden niet aangevuld, tenzij noodzakelijk voor de stabiliteit.

Alle veldsteenmetselwerk blijft behouden; loszittende stenen worden ingemetst; alle vreemde fragmenten (baksteen, tegels, pannen, ...) worden uitgehaald en vervangen door veldsteen. Uitgeloopte en cementvoegen worden hersteld met kalkmortel. De bovenzijde van de veldsteen ruïne zal worden beschermd.

Hier wordt speciaal aandacht gevraagd voor de consolidatie en het behoud van de Romaanse boogaanzet, die deels verdwenen is in de loop der jaren. Het stabiliteitsprobleem bij de aanzet van de boog richting kerk (oostelijk) is op te lossen; het gewicht van de hangende

veldsteenklomp is op te vangen alvorens deze afscheurt. De nieuwe steunboog in cortenstaal zal steun nemen op het restant van de fundering van de vroegere kolom, blootgelegd door RAAKVLAK d.d. 12 augustus 2015, en het restant van de romaanse boog in veldsteenmetselwerk ondersteunen. De ondersteuning van de romaanse boog in de noordgevel zal een aanzet geven van wat er ooit was... en ook zorgen voor een betere leesbaarheid van het monument.

Alle baksteenmetselwerk van de klokkentoren (ca. 1714-1715 & restauratie 1972-73) en ter plaatse van de westgevel (ca. 1618) blijft behouden; ook de sokkel in vormsteen wordt niet hersteld. Uitgeloopte en cementvoegen worden hersteld met kalkmortel.

De dakbedekking in natuurleien moet worden nagezien en alle zinken of loden aansluitingen zijn te vernieuwen. Het dakluik is te vernieuwen en er worden ook ladderhaken voorzien voor inspectie van het dak in de toekomst. Een waterdicht dak is een essentieel onderdeel voor de instandhouding van het monument. Rotten kepers, muurplaten en bebording zijn te vernieuwen. Mogelijks wordt het dak voorafgaand aan de volledige restauratie op punt gesteld.

Restauratie Interieur

De torenruïne wordt bij de restauratie intern enkel en alleen droog gereinigd. De Römer tufsteen en het voegwerk blijven behouden bij de restauratie. Loszittende stenen worden vanzelfsprekend ingemetseld.

De traptreden van de natuursteen wenteltrap blijven behouden in de huidige toestand, loszittende stenen worden hersteld en ter plekke stevig ingemetseld. Om de toegankelijkheid en beloopbaarheid van de wenteltrap te verbeteren wordt er een nieuwe fijne zwart geschilderde stalen handgreep voorzien.

Het vloertimmerwerk van de klokkentoren (ca. 1714-1715) en de ankers zijn op punt te stellen. De opleg van de moerbalken in de muur is na te zien en zo nodig te herstellen.

Rotte beplanking en kinderbalken zijn te vervangen.

De houten trappen in de klokkentoren zijn in behouden staat en blijven behouden in hun huidige toestand, evenwel voorzien van een trapleuning en/of borstwering. De houten trap naar niveau (+17.49) wordt ± 25 cm zuidwaarts opgeschoven zodat er voldoende vrije hoogte is om naar boven te gaan.

Binnenin de toren is er nog een mechanisch uurwerk aanwezig van ca. 1750 : een uitzonderlijke constructie, met zeer hoge artistiek erfgoedwaarde, die wat heeft ingeboet door de vele wijzigingen in de loop van de tijd. De erfgoedwaarde wordt hersteld door alle onderdelen die aangebracht werden om het uurwerk elektrisch op te winden te verwijderen en het oude mechanisme te restaureren en te automatiseren.

De omkasting rondom het mechanisch uurwerk wordt gedemonteerd en vervangen door een glazen behuizing omwille van de transparantie en ter bescherming van het bijzondere mechanisch uurwerk tegen stof, ongedierte en mechanische schade. De potloodnotities worden museaal bewaard.

De artistieke erfgoedwaarde van de eikenhouten klokkenstoel van ca. 1714-1715 zal opgewaardeerd worden door de middenflank van de klokkenstoel in eikenhout te reconstrueren conform het historisch sporenonderzoek en de huidige klok (1966) te hermonteren aan een houten luidbrug, zoals eertijds, in

één van de beide helften van de klokkenstoel. Er is ook een nieuwe gesmede vliegende klepel, aangepast aan het klokgewicht, te leveren. Alle gegalvaniseerd metaalwerk uit de jaren zeventig wordt ontmanteld en opgeruimd. De restanten van oude pleister of kalk nabij de klokkenstoel blijven behouden.

Om de artistieke en historische waarde exterieur van het torenuurwerk (wijzerplaten) van ca. 1717 te herstellen, is het noodzakelijk om de wijzerplaten te restaureren op een zwart te schilderen achtergrond. De Romeinse cijfers zijn aan weerszijden opnieuw in goudafwerking op punt te stellen.

Het monument zal in de toekomst ook voldoen aan de geldende normen inzake elektriciteit, bliksem- en brandbeveiliging.

TOERISTISCHE EN EDUCATIEVE DOELSTELLING : LEESBAARHEID VAN HET MONUMENT

De torenruïne is op heden helemaal niet leesbaar: voor velen is het totaal onduidelijk wat deze toren midden in het kerkhof staat te doen. Slechts 10 % van de plaatselijke bevolking kent nog de geschiedenis van de romaanse torenruïne; terwijl het "Reuzenkasteel" ooit zo belangrijk was in zijn omgeving. De torenruïne heeft een belangrijke contextwaarde in zijn omgeving.

Informatiepanelen, waarop een combinatie van de huidige gevels & grondplannen én een historisch beeld te

zien zijn; al of niet aangevuld met een maquette, 3D-voorstelling of foto's van een bepaalde bouwfase, kunnen de bezoeker ook een goed overzicht geven van de site en haar geschiedenis én hier meer duidelijkheid scheppen.

Architectuurstudio De Schacht & partner(s)

KLASSIEKERS

15. KLEINE KERKHOFSTRAAT 62, DE CENTRALE BEGRAAFPLAATS

**Open op zaterdag 10 september
van 14u00 tot 18u00
en op zondag 11 september
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 18u00**

Vrij en begeleid bezoek

De oudste begraafplaatsen zouden niet minder dan 430.000 jaar oud zijn (Sima de los Huesos, Spanje). De mens is het enige wezen op aarde dat een dodencultus beleeft waarbij het onder meer zijn doden begraaft. Sinds de wet van 20 juli 1971 wordt crematie in België meer en meer als een evenwaardig begrafeniscultuur beschouwd.

Cultuurhistorisch zijn begraafplaatsen boeiende getuigen van de relatie tus-

sen dood en cultuur. De doden werden eeuwenlang begraven in en rond een kerk. Op het eind van de 18de eeuw ontstond een nieuwe vorm van begraafplaatsen. Onder de invloed van de Verlichting vaardigde Keizer Jozef II op 26 juni 1784 een edict uit waarbij openbare besturen werden verplicht om begraafplaatsen buiten de stadsmuren aan te leggen. De hoofdreden die de keizer hanteerde om deze eeuwenoude traditie te wijzigen was van hygiënische aard. De openbare gezondheid moest immers worden veilig gesteld. De lagere geestelijkheid negeerde dit edict omdat het daardoor een aanzienlijke bron aan inkomsten verloor. Napoleon herbevestigde echter op 12 juni 1804 de maatregel met een nieuw decreet dat niet langer kon worden genegeerd.

Geschiedenis

Het Brugse stadsbestuur kocht een stuk grond in Assebroek, het zogenaamde Raapstuk, voor de aanleg van een stedelijke begraafplaats. Op 13 februari 1787 werd volgens kroniekschrijver Jozef Van Wallegghem (1757-1801) de eerste persoon er begraven. Het was een Engelsman die op de Woensdagmarkt woonde. Vanaf 1810 werden alle Bruggelingen er begraven. Het eenvoudige poortgebouw met de woning van de kapelaan en de grafmaker dateert uit deze periode.

Van bij de aanleg van het oudste gedeelte werd het terrein ingedeeld volgens een strak geometrisch assenstelsel met brede hoofddreven en aan beide zijden symmetrisch voortgezette dwarsassen. De centrale gang met op het einde het calvariekrus vormde de erelaan. De graven lagen trouwens volgens de toen gangbare rangorde met de hoogste klasse gesitueerd rond de calvarie.

In 1841 bleek een eerste uitbreiding noodzakelijk. Het kerkhof was dan 2 ha groot. Er werd aan de oostkant, achter de calvarie, een oppervlakte van circa 1 ha en 24 a bijgevoegd. Op dit nieuwe stuk kwamen speciale percelen voor de religieuze orden, onder meer jezuïeten en begijnhofzusters. Daarnaast bleef een deel beschikbaar voor niet-katholieken, hoofdzakelijk anglicanen, afkomstig van de Engelse kolonie in Brugge. Een stuk niet gewijde grond was gereserveerd voor ongelovigen.

In 1864 volgde een tweede uitbreiding in zuidelijke richting, met integratie van een oude straat. Op het snijpunt met een dwarsweg kwam de neogotische kapel van het kapittel van de Sint-Salvatorskathedraal, ontworpen door Jean-Baptiste Bethune. De kapel bevat graven van de kanunniken en vanaf 1895 ook van de bisschoppen.

Een derde uitbreiding, in zuidelijke richting, na de Eerste Wereldoorlog diende vooral voor het groot aantal oorlogsslachtoffers en oud-strijders. Ook voor de Duitse soldaten was er plaats voorbehouden.

De Stad legde in 1971, na de fusie met de deelgemeenten, een nieuwe algemene begraafplaats met crematorium aan in Dudzele, de 'Parkbegravingplaats De Blauwe Toren'. Begrafenissen blijven mogelijk op Assebroek. Vanaf 1978 tot 2001 en sinds 2009 tot heden zorgt de Stedelijke Commissie voor Graftekens voor het beheer en restauratie van het waardevolle funeraire erfgoed. De restauratie van de grafmonumenten is tussen 2002 en 2009 wel onverminderd verder gezet.

Onder de impuls van de Commissie wordt in 1983 tegen de westmuur, in het Engelse gedeelte, een lapidarium voor het opstellen van oude zerken of bewaarde fragmenten, ingeplant. Het ontwerp van architect Johan Bellaert, krijgt in 1984 de Baksteenprijs voor Architectuur. Sinds 1993 herbergt het lapidarium een permanente, didactische tentoonstelling.

In 1979 en 1996 laat de Stad een columbarium met strooiweide en urnezandgraven, respectievelijk in het oostelijk en zuidelijk gedeelte aanleggen. Marc Meulemeester van de Stedelijke Gebouwendienst staat in voor het ontwerp van het columbarium van 1996. De verschillende delen van het columbarium zijn opgevat als schakelementen rond een wandelgang die de site afbakenen. De nissen zijn trapsgewijs boven elkaar opgesteld wat de mogelijkheid openlaat om voor iedere nis kleine funeraire attributen of bloemetjes te plaatsen. Sinds 1998 staat hier een monumentaal beeldhouwwerk *Pleroma* (Paul Perneel) dat

verwijst naar het mysterie van leven en dood. In het afscheidsgebouw werd op een zuil een tekst van Peter Verhelst *"Blaas voorzichtig blaas niet weg de broze letters van mijn naam"* door Pieter Boudens gekalligrafeerd. Nog in 1998 bouwt het stadsbestuur een onthaalgebouw naar aanleiding van de heraanleg van de toegangszone van de begraafplaats. Schriftbeeldhouwster Maud Bekaert beitelt er een tekst van L. Schuler *"De tijd is een machtige cirkel. Er is geen begin en geen eind"*.

Graftekens

Er zijn heel wat interessante architectuurhistorische kleinoden terug te vinden die gerealiseerd werden naar het ontwerp van belangrijke architecten en beeldhouwers in zowel neoclassicistische, neogotische als neorenaissancestijl. Er zijn voorbeelden van het toepassen van (een bescheiden) art nouveau, art deco en nieuwe zakelijkheid als stijl. De stijlevolutie is soms afleesbaar in het gebruik van materialen want zowel natuursteen als beton zijn toegepast.

De oudste graftekens (begin 19de eeuw) zijn vaak in neoclassicistische stijl, waarbij elementen uit de Klassieke Oudheid worden ontleend. Deze stijl wordt tot in de 20ste eeuw toegepast. Een zeer mooi voorbeeld hiervan is de kleine privé-kapel van de familie Lebailly (V2/11) en uitzonderlijk waardevol is het witstenen grafteken van de beeldhouwersfamilie Pickery (V9/11). Enkele merkwaardige voorbeelden van dergelijke graftekens zijn: de Calvarie (1852) die de centrale

hoofddreef domineert met de drie flankerende portieken (V1/65 en V2), de sarcofaag van Generaal-Majoor Ferdinand D'hauw (1830, V1/13), de portieken van de musici Jean-François en Louis-François Ancot (1848, V3/7 en 1836/V5/27), de obelisk van architect Pierre Buyck (1877, V13/13) en de hoge obelisk van de geneesheren Isaac-Joseph De Meyer (1861, V15/1) en Désiré-Joseph De Meyer (1926, V15/1).

Voorbeelden van neogotische realisaties zijn onder meer: de slanke, hoge pinakel van Eugenius De Keersgieter (1852, V4/2), het grafteken van de priesters Carolus en Joannes Van Westerveldt (1835, V5/16), de witstenen stele van priester Edouard Campe (1875, V1/42), het gerestaureerde pinakelvormig grafteken van Jacques De Mersseman (1856, V18/22) en het monumentale grafteken van Guido Gezelle (1906, V12/19).

Het grafteken van de familie Sabbe, opgericht rond de eeuwwisseling voor de jong gestorven zoon Herman, gebeeldhouwd door Gustaaf Pickery is als een romantische sculptuur uitgewerkt. Daarnaast zijn nog talrijke graftekens die verwijzen naar de art-decostijl, bijvoorbeeld het grafteken van Théo Raison (1937, V13/24), en het modernisme.

Symboliek

De op de funeraire architectuur toegepaste symbooltaal is boeiend. Vooral van de doodssymboliek zijn illustratieve voorbeelden aanwijsbaar. De 'zandloper' is een veel voorkomend symbool. Hij verzinnebeeldt de vergankelijkheid van het leven, het verstrijken van de tijd en de cyclische aard van het bestaan. Bovendien maant de zandloper aan de deugd van matigheid niet te vergeten. De aan de mens toegemeten tijd mag niet door uitspattingen willekeurig bekort worden. De 'vlinder' is het symbool van de gedaanteverandering en de schoonheid maar tezelfdertijd van de vergankelijkheid en de dood. De 'duif' is een zielenvogel die opvliegt naar het paradijs en daar in de boom des levens zit of drinkt van het water dat het eeuwige leven geeft. Hij kan de dode naar het paradijs begeleiden. De 'zeis' maakt abrupt een einde aan het leven, terwijl een 'skelet' symbool staat voor opstanding en wedergeboorte. Een skelet met een zeis staat symbool voor 'Vadertje Tijd'. Ook de 'ouroboros', de slang die in zijn eigen staart bijt en een eeuwigheidsymbool is, komt vaak voor. De 'urne' staat voor dood en vergankelijkheid evenals de 'afgeknotte zuil' en de 'omgekeerde toorts' die ook symbool staan voor het afbreken van het leven. De 'doodskop' is de meest duidelijke uitbeelding van de dood. Het christelijke symbool van een 'kruis met een rozenkrans' verzinnebeeldt de liefde en het lijden van Christus en de vergankelijkheid.

Engels gedeelte

Rechts van de hoofddreef (in de vakken 10 en 11) liggen meer dan tweehonderd Engelse inwoners van Brugge begraven. Het zijn vooral anglicanen die hier terug te vinden zijn, omdat katholieke Engelsen tussen de Bruggelingen werden begraven. Enkel door de Engelse inschriften zijn deze graftekens onderscheidbaar van de overige. De meeste Engelsen die hier begraven liggen zijn voor ons onbekenden.

Bomen

De begraafplaats biedt aan de bomenliefhebber een groot sortiment. Er werden in de loop der jaren beuken, essen, linden, esdoorns, berken en lijsterbessen aangeplant.

Daarnaast staan er heel wat coniferen. In het oudste gedeelte geven de reusachtige rode beuken de begraafplaats een heel apart karakter. De beuken zijn 200 jaar oud. In het gedeelte voorbehouden aan de religieuzen werden vooral coniferen aangeplant afgewisseld met enkele solitaire beuken. In de verdere uitbreiding van de begraafplaats opteerde men opnieuw voor rode beuken. Het jongere gedeelte tenslotte is slechts voor een klein gedeelte beplant met beuk. De dreven zijn afgelijnd met linden. In de vakken van de uitbreiding herkent men essen, linden, veldesdoorns, berken en lijsterbessen.

Anno 2016 herbergt de Centrale Begraafplaats in Assebroek vele monumentbomen. Het zijn nog vaak getuigen uit de beginperiode van deze unieke stilteplek in de rand rond Brugge. Het oudste gedeelte is beplant met rijen rode beuken die tot hun volle wasdom zijn uitgegroeid. Vele bomen vertonen reeds tekenen van aftakeling en ouderdom. Ze moeten beheerd worden als veteranenboom en hebben hiervoor de gepaste zorg nodig. De Stedelijke Groendienst onderhoudt de vele vaste planten, grasstroken en hagen op de begane grond met een verrassend parkeffect tot gevolg. De bomen echter worden onderhouden door de ervaren snoeiers van de Stad of door gespecialiseerde firma's.

Op OMD '16 wordt het beheer van deze bomen op een zeer praktische wijze uit de doeken gedaan. De directe beheers- en snoeiwerken worden getoond met aangepast materiaal. Het onderzoek naar verborgen gebreken, holtes en ziektes wordt met het blote oog achterhaald alsook met gesofisticeerde apparatuur.

Wie zorgt voor het groen?

Een ploegje van zes voltijdse tuiniers van de stedelijke Groendienst zorgt voor het groenonderhoud op de begraafplaats. Sinds 2008 is de begraafplaats heel wat 'groener' geworden. De aarde tussen en rond de graven is immers omgevormd tot gazon en vormt zo een milieuvriendelijker alternatief voor het onkruid vrijhouden door chemicaliën. Behalve snoeiwerken aan bomen en het onkruidvrij houden van de bodem worden in de vroege zomer diverse bloemen zoals tagetes, petunia en cosmos geplant. Maaien en hagen scheren zijn bestendige opdrachten.

In de herfst moet druk gewerkt worden aan het verwijderen van de bladeren. Tegen Allerzielen wordt de begraaf-

plaats herschappen in een ware bloemenzee waarmee de familieleden hun overledenen herdenken. Net voor het invallen van de winter en nadat de chrysanten zijn verwijderd wordt steeds een winteraanplant van sneeuwkllokjes en viooltjes aangebracht.

Bibliografie

BEERNAERT B., *Open monumentendag Vlaanderen*, Brugge, 1999, 2000 & 2004.

GILTE S., VAN VLAENDEREN P., met medewerking van Vanwalleghem, A. & Dendooven K., 'Inventaris van het bouwkundig erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, Gemeente Brugge, Deelgemeente Assebroek', in: *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen*, 2005.

**16. POLDERHOEKLAAN 31,
DE FRESCO'S VAN LUC PEIRE
TE SINT-KRUIS,
EEN PERSOONLIJK VERHAAL**

UITSLUITEND OP RESERVATIE (ZIE P. 197)

De fresco's van Luc Peire, een persoonlijk verhaal

Het was een mooie dag in mei van het jaar 1993 toen oom Luc Peire (Brugge 1916 – Parijs 1994) mij te Sint-Kruis kwam bezoeken. Na het overlijden van zijn vrouw Jenny zocht hij zijn dichtste familietak, de kinderen van zijn broer, met hernieuwde liefde op.

Zelf was ik kersvers eigenaar geworden van het huis van mijn vader, Luc Peires enige broer, die het jaar ervoor, in 1992, was overleden. De ouderlijke tweewoonst (bouwjaar 1951) bewoonde en beleefde ik vanaf februari 1953, de maand van mijn geboorte. Getogen tegen het bonte decor en gevoed door de rijke fantasie van twee monumentale fresco's die Nonkel Lus (zo noemden we van kindsbeen af die vreemde reizende oom naar zijn volle naam Lucien / mijn ouders noemden hem 'den Cienten' [uitgesproken als 'den Sjenten']) er in 1951 op de verse natte kalk volgens de aloude en originele techniek (arriccio, intonaco, giornata, ...) met de toestemming van mijn vader (en misschien ook van mijn moeder) had mogen aanbrengen. In het salon (mijn ouders noemden het 'de eetkamer') aan de straatzijde: Evocatie van Vlaanderen. De titel komt van zijn maker. Mijn vader parafraseerde dit liever als Geen rijker kroon dan eigen schoon.

In de kamer erboven, waar mijn grootmoeder ('marraine') - mijn vaders en Nonkel Lus' moeder - als weduwe vanaf 1951 tot in 1958 had ingewoond: Zeebrugge '51, links en rechts van de schouw bekleed met een op paneel geschilderde evocatie van Brugge van Adolf Decock (Brugge 1906 – 1966), vriend van de Peires. De titel Zeebrugge '51 komt van mij, naar Z 51, af te lezen op één van de afgebeelde bootzeilen bij de visserskade. De staande visser en de zittende vissersvrouw hebben mijn broer Patrick, mijn zus Anneke en ik, als jongste, geduldig begeleid tijdens onze lange studiejaren, toen de kamer in haar tweede functie als 'studeerkamer' was ingericht en voorzien van een breed zwart muurbord.

Tweeënveertig jaar later konden de fresco's te Sint-Kruis niet helemaal meer rekenen op de volle appreciatie van hun schepper. Peires wereld was nu die van de pure abstractie. Na zijn bezoek in 1993 schonk hij mij, bezitter van zijn enig bewaarde fresco's, de zware houten schouderbak met in gesloten glazen bokalen de restanten van de kleurpoeders waarmee hij in 1951 te Knokke in het nu verdwenen Noordzeehotel van Huib Hoste en te Sint-Kruis de witte natte kalk te lijf was gegaan. "Dit kan van pas komen bij restauratie....", luidden zijn zorgende woorden.

Het voelde mooi aan toen in het najaar van 1994 Peire-kenner Jaak Fontier mij in volle nieuwsgierigheid thuis kwam opzoeken om de voor hem compleet onbekende muurfresco's te mogen bekijken.

Mijn oom-kunstenaar was op 7 februari 1994 gestorven. Tijdens de crematieplechtigheid te Parijs (Père Lachaise) – een vurige wens van mijn oom om daar van de kunstwereld afscheid te kunnen nemen – had ik Jaak op de hoogte gebracht van het bestaan ervan. Jaak had zelf al in de jaren '50, toen hij in Knokke woonde, wachtend tussen het cinemapubliek, fresco's van Peire gezien: de op humoristische en lichtjes karikaturale wijze uitgebeelde Cinemabezoekers en Filmtypen in de gang naar het loket en de zaal van de (nu verdwenen) bioscoop Monty (de achterbouw van het hoger vermelde Noordzeehotel).

De kunstessayist ging zich nu minutieus voorbereiden op een artikel over Peires wandreliëfs en integraties in België voor de catalogus van de retrospectieve tentoonstelling Luc Peire in het Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen in 1995. Hier bood zich nu de unieke gelegenheid aan ook te schrijven over het hem niet bekende frescowerk te Sint-Kruis. Vormden die wandschilderingen immers niet een duidelijke opmaat tot Peires latere architecturale muurintegraties?

In serene bewondering wandelden wij samen door de kamers, bekeken, becommentarieerden, vereerden de gedroogde muurverhalen, ze respectvol situerend binnen Peires stijlontwikkeling.

Het was dan ook een mooi moment in 1995 voor het eerst over die muurtafelen iets gepubliceerd te zien. Jaaks oog en geest hadden een edele tekst voor de catalogus geleverd. Besparen wil ik u die niet. Laat toe, Jaak en lezer, dat ik mij, mezelf af en toe in mijn huiselijke kindertijd verplaatsend, overgeef aan spontaan eigenzinnige en informatieve commentaren in parentheses, een onbedwingbare behoefte mij soms eigen ...

"Voor de ontwikkeling van de picturale visie, de verwerving van nieuwe formele inzichten en de groeiende belangstelling voor de betrekking muurschilderkunst, waren de reizen naar Italië die Luc Peire (samen met mijn tante Jenny) tijdens de tweede helft van de jaren

veertig maakte, van grote betekenis. Niet zozeer het cinquecento als wel het trecento en het quattrocento boeiden hem. Voor alles echter maakten de werken van Giotto, Paolo Uccello en Piero della Francesca een diepe indruk. Af te lezen op het oeuvre uit de periode 1948-1951 is de aandacht voor de beginselen van de 'novus ordo' waarvan Giotto aan de basis lag: de directheid van de uitbeelding, de concrete opvatting van de ruimte, het rustige ritme, de natuurlijke eenvoud, de eenheid van voorstelling en beeldende waarden.

Vanuit de bewondering voor Giotto en de Italiaanse muurschildering besloot Luc Peire de frescoschildering aan te leren (dit gebeurde in 1949 en op de Balearen in 1950).

Toen zijn broer een woning liet bouwen te Sint-Kruis bij Brugge (dat was het jaar daarop – 'den Cienten' was dan al terug uit het Zuiden) deed zich de unieke kans voor de pas verworven techniek in dit huis in toepassing te brengen. De twee in 1951 beschilderde wanden in het huis zijn zuivere voorbeelden van al fresco, d.i. beschildering op natte kalk.

In de woonkamer is Evocatie van Vlaanderen een 189 cm hoog en 443 cm breed schilderwerk, waarin de geschiedenis (glorieuze verleden en heden!) van de eigen streek opgeroepen wordt door middel van twee Bourgondische dames (hoe hooghartig met gesloten ogen gingen die altijd aan ons voorbij! We waren geen blik waard), een ridder met het wapenschild van

Vlaanderen (het zwarte harnas op het witte paard boezemde mij als kleine kleuter zo'n angst in), de middeleeuwse stad en haven (dit verklaart de aanwezigheid van de voet- en armloze Franse matroos wandelend met zijn even voet- en armloos liefje vóór het bruine trapgevelhuis), de kerktoren van Damme en gotische bogen (die bogen had Nonkel Lus louter als opvulling rond de deuropening aangebracht. Hij vond niets beter, wisten mijn ouders te vertellen). Tijn en Nele, in groot formaat links en rechts uitgewerkt, overstijgen de geografische en historische beperkingen en lijken door houding en stijl verwant met figuren uit de renaissance (zie de bedelhand van Tijn!). Vooral de gestalte van Nele roept door stilering, lijnvoering en koloriet eerder een Fra Angelico-madonna (van de annunciatie) op dan een Vlaamse vrouw. (In tegenstelling tot de Bourgondische dames boog Nele zich altijd nederig naar ons toe. Ze volgde ons met haar zorgende blik...)

(En verder natuurlijk de fascinatie voor de hoogvliegende zeilbootjes in de zee van lucht. Onwaarschijnlijk mooi dit foute perspectief op basis van de brede kleurbanden! Pas veel later ontdekte ik dat de drie cabines op het strand op wielen stonden: badkarren).

In één van de kamers op de verdieping heeft Peire eveneens in de frescotechniek een tweedelig werk uitgevoerd, Zeebrugge '51, een tweeluik als het ware (links: h 255,5 x b 132 cm / rechts: h 255,5 x b 137 cm) waarvan

de delen door een vooruitspringende schoorsteen gescheiden zijn. Tegen de achtergrond van boten met masten en zeilen staat aan de ene kant een visser (met pijp in de mond), zit aan de andere kant een vissersvrouw (netten controlerend) (en ze kijken zeer liefdevol naar mekaar, elk vanuit hun profiel). De voor hen uitgestorte producten van de zee, vissen, krabben, een zeester, vormen stillevens. (Het duurde ook lang voor ik doorhad dat de grote vissen uit een omgevalen mand afkomstig waren) (bekijk eens die gevaarlijke blauwgrijze krab en rode kreeft!)

Stilistisch sluiten vooral de figuren van de Nele-madonna en de vissersvrouw aan bij die van het schilderij De Familie Godderis (1951) dat we kennen als een sleutelwerk in de evolutie die de geleidelijke, stapsgewijze overgang betekende van een vereenvoudigde, heldere, overzichtelijke en reeds door strenge constructieve beginselen geordende figuratie tot ruimtelijke, ritmische, zuivere verticale, niet-figuratieve compositie, waarvan Marcinelle (1956) en Het Nieuwe Rijk

(1956) als eerste voorbeelden kunnen gelden." (Jaak Fontier)

Een mooie gelegenheid bood zich aan zelf mijn ouderhuis, al was het maar in een voetnoot, te voegen bij De ateliers van Luc Peire, eerlijk en hartelijk beschreven door mijn tante Jenny. Haar dagboeknotities werden postuum uitgegeven door Ludion in 2001.

Hierin annoteerde ik het volgende: "De op de Balearen aangeleerde frescotechniek (12de atelier) noopt de kunstenaar tot een snelle en vereenvoudigde verbeelding van het thema met omlinjnde vlakken over een groot oppervlak. Deze techniek ligt ongetwijfeld mede ten grondslag aan Peires drang om in datzelfde jaar (1951) op groter formaat te gaan schilderen (als reizend kunstenaar was hij veelal uit praktische noodzaak aangewezen op kleinere formaten). Hij past a.h.w. de frescostijl op doek toe en komt zo tot een schematiserende (in enkele gevallen zelfs bijna karikaturale) uitbeelding, waarin hij geleidelijk evolueert naar een intenser stileren en ab-

straheren van de werkelijkheid.”

Peires stijlstep van de muur naar het doek in '51 lijkt mij dus onmiskenbaar. Sindsdien spande ik mij in om de fresco's in mijn ouderlijk huis omwille hun uniciteit - de techniek van het al fresco is in de Vlaamse naoorlogse kunst nooit of amper gebruikt - en hun hoge artistieke sleutelwaarde binnen Peires oeuvre te laten erkennen en beschermen. Opgenomen in de inventaris van kunsthistorisch waardevolle panden van de stad Brugge (sinds 2008) werden ze, samen met het huis, in januari 2015 definitief beschermd door de Vlaamse Overheid

Het was mooi en heerlijk te mogen ervaren dat, naar aanleiding van de Open Monumentendagen 2014 en 2015, wanneer het ouderlijke huis in de Polderhoeklaan werd opengesteld voor de kunstminnende en nieuwsgierige bezoeker, mijn vriend en collega, dichter en voordrachtskunstenaar Wouter M. Hessels volgende teksten ter plaatse wilde voordragen bij de twee fresco's van Luc Peire. Dit geschiedt nu ook in 2016, het jaar waarin we Luc Peires 100ste geboortedaar herdenken.

Marc Peire

Zeebrugge '51

*De visser en vissersvrouw
gedijen, als het ware zonder getijden
in hun eigen wereld, prijkend voor
zoveel zeilen aan masten
zonder tastbare handen
kruisen hun blikken elkaar
die van de visser en vissersvrouw
maar toch tonen ze zich strak
de visser en vissersvrouw
in hun eigen verse pak
de visser staat, pijp in de mond,
trots want tevree van z'n oogst.*

*Uit de mand, op de kade valt
immers een volle visvangst
en de vissersvrouw, zij zit
met een groot vissersnet
en daarin een andere vangst
kreeft, krab en zeester, zowaar.
straks klaar voor de maaltijd van
de visser en vissersvrouw....
Zou het ?*

Evocatie van Vlaanderen

*Tussen Tijl en Nele
toont zich geschiedenis
een achtergrond van tijdloze zee
en op het middenplan
ontpopt zich een epos
van Vlaamse vrijheidsstrijd
la légende glorieuse, même joyeuse
de zwarte ridder, met schild, zonder vriend
op het witte paard, trekt onvervaard naar Damme
op de voorgrond staat echter
een amoureux verhaal
van schalkse Tijl, bedelend om liefde
hooghartige dames hebben hem hun rug toegekeerd
en Nele is als beate Madonna al te geïdealiseerd
de matroos daarentegen heeft zijn ware liefde gevonden,
die geliefden lijken één geworden
maar wat een afstand gaapt er
tussen Tijl en Nele
ze kijken elkaar wel liefdevol aan
alsof kuise blikken volstaan
maar Nele en Tijl blijven elk ter plekke staan
blijkbaar mag echte liefde, elkaar
innig omhelzen, niet bestaan
in dit zo hoofse fresco à la Fra Angelico.*

De tekst is een adaptatie van:

PEIRE, Marc, 'Fresco /Fresque', in: Stichting/Fondation Jenny & Luc Peire. Bulletin 7, jrg. 7, Knokke-Dorp, 07.2009, pp. 10-14 (N) / pp. 10-13 (F)

Geraadpleegde bronnen:

FONTIER J., *Luc Peire*, (Inleiding Pierre R. CHAIGNEAU), Lannoo, Tielt-Weesp, 1984, 200 pp.
FONTIER J., 'De integratiewerken in België', in: *Luc Peire 1916-1994*, [tentoonstellingscatalogus], Snoeck-Ducaju & zoon / Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen, Gent-Antwerpen, 22.04 - 25.06.1995, pp. 111-117.
GILTÉ S., 'Sint-Kruis. 20. Polderhoeklaan 31, De Fresco's van Luc Peire', in: *Brugge. Open Monumenten Dag 2014. Erfgoed vroeger, nu en in de toekomst*, [tentoonstellingscatalogus], Stedelijke Dienst Monumentenzorg en Erfgoedzaken (Dienst Ruimtelijke Ordening), Brugge, 13-14.09.2014, pp. 161-165; 12-13.09.2015, pp. 177-180
PEIRE M., 'Fresco /Fresque', in: *Stichting/Fondation Jenny & Luc Peire*, Bulletin 7, jg. 7, Knokke-Dorp, 07.2009, pp. 10-14 (N) / pp. 10-13 (F)
PEIRE M. & SOETAERT E., *Luc Peire. Catalogue Raisonné of the Oil Paintings*, Lannoo, Tielt, 2005, 432 pp.
PEIRE-VERBRUGGEN J., & PEIRE M., [inleiding en annotaties], *De ateliers van Luc Peire*, Ludion, Gent-Amsterdam, 2001, 112 pp. [Franse vertaling in losse katernen, z.p.]

**17. VAARTDIJKSTRAAT 5,
DE VOORMALIGE
ELEKTRICITEITSCENTRALE
SOCIÉTÉ ANONYME
'LA BRUGEOISE'**

Open op zondag 13 september
van 10u00 tot 18u00

Vrij en begeleid bezoek

In tegenstelling tot de rest van België kwam de industriële ontplooiing van Brugge slechts moeizaam tot stand. De ontwikkeling van La Brugeoise vormde, samen met drukkerij *Société Saint-Augustin Desclée et Cie* en de Gistfabriek, daar één van de weinige uitzonderingen op.

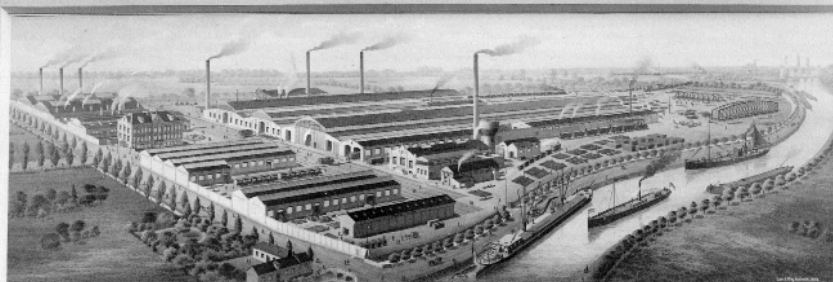
Stamvader Joseph De Jaegher startte in 1851 een ijzerwinkel op de Burg, op de plaats van de huidige galerij 'Ter Steeghere'. Ten laatste in 1855 opende de familie de Jaegher een ijzergieterij in de Raamstraat. Een snelle aanvoer van ijzererts en kolen via de spoorwegen en de stijgende vraag naar ijzer deed immers tal van lokale gieterijen ontstaan, zo ook te Brugge.

Kort na de dood van Joseph De Jaegher, smolt het bedrijf samen met de *Usines Ferdinand Feldhaus*, uit de

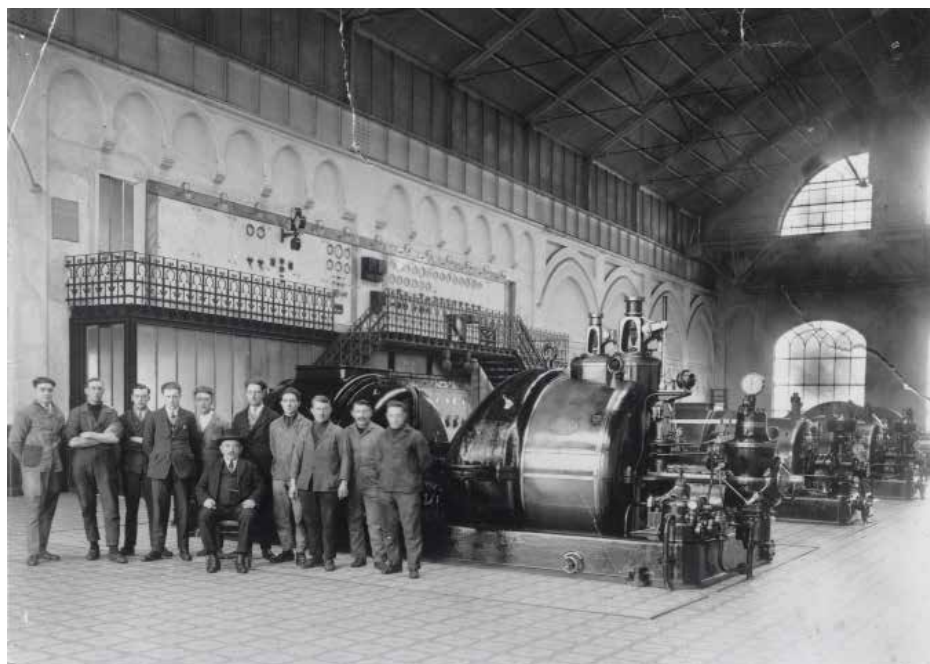
aanpalende Gieterijstraat. Ferdinand Feldhaus uit Laken was de schoonbroer van Joseph De Jaegher en goed op de hoogte van de ontwikkelingen in de metaalnijverheid. Naast de ijzergieterij werd een staalgieterij opgericht. In 1891 werd *société anonyme Ateliers de Construction, Forges et Acières de Bruges* opgericht. De gieterij omvatte naast ijzer- en staalgieterijen, een werktuigmakerij, een smidse, een bankwerkplaats, een loods voor de constructie van rollend spoorwega materiaal, een magazijn, een directeurswoning en vijf arbeiderswoningen.

De *Ateliers* kenden een dermate succes dat het aantal arbeiders tegen 1896 tot 522 was gestegen. De gieterij behoorde daardoor tot een van de grootste metaalbedrijven van het land, maar had binnen de oude binnenstad weinig uitbreidingsmogelijkheden.

Rond de eeuwwisseling vond het bedrijf een betere vestigingsplaats met meer uitbreidingsmogelijkheden, net buiten de oude stad. Onder de nieuwe

Société Anonyme „LA BRUGEOISE“ (Usines Métallurgiques)
SAINT-MICHEL-LEZ-BRUGES (Belgique)

naam, *société anonyme La Brugeoise*, verrees in Sint-Michiels een uitgebreid complex tussen de spoorwegen en de Gentse Vaart. In 1905 zijn zowel de kantoren als de werkloosden voltooid. 1500 werklieden verdienden hun brood in de grootste fabriek van de stad. Er werd staal gegoten, gewalst en gesmeed. Maar ook de assemblage van de diverse onderdelen tot bijvoorbeeld bruggen, kranen, goederenwagens, etc., gebeurde in het bedrijf.

In 1913 fusioneerde La Brugeoise met *Parmentier, Nicaise en Delcuve* uit La Louvière. De bedrijfsnaam werd dan ook uitgebreid: *La Brugeoise, Nicaise en Delcuve*. Tijdens de oorlogsjaren werd de fabriek als Duits artilleriedepot ingericht en werden er kanonnen

en granaten vervaardigd. Als doelwit van de geallieerde luchtaanvalen kwam het machinepark en de bedrijfsgebouwen zwaar gehavend uit de oorlog.

In de daaropvolgende wederopbouwperiode kreeg het bedrijf tal van grote opdrachten binnen. Bruggen en spoorwegen dienden immers snel hersteld en uitgebreid te worden. Ook in het buitenland steeg de faam van het bedrijf. De catalogi uit de jaren 1920 tonen een resem aan bestellingen en realisaties in alle mogelijke landen. Voornamelijk haar spoorwegmaterieel kende een wereldwijde roem. Naast de goederenwagens werden na de eerste wereldbrand alle mogelijke wagontypes vervaardigd. Tramstellen werden

reeds vanaf 1885 in de Raamstraat geproduceerd en in de Vaartdijkstraat verder geperfectioneerd.

In 1956 kwam een fusie tot stand met de *Ateliers Métallurgiques de Nivelles* en de Brugeoise et Nivelles - of BN - was geboren. Twintig jaar later fuseeëerde het bedrijf andermaal, deze keer met *Construction Ferroviaires du Centre*.

Naast kerntaken als de vervaardiging van spoorwegmaterieel leverde het bedrijf ook tal van andere producten zoals containers, kranen, liften, sluisen, gespecialiseerd ketelwerk voor kernindustrie en suikerraffinaderijen en precisiemechaniek voor de auto-sector.

Eind jaren 1980 verwerft de Canadese firma Bombardier Inc. 45% en later 90% van de aandelen. Ongeveer tegelijkertijd heeft men de nevenactiviteiten teruggeschroefd en de focus gelegd op de specialisatie, het fabriceren van spoorwegmaterieel. Een van de bekendste opdrachten en realisaties uit die jaren 1990 zijn de rijtuigen voor de Eurostar.

Sinds 1998 is de BN een afdeling van Bombardier Transportation. De Brugse vestiging is een van de grootste industriële sites voor de productie van rollend spoorwegmaterieel in Europa. Met passie, enthousiasme en de nodige flexibiliteit ontwerpt en bouwt het team van meer dan 750 medewerkers elke dag milieuvriendelijke, comfortabele en energiezuinige oplossingen

voor vervoer over het spoor.

Eind 2009 werd de oude elektriciteitscentrale verkocht aan Videoline Productions uit Ichtegem. Het beschermde gebouw is sindsdien ingericht als evenementenhal. Een passende herbestemming voor deze arbeiderskathedraal.

La Brugeoise

De Lappersfortstraat op het kruispunt van de Baron Ruzettelaan diende als hoofdingang tot de fabriekssite. Het markante **poortgebouw** dateert uit 1905 en is net als de meeste, oorspronkelijke bedrijfsgebouwen gebouwd in een eclectische stijl met duidelijke verwijzingen naar de Brugse stijlen. De bakstenen schermgevel is symmetrisch opgevat met een centrale spitsbogige toegang voor auto's geflankeerd door voetgangersdoorgangen. Onder de getrapte bekroning is in witte steen de bedrijfsnaam aangebracht. De weg leidde naar de reeds lang verdwenen metalen Lappersfortbrug. Aan de overkant van de Vaart leidde een lange dreef naar het hart van de site, waarrond de portiers- en kantoorgebouwen en uitgestrekte werkplaatsen zijn gelegen.

Links, aan het begin van de dreef, doemt een prachtig gebouw uit 1912 op, mogelijk een ontwerp van architect Etienne Timmermans of Oscar de Breuck. De toenmalige directie van La Brugeoise had toentertijd immers de beslissing genomen een eigen elektrische centrale te bouwen met alles erop en eraan. Met andere woorden

een gebouw dat niet alleen de technische installaties zou huisvesten, maar tevens als blikvanger van het bedrijf zou functioneren. Niet minder dan 12 stoomketels, 3 stoomturbines gekoppeld aan 3 alternatoren met een vermogen tot 3.500 kW moesten de nodige elektriciteit opwekken. Enkele transformatoren die de spanning op 220 Volt moesten brengen hoorden ook bij het geheel.

Oorspronkelijk goed zichtbaar vanaf de Baron Ruzettelaan en de Gentse Vaart, gold de kolos als het paradepaardje van het bedrijf. In de eigentijdse reclame werd stevast een foto van de centrale en haar machines weergegeven. De bakstenen balk van 29 bij 51 meter wordt afgedekt door een typisch zadeldak met verhoogde nok. De eclectische gevels van deze industriële kathedraal zijn kunstig opgevat en verwijzen naar de lokale Brugse bouwstijlen. Zo is de voorgevel over drie bouwlagen opengewerkt met segment- en rondboogopeningen en worden de puntgevels bekroond met kantelen.

Binnenin zijn echter slechts twee bouwlagen te onderscheiden. Vanuit de gedrongen benedenverdieping, die een deel van de technische installaties bewaart, leidt een gietijzeren trap naar het grootse plateau dat deels steunt op met cement versterkte gietijzeren zuilen. Opvallend zijn uiteraard de restanten van twee motoren op de verdieping. Ze hadden elk een kracht van 620 PK en dreven twee compressoren aan. Die laatste dienden de

nodige perslucht te leveren aan de talrijke smeedmachines in het bedrijf die instonden voor de dagelijkse productie van duizenden smeedijzeren onderdelen. Het controle- en bedieningspaneel bevindt zich hoger in de ruimte en is enkel via de gietijzeren trap te bereiken. De ampèremeters werden hier constant in de gaten gehouden en om elektrocutie tegen te gaan dienden de contacten met speciaal houten gereedschap te worden bediend. De *tableau-man* droeg ter bescherming steeds rubberen handschoenen. De centrale voorzag de fabriek van energie tot 1981!

Opmerkelijkwijs heeft men de architecturale verwijzingen naar de lokale bouwstijlen ook binnenin doorgetrokken. De bepleisterde wanden worden geritmeerd door monumentale spitsboogarcaden en kleinere spitsboogfriesen. De laagste delen van de wand zijn betegeld met groene geglazuurde tegels. Let ook op de mooi keramische vloertegels. De ijzeren kap bestaat uit meerdelige polonceauspanten. Typisch voor industriële hallen uit die tijd zijn de beglaasde nokken en het verhoogde gedeelte. Ze stonden in voor verlichting en verluchting.

Geraadpleegde bronnen

BEERNAERT B., Open Monumentendag Vlaanderen. Monumenten van vervoer(ing), Brugge, 1994.

BIJZONDERE BOUWMEESTERS

Axel Ghyssaert

De West-Vlaamse architect en stedenbouwkundige Axel Ghyssaert (Kortrijk, 29 mei 1933) realiseerde in de periode 1960-1995 een interessant en omvangrijk oeuvre waarbij architectuur, stedenbouw, natuur- en tuinintegratie, interieurs, design, tentoonstellingen en beeldende kunsten de grote invalshoeken vormden. Als architect was hij vooral werkzaam in de provincie West-Vlaanderen, in de omgeving van Brugge. Daarnaast realiseerde hij onder meer opdrachten in Vlaams- en Waals-Brabant en nam hij deel aan internationale wedstrijden. In 1990 werd hij laureaat met zijn ontwerp voor de European Space Agency, in het Nederlandse Noordwijk gerealiseerd. De belangrijke nationale architectuurprijzen die hij behaalde, getuigen eveneens van zijn kwaliteiten als architect. De prijs Van de Ven - hem in 1963 voor de bungalow Naessens in Zedelgem toegekend - gaf de jonge architect de aanzet tot een beloftevolle carrière.

Architect Ghyssaert verwierf de meeste bekendheid met een aantal grote publieke projecten, die kenmerkend zijn voor zijn vormtaal. Tot zijn belangrijkste architectuurrealisaties behoren het penitentiair complex voor 750 gedetineerden te Brugge (1980), de Rijksbasisschool met individuele openluchtklassen De Linde in Brugge Sint-Kruis (1981), enkele kantoorcomplexen, waaronder voor de Royale Belge en de Commercial Union, en een industrieel complex voor visverwerkingsbedrijf Morubel in Oostende (1993). Het oeuvre omvat eveneens enkele restauraties van historische panden en heel wat residentiële projecten, waaronder uitzonderlijke individuele woningen, wooncomplexen, een samenstel met woningen voor de derde leeftijd en enkele vakantieresidenties.

18. TILLEGEMPARK 4, WONING VAN LEYNSEELE

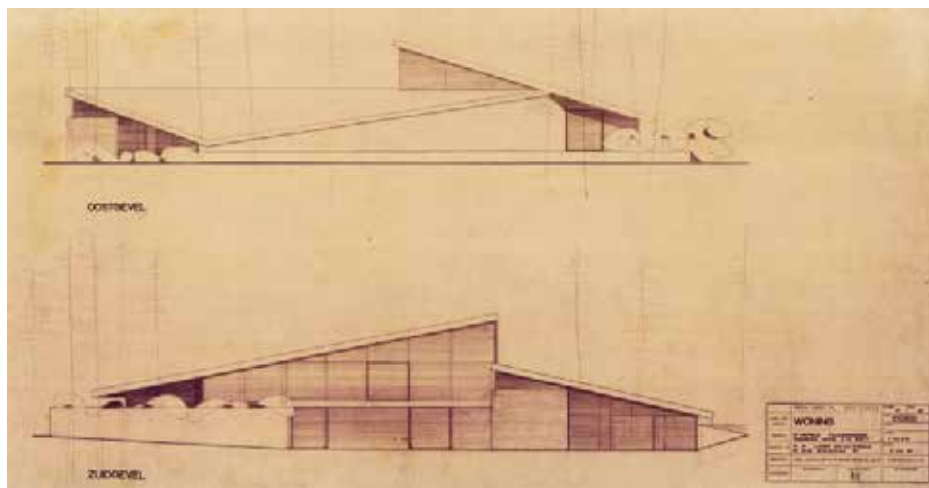
**UITSLUITEND OP RESERVATIE
(ZIE P.197)**

Gelegen te midden van de groene omgeving van het Tillegembos, vormt de woning Van Leynseele met zijn opvallende geometrische constructie van hellende dakvlakken een unieke verschijning. Deze realisatie, een ontwerp van architect Axel Ghysaert, dateert uit 1965 en vormt een creatieve expressie van zijn ontwerpvisie. Eenvoud, zuiverheid, de juiste verhoudingen, ruimtelijkheid, contrast, specifiek materiaalgebruik en bovenal, de relatie tot de natuur, vormen de basisprincipes die de architect zich eigen maakte en doorheen zijn loopbaan herhaaldelijk toepaste.

In 1963 verleende burgerlijk ingenieur Lucien Van Leynseele - directeur van de firma Bus and Car te Brugge Sint-

Michiels en tevens familie van Marie-Anne De Meulemeester, echtgenote van de architect - Axel Ghysaert de opdracht een grote gezinswoning te ontwerpen, met voldoende individuele slaapkamers en speelruimte voor zes kinderen. De architect kreeg vanaf het begin vrij spel bij het ontwerp en stelde als uitgangspunt het wonen zelf: rustgevend, zuiver en verbonden met de natuur. Vastbesloten om hedendaags te ontwerpen, creëerde Axel Ghysaert een bijzondere woning op maat van de bewoners en hun levenswijze. Dat de architect veel belang hechtte aan een goed concept, blijkt uit de grote analogie tussen het eerste voorontwerp - gedateerd oktober 1963 - en de gerealiseerde toestand. De bouwvergunning werd op 28 april 1964 afgeleverd. In 1965 werden de werken voltooid en namen de bewoners hun intrek. Het ontwerp werd door de opdrachtgevers spijtig

genoeg niet bewoond zoals de woning door de architect was geconcepieerd: de zuiverheid en het ruimtegevoel van de architectuur werden teniet gedaan door de aanwezigheid van overmatig meubilair en decoratieve objecten.

In 2003 verhuisde meneer Van Leynseelse op gepensioneerd leeftijd naar Brussel, alwaar hij zijn roots wenste terug te vinden. De woning, die op dat moment in verwaarloosde toestand verkeerde, werd verkocht aan het echtpaar Verstraeten-Vermast. Deze nieuwe eigenaars stelden samen met architecten Haverhals-Heylen een plan op om de woning te renoveren en de ruimtes te optimaliseren voor een gezin van vijf en een grafisch ontwerp bureau. Vandaag de dag wordt de woning bewoond door het echtpaar Callewaert-Godefroid, beiden architect. Dit gezin, met twee jonge kinderen, nam zijn intrek in 2015 en mede

door de goede zorgen van deze eigenaars, werd de woning terug in zijn waarde hersteld.

Ingeplant op een hoekperceel, grenzend aan de Kooidreef en de Sint-Andriesdreef, zondert de woning zich af van de openbare ruimte. Gezien de stedenbouwkundige voorschriften hellende daken verplichtten, wenste architect Ghysaert - die persoonlijk meer voeling had voor het gebruik van platte daken - van de gelegenheid gebruik te maken hier een originele invulling aan te geven. Het ontwerp werd opgebouwd uit twee volumes, waarbij een vleugelgevoel werd gecreëerd door de speling van de twee driehoekvormige dakvlakken die tot op de grond werden doorgetrokken. De woning werd gedeeltelijk ingegraven in het terrein en ook de vormgeving draagt bij tot een zachte integratie in de omgeving.

Toegankelijk langs een onverharde weg, werd de woning aan de noordzijde voorzien van een lager gelegen garage die plaats biedt aan twee wagens. De inkom bevindt zich aan de oostzijde, verscholen achter een brede witgeschilderde, uit baksteen opgebouwde verhoogde plantenbak. Het smalle bandraam, doorlopend over de gehele lengte van de voorgevel, verhindert een rechtstreekse inblik van toevallige passanten. De privacy van de bewoners wordt tevens gewaarborgd door de inplanting op het terrein en de afstand tot de straat, door de architect bewust geconcipeerd.

Het gebruik van contrasten komt in het oeuvre van Axel Ghysaert uitdrukkelijk naar voor, onder meer in het gebruik van witte gevels en donkere par-

tijen gevormd door de dakvlakken, de garagepoort en de voordeur. Het opvallend gesloten karakter van de voorgevel, vertoont een sterk contrast met de openheid van de achterzijde. Grote raampartijen, gericht naar het zuiden en het westen, voorzien de woning van een maximale lichtinval en bieden een panoramisch zicht op de lager gelegen private tuin. Oorspronkelijk voorzag de architect eveneens een zwembad, dat niet werd gerealiseerd, daar de opdrachtgever dit niet gepast vond wegens het Belgische klimaat.

De krachtige geometrische compositie van het exterieur sluit perfect aan bij de binnenruimten. Op een redelijk beperkte terreinoppervlakte ontwierp de architect een zeer ruime woning met een complex L-vormig grondplan.

Kenmerkend in zijn oeuvre is het gebruik van beton als bouw materiaal voor de constructie, met stalen pijlers ter ondersteuning en baksteen of glaspartijen ter invulling. Eerlijkheid van de gebruikte materialen, d.w.z. dat de constructie en de structuur duidelijk zichtbaar blijven, achtte hij van groot belang. De stalen skeletstructuur en de metalen raamprofielen kregen een zwarte verflaag, de binnenmuren en plafonds een witte.

Om budgettaire redenen opteerde de architect bij dit ontwerp voor eenvoudige en goedkope, doch kwalitatieve materialen. Kleur werd aangebracht door middel van natuurlijke materialen zoals hout en de natuur in de directe omgeving van de woning. De ruimtes werden verwarmd met vloerverwarming. Opengangende ramen met dubbel glas - reeds gedeeltelijk vernieuwd -

voorzagen voldoende ventilatie.

De woning werd opgevat als een totaalconcept waarbij de architect met geïntegreerd meubilair, doordacht materiaalgebruik en sterke detaillering naar grote eenheid streefde. De ruimtelijke organisatie werd verdeeld over twee volumes, waarbij het ontwerp de bewoners een groot gevoel van vrijheid verleent. Beide delen bieden een aangenaam uitzicht op de tuin en op elkaar, wat bijdraagt aan het unieke karakter van de woning.

De pivoterende houten voordeur geeft toegang tot het woongedeelte. Reeds in de inkom wordt de aandacht van de architect voor een goed doordacht ontwerp benadrukt. De deurmat werd in de zwarte lestenen vloer ingewerkt. De ingebouwde kastenwand, bekleed met cederhout, verbergt de

vestiaire, het toilet en een verbindingsstrap naar de lager gelegen keukens. Doordat de plantenbak in het interieur werd doorgetrokken en gevuld met witte keien, werd de relatie met de omgeving versterkt.

Het woongedeelte werd opgevat als één grote open ruimte waarbij de verschillende leefruimtes werden verdeeld over drie niveaus met een sterke onderlinge relatie en zicht op de achterliggende tuin.

Een intieme zithoek, aansluitend aan de inkom, fungeert als een tussenruimte waarbij het bandraam - op ooghoogte voor zittende personen gepositioneerd - een smalle doorkijk naar de publieke weg biedt. Witte gordijnen werden aangebracht ter ver-

duistering, alsook ter verhoging van de privacy. De vrijstaande openhaard met zwarte metalen rookkap, tevens zichtbaar vanuit de omringende ruimtes, vormt het centrale aandachtspunt en creëert een aangename sfeer. Het antracietkleurige vasttapijt en de originele zithoek met houten bibliotheekwand werden door de vorige eigenaars - het echtpaar Verstraete - verwijderd.

Een zwevende betontrap verbindt deze tussenruimte met een grote driehoekige leefruimte - oorspronkelijk ingericht als living - een halve verdieping hoger. Een ingebouwde kastenwand voorziet ook hier de nodige bergruimte. Het schuin oprijzende plafond en de grote raampartij met panoramisch zicht op de tuin, geven deze bovenver-

dieping een unieke ruimtelijke perceptie. Het centrale schuifraam en de ingewerkte raamprofielen zorgen voor een vloeiende overgang tussen interieur en exterieur. Ook de balustrade, gevormd door staalkabels, vrijwaart het uitzicht.

Het plafond, bekleed met Linex-vezelplaten en voorzien van verlichtingsarmaturen, ingebouwd in Eternit-buizen, was oorspronkelijk zwart geverfd omdat de weerkaatsing van het licht op een wit plafond te fel zou zijn. De vorige eigenaars lieten het echter wit schilderen om meer licht te trekken in het interieur. De overgordijnen werden, net zoals in de slaapkamers, vervangen door rolgordijnen. Het antracietkleurig vasttapijt bleef bewaard. De aangrenzende kleine kamer boven de garage werd door de vorige eigenaars volledig vernieuwd en via de leefruimte toegankelijk gemaakt.

De benedenverdieping, in directe aansluiting met het terras en de tuin, behelst de eetruimte en de keuken. De tussenwand met doorgeefkast en ingebouwde oude stijlkast - een vereiste van de opdrachtgeefster - werd door de vorige eigenaars verwijderd. De originele keukenwand, voorzien van moderne apparatuur en opgebouwd uit witte formica, werd vervangen door een nieuwe. De cederhouten beplanking van de wanden werd gerecupeerd.

De trap, die toegang biedt tot de provisiekelder, de technische ruimte met centrale verwarming en de garage, werd verplaatst. Ook in deze ruimte werd de grens tussen het interieur en het exterieur zo transparant mogelijk opgevat door de doorlopende leistenen tegels, de plantenbak en de grote raampartij.

Het tweede driehoekige volume omvat het nachtgedeelte, toegankelijk langs de keuken en voorzien van grote pivoterende raampartijen. De vloer werd opgebouwd uit polybeton. De slaapkamers waren in het voorontwerp klein en aanvankelijk op eenzelfde verdieping gelegen, opdat zoveel mogelijk ruimte aan het eigenlijke wonen kon worden gegeven. Op vraag van de opdrachtgever werden deze kamers vergroot, waardoor het uitvoeringsontwerp twee bouwlagen telt.

De oorspronkelijke lange kastenwand, die vanuit de keuken tot achteraan in de speelkamer doorliep, werd wegens vochtproblemen verwijderd. Op de benedenverdieping, lager gelegen dan het niveau van de leefruimtes, werden de kinderkamers en de dubbelhoge speelkamer door de vorige eigenaars samengevoegd tot een unieke, grote en uiterst aangename werkruimte met zicht op de tuin. Achteraan werd een extra toegang voorzien en ook de slaapkamer van de ouders en de badkamer werden vernieuwd.

Vanuit de keuken geeft een trap toegang tot de loopgang, die de visuele verbinding vormt tussen de benedenverdieping en de vier slaapkamers op de bovenverdieping. Het binnenraam, de lage kastenwand en de houten plankenvloer werden door de vorige eigenaars toegevoegd. De slaapkamers en de kleine centrale badkamer, oorspronkelijk met binnenwanden opgebouwd uit Linex-vezelplaten, werden eveneens heringericht

Sophie Gentens

Bibliografie

SAB, Bouwdossier Sint-Michiels, 074/1964.

VANWALLEGHEM A., VAN VLAENDEREN P., m.m.v. GILTÉ S. & DENDOOVEN K., 'Inventaris van het bouwkundig erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, Gemeente Brugge, Deelgemeente Sint-Michiels', in: *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen*, 2005.

Brussel, Architecture Archive - Sint-Lukasarchief VZW, Archief van architect Axel Ghyssaert, Projectdossier nr. 27.

X. "Woningen moeten open zijn naar de natuur", in: *Uit de verf*, 30 (1967): 7-8.

Met dank aan architect Axel Ghyssaert en meneer Luc Verstraete

INFORMATIE EN ACTIVITEITEN

TENTOONSTELLINGEN

'Brugge maakt Ruimte' Werken aan een nieuwe visie op de toekomst van de ruimte in Brugge

**'Week van de ruimte'
van 11 tot 18 september 2016**

Waar?

De oude Rijksnormaalschool,
het huidige Howest-gebouw,
in de Sint-Jorisstraat
én diverse andere locaties

Meer info:

www.toekomstvanbrugge.be

Brugge is volop in ontwikkeling en staat voor heel wat uitdagingen zoals klimaatopwarming, economische ontwikkeling, duurzame mobiliteit, herontwikkeling van erfgoed, een sterke economie, ... Met de opmaak van een nieuw Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan (GRS) wil Stad Brugge een antwoord bieden op al die ruimtelijke uitdagingen. Dit plan legt namelijk de grote lijnen vast voor hoe de ruimte in de stad in de toekomst zal evolueren. Hiervoor doet ze beroep op studiebureaus MAAT - Voorland en AWB. Zij maken een nieuw soort plan op, waarbij de Bruggeling een centrale rol gaat spelen. Ruimte gaat immers over mensen en niet over stenen. Aan de hand van zes tot de verbeelding sprekende stadsbeelden worden de grote lijnen voor deze ruimtelijke visie vastgelegd en voorgesteld.

#BRUGGE MAAKT RUIMTE

Tijdens de 'week van de ruimte' komen we voor de eerste keer met deze visie naar buiten. Via workshops, lezingen en debatten, actieve projecten van burgers, bevestigingen, ... wordt er gepolst naar de manier waarop Bruggelingen vandaag en morgen omgaan met de ruimte in hun stad. We zullen ook met de fiets rondtrekken om dit verhaal naar de Bruggeling te brengen en te luisteren naar hoe we allemaal kijken naar onze stad. Tijdens OMD zullen we op zondag enkele uren halt houden op de site van HOWEST om u daar te informeren, inspireren en te bevragen over hoe we in de toekomst onze ruimte gebruiken. Behoud en herontwikkeling van erfgoed is namelijk een belangrijk aandachtspunt in het nieuwe structuurplan. Op de HOWESTsite is men, zoals op vele andere erfgoedsites, ook op zoek naar hoe men de gebouwen op lange termijn kan invullen. De site werd bovendien geselecteerd als toekomstplek en doet momenteel deze denkoefening in samenwerking met 'de toekomst van Brugge'.

Het volledige programma van 'de week van de ruimte' vind je op www.detoekomstvanbrugge.be/ruimte

Abstracte lijnen: 100 jaar Luc Peire

Nog tot 6 november,
van 9u30 tot 17u00,
behalve op maandag

Waar?

Arentshuis
Dijver 16

Gratis voor inwoners van Brugge

Het vroegere werk van Luc Peire was aanvankelijk figuratief en expressivistisch, maar werd steeds tweedimensionaler en abstracter. Vanaf het midden van de jaren 1960 ontstaan de typische werken met verticale lijnen. De boeiende evolutie in het werk van Peire wordt getoond met eigen collectiestukken, waaronder een aantal schilderijen en het grafische oeuvre dat Luc Peire in 1992 zelf aan de Brugse musea schonk. De tentoonstelling opende op 7 juli, de honderdste geboorteverjaardag van de kunstenaar

600 jaar archief van de handboog- gilde Sint-Sebastiaan

Nog tot 16 oktober,
op zaterdag en zondag
van 10u00 tot 13u00
en van 14u00 tot 17u00

Waar?

Sint-Sebastiaansgilde
Carmersstraat 174

Betalend: 6 euro per persoon

De Sint-Sebastiaansgilde bewaart in haar gildehuis aan de Carmersstraat een rijke verzameling 'Oud archief' (tot einde 17de eeuw) met oorkondes, rekeningboeken, ledenlijstboeken en -rollen, een Guldenboek van 1656, eigendomsaktes en dergelijke meer. De 600ste verjaardag van de oudste oorkonde was aanleiding tot deze tentoonstelling over de omstandige archiefcollectie.

WANDELINGEN

Wandeling Assebroekse Meersen

ENKEL OP RESERVATIE

De graslanden van de Assebroekse meersen zijn de voorbije jaren droger geworden in de zomer en te nat in de winter. Om hieraan te verhelpen, worden op de hoofdwaterlopen stuwen geplaatst. De waterlopen worden grondig geruimd en de laantjes (greppeltjes) in de graslanden worden uitgediept. Eveneens komt er een wassertap ter hoogte van de Meersbeek/Kerkebeek en een sifon onder het Sint-Trudoledeke die proper water kan toevoeren in de Assebroekse meersen. Zo kan het waterpeil in de graslanden beter geregeld worden. Deze werken zijn nodig om de bloemenrijkdom in de percelen in stand te houden.

Op het einde van de Kerklaan komt een nieuw onthaalpunt waar men kan picknicken en genieten van het zicht op de archeologische site.

De historische boogbrug op het einde van de Zeggemansdreef wordt gerenoveerd en er komt een stevige betonplaat op zodat ook landbouwvoertuigen

er verder gebruik van kunnen maken. Op de bunker uit de Tweede Wereldoorlog (ter hoogte van de Hoofdsloot) komt een uitkijkpost. De bunker zelf wordt ingericht als vleermuizenverblijfsplaats.

Ter hoogte van de sifon langs de Middendreef wordt een voetgangersbrugje gebouwd. Daarop aansluitend komt er een wandelpad tot aan de Pieter Corneil-liestraat. Dit pad wordt een nieuwe wandelverbinding richting Ryckvelde.

De hoge ligging van de trambedding bemoeilijkt de bevoeiing/afwatering van de waardevolle hooilandpercelen erlangs. Wegens de potentieel waardevolle percelen wordt de trambedding vanaf de brug tot het midden van de archeologische site afgegraven. Door de bedding af te graven zal ook de kans op wateroverlast in de Groene Wijk verminderen. De recreatieve route wordt omgeleid naar de Middendreef, die hiervoor wordt ingericht in steenslag. Langs de Middendreef worden na de aanleg van het fietspad over de volledige lengte eiken aangeplant.

De twee aardedreven dwars op de Middendreef zijn opgehoogd met aarde. Zo zijn de knotwilgen in de toekomst beter bereikbaar om te knotten. De opgehoogde dreven worden nog geplant met een enkele rij populieren (oude cultuurrassen).

Medewerkers van de Vlaamse Landmaatschappij en het Agentschap voor Natuur en Bos zorgen voor een uitgebreide toelichting.

Op zoek naar het onzichtbare Brugge, Archeologische verkenningstocht doorheen Brugge

ENKEL OP RESERVATIE

Kenmerkend voor archeologische sporen is dat ze in de bodem te vinden zijn. Niet te zien dus, tenzij de resten opgegraven en bewaard zijn of de vondsten tentoongesteld. Alhoewel op het eerste zicht onzichtbaar, levert de archeologie evenwel essentiële bouwstenen aan voor de geschiedenis van de stad Brugge.

Om het archeologische verhaal – en dus ook de geschiedenis van de stad – beter te begrijpen, is het noodzakelijk om in de eerste plaats aandacht te schenken aan de natuurlijke situatie. Van de oorspronkelijk toestand is door de vele terreinnivellaties niet veel meer te merken. Toch maakt een blik op de digitale hoogtekartaat heel wat duidelijk. Er is de zandrug, waarop de bewoning zich vestigt, de Reie die door de stad slingert en verschillende de-

pressies. Het noordelijke gedeelte van de stad ligt duidelijk lager. Hier mondde de Reie ooit uit in een getijdengeul die in verbinding stond met de zee.

De vroegste bewoning bevond zich op de zandrug. Resten uit het neolithicum, de bronstijd en de ijzertijd zijn verspreid over de stad bewaard.

De zoektocht naar het onzichtbare (archeologische) Brugge start op de Burg. Op de plaats waar de wortels van de stad liggen. Men is niet langer van mening dat zich hier een Romeins castellum bevond, wel was er vanaf de 9de eeuw het bestuurlijk centrum van de stad in wording gevestigd. In de kelders van het hotel Crowne Plaza zijn behalve de funderingsresten van de Sint-Donaaskerk ook de vroegste middeleeuwse vondsten gedaan op de Burgsite, te bekijken. In the Irish Pub is een deel van de burchtmuur te zien. De vroegste burgerlijke bewoningskern strekte zich uit tussen de Oude Burg en de Steenstraat, met wellicht het Simon Stevinplein als markt. De oudste haven zou zich aan de Spiegelrei bevonden hebben.

Hert dagboek van Galbert van Brugge is een momentopname uit 1127. Van de begin 12de-eeuwse stad is de omwalling grotendeels bewaard, met aan de Pottenmakersrei een stukje van een toren. Het stratenplan rond de grote pleinen, Zand, Markt en Burg en de poortstraten krijgt vorm. De Sint-Salvatorskerk, de O.L.V.-kerk, de Sint-

Donaaskerk en enkele kleinere kerken worden vermeld. Burgerhuizen zijn nauwelijks bewaard. Een uitzondering is het huis de Oude Steen in de Wollestraat (huidig Foltermuseum). Kenmerkend is het gebruik van natuursteen als bouw materiaal. Van de vele houten gebouwen in de stad is niets overgebleven.

Vanaf de late middeleeuwen krijgt de stad definitief haar vorm. De tweede omwalling dateert uit de het eind van de 13de eeuw. In de Sint-Donaaskerk, de Sint-Salvatorskerk en de OLV-kerk zijn beschilderde grafkelders bewaard uit de 13de – 14de eeuw. Bij archeologisch onderzoek kwamen, verspreid over de stad, talrijke gebouwenresten aan het licht, meestal in baksteen (vanaf de 13de eeuw). Dankbare vondsten zijn beerputten en waterputten die een blik gunnen in het dagelijkse leven van de bewoners. Een voorbeeld van zo'n beerput is deze waarvan de inhoud tentoongesteld is in het Sint-Franciscus Xaverius ziekenhuis aan de Spaanse Loskaai. Het betreft een beerput uit de 15de eeuw, die hoorde bij het Hof van Castilië en Leon in de Spanjaardstraat. De inhoud van een postmiddeleeuwse beerput is te zien in het Hof Van Watervliet aan de Oude Burg.

Het archeologisch onderzoek bracht in Brugge heel wat resten aan het licht die in verband gebracht kunnen worden met laatmiddeleeuwse ambachten. Er zijn de pottenbakkers aan de Potterierei, de leerlooiers in de Eekhoutstraat en de Garenmarkt en de Ververs aan de Verversdijk.

Tenslotte zijn er de vele laat- en postmiddeleeuwse kloosters waarvan sporen werden aangetroffen: de minderbroeders aan het Pandreitje, de Capucijnen op het zand, de Dominicanen aan de Predikherenrei en de Jezuïeten aan de Boomgaardstraat/Verversdijk.

THEMAWANDELINGEN IN WEST-BRUGGE

Wandeling 1: Van stadsvest tot romantische promenade

ENKEL OP RESERVATIE

De vesten van West-Brugge zijn misschien wel de best bewaarde van de stad. Onder meer omwille van hun behouden binnen- en buitenvesten worden ze algemeen beschouwd als de mooiste van Brugge. Op deze wandeling hoort u alles over het ontstaan en het belang van de middeleeuwse vesten. Een bezoek aan het vermaarde Waterhuis en de Smedenpoort zal dat verduidelijken. Uiteraard staan we ook stil bij de ontmanteling van de vesten. De heraanleg ervan tot de aangename promenade heeft letterlijk en figuurlijk veel voeten in de aarde gehad. Om tot de parkaanleg te komen sneuvelden immers molens, huisjes, maar ook... een klokkengieterij. De nieuwe boulevards met hun burgerwoningen die in de plaats kwamen vertellen dan weer een ander verhaal.

Wandeling 2: De middeleeuwse wortels van West-Brugge

ENKEL OP RESERVATIE

Nog voor de 13de-eeuwse stadsuitbreiding speelden de Smeden- en Boeveriestraat samen met het 't Zand een belangrijke rol in de Brugse samenleving. Deze tocht neemt je mee naar het prille begin van West-Brugge, toen het vee via de Boeveriestraat op de Vrijdagmarkt werd verhandeld, en onthult de tastbare bewijzen ervan! Maar we staan ook stil bij de grote stadsbrand van 1415 die een groot deel van de wijk platbrandde en uiteraard bij de vele godshuizen die de wijk rijk is.

**Wandeling 3:
West-Brugge vanaf de 19de eeuw tot
op vandaag en zelfs verder**

ENKEL OP RESERVATIE

Met de aanleg van de spoorlijn door de Brugse binnenstad werd West-Brugge van de rest van de stad afgezonderd. Dit betekende geen stilstand, integendeel, de wijk transformeerde daarna enorm. De gedaantewisseling begon al met de bouw van het openbare slachthuis en vooral door de sanering van de Boeveriewijk in het midden van de 19de eeuw. De verpauperde buurt met tal van 'fortjes' moest verdwijnen voor een overzichtelijk burgerkwartier. Op de rondleiding laten we de bezoeker met andere ogen naar deze wijk kijken, maar blikken we ook vooruit op de komende veranderingen in de wijk, denken we maar aan de heraanleg van 't Zand, de bouw van een nieuw Beursgebouw, de herbestemming van het vroegere politiecommissariaat, enzovoort.

OMDJUNIORPROJECT

Urban Explorers

Ben je niet bang van een beetje spin-
nenwebben en krakende trappen?
Houdt een afrastering je ook niet tegen?

Verken dan samen met ons op Open
Monumentendag enkele verlaten mo-
numenten. Stille gebouwen waar nie-
mand meer woont, het licht door de
stoffige ramen gluuert, een kastdeur
openstaat alsof de vroegere bewoner
net is langsgekomen...

Als echte Urban Explorers turen we
door onze fotolens en leggen we de
stilte en de verlatenheid vast. De pro-
fessionele fotografen van Clickit bege-
leiden je en samen bewerken jullie de
foto's op een Ipad. Op zondag tonen we
de resultaten aan het grote publiek.

Een educatief project in samenwer-
king met Bruggemuseum, Brugge
Plus vzw en Clickit

Praktisch:

GRATIS en alle fotomateriaal wordt
voorzien, bovendien kan elk kind ge-
bruik maken van een spiegelreflexca-
mera, maar **ENKEL OP RESERVATIE**

Voor leeftijdsgroepen van 8 tot 10, van
11 tot 13 en van 13 tot 15 jaar

Op zaterdagvoormiddag 10.09.2016 van
9u30 tot 12u30 of van 14u00 tot 17u00

Toonmoment Urban Explorers/OMD-
junior i.s.m. Clickit in van de foto's op
zondag 11.09.2016 van 14u00 tot 18u00
in de Elektriciteitscentrale van *La Bru-
geoise* (Vaartdijkstraat 5, 8200 Brugge)

Afspraak op geheime locatie.
Die wordt meegedeeld bij je **reservatie**

INHOUD

WOORD VOORAF

INLEIDING 3

Wijk in de kijker West-Brugge

1. Boeveriestraat 18, de kerk van het kapucijnenklooster 27
2. Boeveriestraat 45-49, de voormalige Sint-Godelieveabdij 35
3. Kreupelenstraat , het godshuizencomplex Onze-Lieve-Vrouw van Blindekens 51

Europees thema 'Erfgoedgemeenschappen'

4. Baliestraat 2, de Sint-Gilliskerk 61
5. Carmersstraat 174, de Koninklijke Hoofdgilde van Sint-Sebastiaan 71
6. Michel Van Hammestraat, de Gemene Weiden en de aanborders..... 79
7. Sint-Jorisstraat 71, de toren van het Oudhof van de Sint-Jorisdgilde 85
8. Stijn Streuvelsstraat 59, de Koninklijke en Prinselijke Hoofdgilde van Sint-Joris 91

Restauratie en herbestemming

9. Cordoeaniersstraat 13, huis Coudebrouc 99
10. Dijver 17, het einde van de restauratie en de start van het nieuwe Gruuthusemuseum 117
11. Gerard Davidstraat 2-10, de gerestaureerde Christus-Koningkerk..... 127
12. Mariastraat, de tweede fase van de binnenrestauratie van de Onze-Lieve-Vrouwekerk 133
13. Sint-Jorisstraat 71, de voormalige Rijksnormaalschool, thans HoWest 141
14. Sint-Lenardsstraat, de restauratie van de westbouwruïne van de aloude Sint-Leonarduskerk 147

Klassiekers

15. Polderhoeklaan 31, De fresco's van Luc Peire te Sint-Kruis, een persoonlijk verhaal 159
16. Vaardijkstraat 5, de voormalige elektriciteitscentrale société anonyme 'La Brugeoise' 167
17. Kleine Kerkhofstraat 62, de Centrale Begraafplaats 175

Bijzondere bouwmeesters Axel Ghyssaert

18. Tillegempark 4, Woning Van Leynseele	185
--	-----

INFORMATIE EN ACTIVITEITEN

Informatie voor Open Monumentendag	197
--	-----

TENTOONSTELLINGEN

'Brugge maakt Ruimte' Werken aan een nieuwe visie op de toekomst van de ruimte in Brugge	200
Abstracte lijnen: 100 jaar Luc Peire	201
600 jaar archief van de handbooggilde Sint-Sebastiaan	202

WANDELINGEN

Wandeling Assebroekse Meersen	204
Op zoek naar het onzichtbare Brugge, Archeologische verkenningstocht doorheen Brugge	205

THEMAWANDELINGEN IN WEST-BRUGGE

Wandeling 1: Van stadsvest tot romantische promenade	208
Wandeling 2: De middeleeuwse wortels van West-Brugge	208
Wandeling 3: West-Brugge vanaf de 19de eeuw tot op vandaag en zelfs verder.....	209

OMDJUNIORPROJECT

Urban Explorers	213
-----------------------	-----

COLOFON

Deze brochure is een realisatie van de Stedelijke Dienst Monumentenzorg en Erfgoedzaken (Dienst Ruimtelijke Ordening)

Redactie en coördinatie

Christophe Deschaumes, erfgoedconsulent

Met dank aan Thomas Wets (Dienst Monumentenzorg), Martin Penninck (Dienst Patrimoniumbeheer), Jan Anseeuw (Stadsarchief Brugge)

Lay-out

Linda Bonte, Communicatie & Citymarketing, Stad Brugge

Herkomst foto's

Matthias Desmet, Cel fotografie Stad Brugge

Foto's Gruuthusemuseum © Eddy Olivier, © Lieven Coudenys

Foto's Onze-Lieve-Vrouwekerk © Dominique Provoost

Reproductie *L'émulation* © Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, Antwerpen, cat.nr. H 16802

Peter Bultinck, Stadsarchief Brugge. De historische opnames werden gekozen uit de Beeldbank Brugge (www.beeldbankbrugge.be), waarvan sommige uit de collectie J.A. Rau en ACL/KIK, Brussel.

Stadsplan

Johan Mahieu, Brugge. De OMD aanduidingen zijn van Thomas Wets (Dienst Monumentenzorg en Erfgoedzaken)

Drukkerij

Vanden Broele productions, Brugge

Werkgroep OMD 2016

Sofie Baert (DME), Brigitte Beernaert (DME), Anne Bontinck (In&Uit Brugge), Patrick Cardinael (ervaringsdeskundige groen), Christophe Deschaumes (DME), Jan D'hondt (Stadsarchief), Hilde De Bruyne (OCMW-Archief en Patrimonium), Leentje Gunst (dienst Patrimonium), Mariette Jacobs (voormalig coördinator OMD-West-Vlaanderen), Benoit Kervyn (Consulent Religieus Erfgoed), Joris Nauwelaerts (DME), Frederik Roelens (Raakvlak), Bernard Schotte (DME), Katrien Steelandt (Erfgoedcel Brugge), Ludo Vandamme (Historisch Fonds Openbare Bibliotheek Brugge), Eric Van Hove (Stedenbeleid), Maarten Vansteenhuyse (Groendienst), Katelijne Vertongen (Bruggemuseum)

Verantwoordelijke uitgever

Johan Coens, Stadssecretaris, Burg 12, 8000 Brugge

D/2016/0546/4

2.5€